

Vaino sukupuolistuneena väkivaltana käräjäoikeuksien tuomioissa

Janika Paananen

Vaino sukupuolistuneena väkivaltana
käräjäoikeuksien tuomioissa

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

2022

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Vaino sukupuolistuneena väkivaltana käräjäoikeuksien tuomiossa

Tekijä: Janika Paananen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma _x_ Lisensiaatintutkimus__

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 90 + 0

Vuosi: 2022

Tiivistelmä: Pro gradu -tutkielma käsitteli naisiin kohdistuvaa eron jälkeistä vainoa sukupuolistuneena väkivaltana. Tutkimustehtävänä oli kartoittaa, millaisena vaino sukupuolistuneena väkivaltana näyttäytyy käräjäoikeuksien tuomioissa sekä millaisia seurauksia vainolla on sen kohteena oleville naisille. Tutkimuksen tavoitteena oli tiedon tuottaminen eron jälkeisestä vainosta, sillä uhrien tunnistetuksi tuleminen edellyttää ammattilaisilta riittävää vaintietoa. Jotta vainon uhrien avunsaanti mahdollistuu, se edellyttää palvelujärjestelmältä ja ammattilaisilta kykyä tunnistaa vainon uhri.

Tutkimus oli laadullinen tutkimus, jonka aineistona oli 20 käräjäoikeuksien vainotuomiota. Aineisto analysoitiin aineistolähtöistä ja teoriaohjaavaa sisällönanalyysia yhdistelemällä. Tutkielman tulokset osoittivat, että eron jälkeinen vaino ilmenee uhriin kohdistuvina toistuvina yhteydenottoina, uhkaamisena, fyysisenä väkivaltana, seuraamisena ja tarkkailemisena, syyllistämisenä ja halventamisena sekä pakottamisena ja kontrolloimisena. Lisäksi tutkielman tulokset ilmensivät lasten välineellistä roolia vainossa.

Tutkielman tulokset ilmensivät uhreille vainosta koituneita seurauksia, jotka olivat pelko, ahdistus ja turvattomuus sekä kipu, kärsimys ja fyysiset vammat. Lisäksi vaino aiheutti uhreilleen häiriötä, haittaa ja taloudellista vahinkoa. Vainon seurauksena vainon uhrit joutuivat myös soveltamaan erilaisia selviytymisstrategioita tehdäkseen vainon kohteena olemisesta vähemmän häiritsevää ja vaarallista.

Tutkielman johtopäätöksenä oli, että vaino häiritsee uhrien elämää kokonaisvaltaisesti. Pelkän pelon ja ahdistuksen kokemusten sijaan vaino laajeni kokonaisvaltaiseksi turvattomuudeksi, joka ulottui uhrien monille tai kaikille elämänalueille rajoittaen uhrien toimintaa ja toimijuutta. Vaino muodosti uhrien elämää vakavasti häiritsevän tilan.

Avainsanat: Eron jälkeinen vaino, vainoaminen, sukupuolistunut väkivalta

x Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän omia henkilötietoja.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
2 NAINEN ERON JÄLKEISEN VAINON KOHTEENA	6
2.1 Eron jälkeinen vaino ilmiönä	6
2.2 Vaino rikoksena	10
2.3 Eron jälkeinen vaino sukupuolistuneena väkivaltana	14
3 TUTKIELMAN METODOLOGISET JA EETTISET VALINNAT	19
3.1 Tutkimustehtävä ja aineiston kuvaus	19
3.2 Oikeudellinen asiakirja-aineisto sosiaalityön tutkimuksessa	21
3.3 Tutkielman tieteenfilosofiset taustaoletukset ja tutkijan positio	24
3.4 Laadullinen sisällönanalyysi ja aineiston analyysin vaiheet	28
3.5 Tutkimuseettiset sitoumukset	34
4 VAINON ILMENEMINEN	39
4.1 Toistuvat yhteydenotot	39
4.2 Uhkaaminen	42
4.3 Fyysinen väkivalta	46
4.4 Seuraaminen ja tarkkaileminen	47
4.5 Syyllistäminen ja halventaminen	50
4.6 Pakottaminen ja kontrolloiminen	52
4.7 Lapset vainon välineinä	59
5 VAINON UHRILLE AIHEUTTAMAT SEURAUKSET	63
5.1 Pelko, ahdistus ja turvattomuus	63
5.2 Kipu, kärsimys ja fyysiset vammat	67
5.3 Häiriö, haitta ja taloudellinen vahinko	68
5.4 Uhrin selviytymisstrategiat	70
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	77
LÄHTEET	81

1 JOHDANTO

Tutkin pro gradu -tutkielmassani, millaisena vaino sukupuolistuneena väkivaltana näyttäytyy käräjäoikeuksien tuomioissa sekä millaisia seurauksia vainolla on sen kohteena oleville naisille. Rajaudun tutkielmassani tarkastelemaan tilanteita, joissa naiset kokevat vainoa entisten miespuolisten kumppaneidensa taholta. Teen tutkielmani hankeyhteistyössä *Lasten tietävä toimijuus yksityisissä, moniammatillisissa ja yhteiskunnallisissa prosesseissa – Tapauksena vanhempien eron jälkeinen vaino (CAPS)* -hankkeen kanssa.

Eron jälkeinen vaino on entiseen kumppaniin kohdistuvaa intensiivistä ja tavoiteorientoitunutta toimintaa, jossa vainon kohde kokee entisen kumppaninsa toistuvat teot uhkaavina, ahdistavina tai tunkeilevina. Vaino voi olla muodoltaan monenlaista (Mechanic 2001, 31) ja sisältää kirjon erilaisia väkivaltaisia ja ei-väkivaltaisia tekoja (Goode 1995). Yksilöön kohdistuva eron jälkeinen vaino lähisuhteissa on suhteisiin ja rakenteisiin kietoutuvaa arjen elämisen ehtoja murtavaa väkivaltaa (Nikupeteri & Laitinen 2013, 29).

Tarkastelen naisiin kohdistuvaa eron jälkeistä vainoa sukupuolistuneena väkivaltana. Väkivallan sukupuolistuneisuus kuvaa sukupuolta osana väkivallan rakennetta, siihen liitettyjä asenteita, merkityksiä ja väkivallan selittämistapoja, kuitenkin pelkistämättä väkivallan rakennetta ja dynamiikkaa sukupuolten väliseksi vastakkainasetteluksi (Ronkainen & Näre 2008, 21). Sukupuolistuneisuuden käsite viittaa väkivallan ja sukupuolen yhteen kietoutumiseen kulttuurisella, rakenteellisella ja yksilötasolla (Ronkainen 2017, 29). Eron jälkeisessä vainossa ilmenevät sukupuolistuneelle väkivallalle olennaiset piirteet eli sukupuolistuneet käytännöt, tasa-arvokysymykset, vallankäyttö ja ihmisoikeuksien loukkaaminen (Nikupeteri 2016, 47).

Vaino naisiin kohdistuvana lähisuhdeväkivaltana on aiheena yhteiskunnallisesti ajankohtainen ja tärkeä. Tästä ajankohtaisuudesta kielivät vuonna 2014 voimaan tullut vainolaki (Rikoslaki 25: 7a §, 13.12.2013/879) ja sen myötä annettujen rikostuomioiden määrä. Myös CAPS-hankkeelle myönnetty rahoitus viestii siitä, että eron jälkeisen vainon tutkiminen ja siitä tiedon tuottaminen nähdään yhteiskunnallisesti tärkeänä asiana. CAPS-hanke on vuosina 2017–2022 toimiva Lapin yliopiston sekä Suomen Akatemian rahoittama hanke, jossa tutkitaan lasten tietävää toimijuutta vanhempien eron jälkeisessä vainossa yksityisissä, moniammatillisissa ja yhteiskunnallisissa prosesseissa. Hankkeessa lasten tietävää toimijuutta

lähestytään monitieteisesti sosiaalityön, oikeustieteen ja kasvatustieteiden näkökulmista. (CAPS 2022.)

Suomen ratifioimat kansainväliset sopimukset velvoittavat puuttumaan vainoon naisiin kohdistuvana väkivaltana. Suomen 2011 ratifioima ja 2015 Suomessa voimaan tullut Istanbulin sopimus eli *Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta* velvoittaa Suomea puuttumaan naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. (Valtioneuvoston asetus naisiin 2015.) Sopimuksessa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa pidetään yhtenä vakavimmista sukupuoleen pohjautuvista ihmisoikeusloukkauksista, joka perustuu naisten ja miesten välisille epätasa-arvoisille valtasuhteille. Sopimus kattaa laajalti eri naisiin kohdistuvan väkivallan muodot, myös vainon. (CETS 210, 2011.)

Vaino loukkaa sen kohteena olevien naisten ihmisoikeuksia rajoittamalla yksilönvapautta eri tavoin ja aiheuttaen uhreille erilaisia sosiaalisia, psykologisia, oikeudellisia ja taloudellisia seurauksia. Vainon näkeminen ihmisoikeusloukkauksena mahdollistaa vainon vakavuuden tunnistamisen. (Logan & Walker 2009, 263.) Suomi on saanut toistuvaa kritiikkiä kansainvälisiltä ihmisoikeuksien valvontaelimiltä naisiin kohdistuvan väkivallan torjumiseksi tehtyjen toimenpiteiden riittämättömyydestä (Nousiainen & Pentikäinen 2017, 58). Esimerkiksi Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä GREVIO on vuoden 2019 arviointiraportissaan kritisoinut Suomea muun muassa ammattilaisten riittämättömästä väkivaltaan liittyvästä ymmärryksestä ja siitä, ettei väkivaltaa käsitellä riittävästi osana ammattilaisten koulutusta (GREVIO 2019).

Vaikka muualla Euroopassa vaino nousi tieteellisen keskustelun aiheeksi jo 1990-luvun puolivälissä (De Fazio 2009, 299–230), on Suomessa vainotutkimus käynnistynyt kansainvälisesti vertaillen myöhään ja vainoa on tutkittu verrattain vähän. Anna Nikupeterin vuonna 2016 julkaistu väitöstudkimus osoittaa, etteivät eron jälkeisen vainon kohteena olevat naiset tule aina kuulluiksi ja kohdatuksi palvelujärjestelmässämme, vaan päinvastoin saattavat jäädä avun ja palveluiden ulottumattomiin (Nikupeteri 2016). Vainon monimutkainen luonne sekä vainon uhrien ristiriitaisilta vaikuttavat selviytymisstrategiat voivat estää ammattilaisia tunnistamasta naisia avun tarvitsijoina (Nikupeteri 2017a). Jotta vainon uhrit tulisivat tunnistetuiksi ja autetuiksi, tarvitaan ammattilaisilta, sosiaalityöntekijät mukaan lukien, riittävästä vainotietoa. Vainotieto on ammattilaisilla jo ennestään olevaa väkivaltaosaamista täydentävää tietoa, joka mahdollistaa vainon tunnistamisen ja siihen puuttumisen. Vainotiedon muodostuminen on moniulotteinen tulkitsemisprosessi, jossa keskiössä ovat sekä

ilmiötieto, auttamisprosessien metodinen hallinta sekä vainon moraalisen, yhteiskunnallisen ja kulttuurisen ulottuvuuden hahmottaminen. (Nikupeteri 2016, 6.) Tiedon tuottaminen eron jälkeisestä vainosta on tärkeää, jotta vainoon sosiaalisena ongelmana ja lähisuhdeväkivaltana osataan puuttua ja jotta uhreja kyettäisiin auttaa paremmin (Nikupeteri 2016, 5).

Tutkielmani rakentuu sisällöllisesti seuraavasti. Nainen eron jälkeisen vainon kohteena -luku jakautuu kolmeen alalukuun. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastelen eron jälkeistä vainoa ilmiönä. Toisessa alaluvussa tarkastelen vainoa rikoksena. Käsittelen lyhyesti vainon kriminalisaation historiallista kehitystä maailmanlaajuisesti, vainorikokselle tyypillisiä erityis- ja ominaispiirteitä sekä vainon kriminalisointia Suomessa vuoden 2014 alussa voimaan tulleen vainolain myötä. Kolmannessa alaluvussa tarkastelen väkivallan sukupuolistuneisuutta ja eron jälkeistä vainoa sukupuolistuneena väkivaltana.

Tutkielmani kolmas luku *Tutkielman metodologiset ja eettiset valinnat* jakautuu viiteen alalukuun. Ensimmäisessä alaluvussa kuvaan aineiston sekä tutkimustehtävän- ja kysymykset. Toisessa alaluvussa käsittelen oikeudellisen asiakirja-aineiston käyttöön sosiaalityön tutkimuksessa liittyviä erityiskysymyksiä liittyen asiakirjojen luonteeseen ja niiden tuottaman tiedon rajoihin. Kolmannessa alaluvussa avaan tutkielmani tieteenfilosofisia taustaoletuksia ja tutkijan positiota sekä niiden merkitystä tutkimuksessa tuotetulle tiedolle. Neljännessä alaluvussa kirjoitan laadullisesta sisällönanalyysistä analyysimenetelmänä sekä avaan aineistoni analyysiprosessin vaiheet. Viidennessä alaluvussa kuvaan tutkielman toteuttamiseen liittyvät eettiset sitoumukset.

Esittelen aineiston analyysin tulokset tutkielmani neljännessä ja viidennessä luvussa. Tutkielmani neljäs luku *Vaino ilmeneminen* jakautuu seitsemään alalukuun, jotka ovat toistuvat yhteydenotot, uhkaaminen, fyysinen väkivalta, seuraaminen ja tarkkaileminen, syyllistäminen ja halventaminen, pakottaminen ja kontrolloiminen sekä lapset vainon välineinä. Tutkielmani viides luku *Vainon uhrille aiheuttamat seuraukset* jakautuu neljään alalukuun. Ensimmäisessä alaluvussa käsittelen vainon uhrille aiheuttamaa pelkoa, ahdistusta ja turvattuutta. Toisessa alaluvussa tarkastelen uhrille aiheutuvaa kipua, kärsimystä ja fyysisiä vammoja. Kolmannessa alaluvussa kuvaan uhrille aiheutuvaa häiriötä, haittaa ja taloudellista vahinkoa ja neljännessä alaluvussa paneudun uhrien käyttämiin selviytymisstrategioihin. Kuu- dennessä luvussa esittelen tutkielmani johtopäätökset.

2 NAINEN ERON JÄLKEISEN VAINON KOHTEENA

2.1 Eron jälkeinen vaino ilmiönä

Eron jälkeinen vaino on entiseen kumppaniin kohdistuvaa intensiivistä ja tavoiteorientoitunutta toimintaa, jossa vainon kohde kokee entisen kumppaninsa toistuvat teot uhkaavina, ahdistavina tai tunkeilevina (Mechanic 2001, 31). Vainoaminen on oikeudetonta toimintaa, joka kostuu useista osateoista ja jossa vainoaja ottaa yhteyttä, tarkkailee ja seuraa vainon kohdetta (Häkkinen-Nyholm & Salo 2019, 296). Vaino muodostuu valikoimasta erilaisia väkivaltaisia ja väkivallattomia tekoja ja käyttäytymistä. Vaino voi pitää sisällään fyysistä, psyykkistä, henkistä, seksuaalista, taloudellista, sosiaalista, hengellistä ja teknologia-avusteista väkivaltaa. Vaino voi näyttäytyä väkivaltaisten tekojen lisäksi toistuvana, näennäisesti normaalina ja rutiininomaisena käyttäytymisenä. Vaino voi ilmetä myös välittämisen osoituksina tai romanttisina yhteydenottoina kuten esimerkiksi kukkien lähettämisenä. (Nikupeteri 2016, 42–43.) Tyypillisiä vainotekoja ovat puhelinsoitot, viestien lähettäminen, uhrin seuraaminen, vainotun ja hänen kulloisten olinpaikkojensa läheisyydessä oleilu sekä yhteydenotot vainotun läheisiin (Dovelius ym. 2006, 20–21). Kokemus vainosta muotoutuu arjen sosiaalisissa suhteissa (Emerson ym. 1998, 290).

Vainoa voidaan määritellä usealla eri tavalla. Erilaisista määritelmistä huolimatta vainon katsotaan pitävän sisällään kolme keskeistä elementtiä, jotka ovat vaino tarkoituksellisenä toimintana, vainon kohteelle luoma merkittävä uhka sekä vainoamisen uhrissa aiheuttama pelko. (Spitzberg & Cupach 2007, 66.) Stacey Williams ym. hahmottavat vainon ei-haluttuna ja toistuvana käyttäytymisenä, jonka uhri kokee ahdistavana (Mt. 2007, 110). Nikupeteri määrittää vainon intensiiviseksi, tavoiteorientoituneeksi, uhria pakottavaksi käyttäytymiseksi, joka muodostuu erilaisista toistuvista väkivaltaisista ja ei-väkivaltaisista teoista. Nikupeterin määritelmässä korostuvat subjektiivisuus ja kokemuksellisuus eli uhrin kokemus teoista epämieluisina, uhkaavina, ahdistavina ja tunkeilevina. Vainoajan toiminta aiheuttaa uhrissa pelkoa, turvattomuutta ja ahdistusta sekä tuottaa uhreille fyysistä ja sosiaalista harmia. (Nikupeteri 2016, 46.) Pelkistetysti määriteltynä vaino on pakonomaista ja toistuvaa uhrin häirintää (Nikupeteri 2016, 42).

Eron jälkeinen vaino on sosiaalinen ongelma ja väkivallan muoto, joka kietoutuu entiseen lähisuhteeseen (Nikupeteri 2016, 26). Vaino sosiaalisena prosessina saa alkunsa normaaleista parisuhteeseen liittyvistä ongelmista tai uuden suhteen muodostamiseen tai

parisuhteen päättämiseen liittyvistä häiriöistä (Emerson ym. 1998, 290). Parisuhteen päättyessä eroon kiintymys ja kontrolli kumppaniin ovat uhattuina synnyttäen areenan vainolle (Tjaden & Thoennes 1998, 8). Muuhun parisuhdeväkivaltaan verrattuna vainossa keskeistä on yksittäisten tekojen sijaan vainokäyttäytymisen muodostama kokonaisuus (Nikupeteri 2016, 40). Prosessuaalinen näkökulma vainoon tekee vainon laajempien ja suhteissa rakentuvien syiden ja seurauksien hahmottamisesta mahdollista ja auttaa näkemään yksittäisten vainotekojen taakse (Nikupeteri 2016, 41). Vainon tarkastelun suhteessa muuhun lähisuhdeväkivaltaan tulisikin perustua sen keston, ajoittumiseen, intensiteettiin, tunkeiluuteen sekä siihen sisältyviin suoriin ja epäsuoriin uhkauksiin (Logan & Walker 2009, 254).

Entisen kumppanin vainoaminen on yleisempää verrattuna esimerkiksi työkavereiden, tuttavien tai ennestään tuntemattomien henkilöiden vainoamiseen (Tjaden & Thoennes 1998, 5–6). TK Logan ja Robert Walker ovat eritelleet viisi entisen kumppanin vainoamiseen liittyvää tekijää, jotka erottavat eron jälkeisen vainon vainotapauksista, joiden osapuolet eivät ole olleet parisuhteessa keskenään. Nämä tekijät ovat uhrin ja vainoajan välinen yhteinen historia, vainotekojen laajempi skaala ja suurempi tiheys, korkeampi riski uhkailulle ja väkivalle, vainon alkamisajankohta ja ajoitus sekä uhrille aiheutuva suurempi psykologinen kärsimys. Vainon alkamisajankohdassa ja ajoittumisessa on kyse siitä, onko vaino alkanut parisuhteen aikana vai vasta sen päätyttyä. (Mt. 2009, 248, 251.) Parisuhteen myötä syntynyt yhteinen historia mahdollistaa vainoajalle yksityiskohtaisen tiedon saamisen liittyen uhrin elämään, sosiaalisiin suhteisiin ja arkisiin rutiineihin (Nikupeteri & Laitinen 2013, 33). Myös mahdolliset yhteiset lapset mahdollistavat erilaisia keinoja uhrin kontrolloimiseen (Logan & Walker 2009, 250).

Vaino kestää yleensä muutamista viikoista vuosiin. Brian Spitzberg ja Willian Cupach ovat 175 vainotutkimuksen meta-analyysissaan määrittäneet vainon tilastolliseksi keskimääräiskestoksi 22 kuukautta eli vajaat kaksi vuotta. (Mt. 2007, 70.) Tilanteissa, joissa vainoaja on ollut parisuhteessa vainon kohteen kanssa, vainon on todettu kestävän huomattavasti pidempään kuin tapauksissa, joissa vainoaja ja vainon uhri eivät ole olleet läheisiä (Tjaden & Thoennes 1998). Lisäksi vainon on havaittu olevan fyysisesti väkivaltaisempaa tapauksissa, joissa uhrin ja vainoajan välillä on ollut seksuaalinen suhde sekä tapauksissa, joissa väkivaltaa on ilmennyt jo suhteen aikana (Sheridan & Lyndon 2012, 31–32; Spitzberg 2002, 278). Ajallisesti eron jälkeinen vaino kietoutuu menneeseen parisuhteeseen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen ollen kaikkialla läsnä uhrin elämässä (Miller 2001; Nikupeteri & Laitinen 2013, 34; Nikupeteri 2016).

Vainon ymmärtämisen kannalta on olennaista vainoajan motiivien ja vainokäyttäytymisen takana olevien syiden hahmottaminen. Laurence Miller on ryhmitellyt tutkimusten perusteella neljä yleisintä vainoamisen motiivia. Nämä motiivit ovat uuden suhteen perustamisyritys, pyrkimys aikaisemman torjutun suhteen takaisin saamiseksi, sadistinen tarve piinamiseen ja vallankäyttöön uhria kohtaan sekä psykoottinen tarve kohteen kanssa identifioitumiseen tai halu korvata uhri. (Mt. 2012, 498.) Patricia Tjadenin ja Nancy Thoenneksen uhrien näkökulmasta vainoa tarkastelevassa tutkimuksessa vainoajien yleisimmiksi motiiveiksi määrittyivät uhrin kontrolloiminen, pyrkimys parisuhteen säilyttämiseen tai uudelleenluomiseen vainon kohteen kanssa sekä pelon herättäminen uhrissa (Mt. 1998, 8). Kyseisen tutkimuksen kohdalla on kuitenkin huomioitava, että uhrin eivät todellisuudessa aina tiedä tosiasiallisia syitä vainoajan käytökselle (Spitzberg & Cupach 2014, 168). Spitzberg ja Cupach jäsentävät vainon motiivin kontekstisidonnaisena. Vaikka parisuhteen kariutuminen toimii vainon laukaisijana, on vainon taustalla kuitenkin moninaisia, mahdollisesti keskenään ristiriitaisakin syitä. (Mt. 2014, 168–187.) Vainon syiden ja motiivien tarkastelussa on olennaista sekä vainoajan persoonaan että kontekstiin liittyvien tekijöiden huomioiminen (Nikupeteri 2016, 42). Yleensä vainon motiivina toimii yksipuolinen pyrkimys parisuhteen muodostamiseen tai ylläpitämiseen (Spitzberg & Cupach 2007, 66).

Vaino on uhreihin kohdistuvaa eron jälkeistä väkivaltaa (Nikupeteri 2016, 39). Naisten riski joutua parisuhdeväkivallan tai vainon uhriksi on kohollaan erityisesti eron hetkellä (Lidman 2015, 146; Piispa ym. 2006, 58; DeKeseredy ym. 2017). Väkivaltaiseen parisuhteeseen jääminen voi olla naisille vaarallista, mutta niin voi olla myös pyrkimys parisuhteesta irrottautumiseen (Goussinsky & Yassour-Borochowitz 2012, 553; Fleury ym. 2000; DeKeseredy ym. 2017). Esimerkiksi vuoden 2005 naisuhritutkimuksen mukaan puolet parisuhteen aikana väkivaltaisesti käyttäytyneistä miehistä jatkoivat väkivaltaista käytöstään, uhkailua ja häirintää parisuhteen päättymisen tai erilleen muuton jälkeen (Piispa 2006, 59). Eron jälkeisen väkivallan tarkastelu korostaa, ettei naisen irrottautuminen väkivaltaisesta parisuhteesta välttämättä lopeta väkivaltaa (Nikupeteri 2016, 39). Vaikka vaino voidaankin hahmottaa parisuhdeväkivallan jatkumona (Logan & Walker 2009, 252), on kuitenkin otettava huomioon, ettei eron jälkeisessä vainossa kaikissa tapauksissa esiinny väkivaltaa parisuhteen aikana, vaikka eron yhteydessä alkavalla vainolla ja muulla väkivallalla onkin todettu olevan yhteys jo aiemmin parisuhteessa tapahtuvaan psyykkiseen väkivaltaan ja kumppanin kontrolloimiseen (Ornstein & Rickne 2013, 619; Tjaden & Thoennes 1998, 8).

Vaino on tavoitteellista toimintaa, jossa tekijä kontrolloi uhrin elämää ja arkea, rajoittaa uhrin sosiaalista tilaa ja toimijuutta sekä aiheuttaa uhrissa pelkoa, ahdistusta ja turvattomuuden tunteita (Nikupeteri & Laitinen 2017, 21). Vaino ilmenee pakottavana kontrollina (Nikupeteri & Laitinen 2013, 33), joka muodostuu väkivallan, pelottelun, kontrollin ja eristämisen dynamiikassa (Stark 2007, 241; ks. myös Nikupeteri & Laitinen 2013, 33). Sen sijaan että vaino näyttäytyisi erillisinä sekä selkeästi nimettävissä ja tunnistettavissa olevina yksittäisinä tekoina, ilmenee se usein vaikeasti tunnistettavana uhrin pakottamisena ja kontrolloimisena (Radford & Hester 2006; Stark 2007; Anderson 2010; Nikupeteri 2016, 126). Vainossa yksittäiset väkivallan muodot rakentuvat verkoksi sekä järjestelmälliseksi ja rakenteelliseksi uhrin elämän hallinnaksi (Nikupeteri & Laitinen 2013, 38).

Eron jälkeinen vaino lähisuhteissa on suhteisiin ja rakenteisiin kietoutuvaa, arjen elämisen ehtoja murtavaa väkivaltaa (Nikupeteri & Laitinen 2013, 29). Vainon kohteena eläminen pakottaa uhrin elämään jatkuvan uhan tunteen alla, mikä rajoittaa ja kontrolloi uhrin arkea, toimijuutta sekä autonomiaa (Nikupeteri 2016, 7). Vainon kohteena olevien naisten kokemusmaailmaa, arkea ja tunteita värittävät absurdiuden, järjenvastaisuuden ja mielettömyyden kokemukset (Nikupeteri 2016, 19). Vaino väkivaltana on vaikeasti tavoitettavissa ja näyttäytyy usein epäselvänä. Vaino voi alkaa ja loppua, alkaa uudestaan ja loppua taas ainakin tilapäisesti. Vainoa voi tapahtua niin kotona, työpaikalla, lomamatkalla kuin julkisilla paikoillakin. (Miller 2001, 64.) Anna Nikupeteri ja Merja Laitinen kuvaavat vainoa rihmaston metaforaa käyttäen. Vainon rihmastomaisuus ilmentää vainotekoja epämääräisinä, enustamattomina ja paikantumattomina väkivallan tekoina, jotka muodostavat uhrin kahlitsevan vainon verkon. (Mt. 2013, 30.)

Vainon käsitteellistäminen osaksi lähisuhdeväkivaltakeskustelua sekä vainon näkeminen sosiaalisena ongelmana ja rikoksena on uhrien avun saannin ja heidän kokemustensa tunnistamisen sekä vainoajan rikosoikeudelliseen vastuuseen saattamisen kannalta tärkeää (Eriksson 2010, 72; ks. myös Nikupeteri 2016, 28). Vainon tunnistaminen suhteessa muuhun naiseen kohdistuvaan väkivaltaan on keskeistä eron jälkeisen vainon määrittymisessä väkivallaksi (Nikupeteri 2016, 39). Vainon ennaltaehkäisy, siihen puuttuminen ja uhrien auttaminen pohjautuu yhteiskunnan ja auttamisjärjestelmän kyvylle tunnistaa vaino. Vaino edellyttää ammattilaisilta riskin tunnistamista ja arviointia sekä moniammatillista yhteistyötä. (Nikupeteri & Laitinen 2017, 19.) Vainon hankala todennettavuus tuottaa uhreille ylimääräistä kärsimystä (Nikupeteri & Laitinen 2017, 21). Vaino haavoittaa uhreja sosiaalisesti,

psykologisesti, emotionaalisesti ja fyysisesti (Nikupeteri 2016, 51). Vainon haavoittavuuden seuraukset ovat pitkäkestoisia ja syvään juurtuneita (FRA 2014b, 12).

2.2 Vaino rikoksena

Vaikka vainoaminen ilmiönä on ollut olemassa läpi historian, on vainon määrittäminen rikokseksi verrattain uutta. Vaino kriminalisoitiin ensimmäisenä Kaliforniassa vuonna 1990. (Spitzberg & Cupach 2014, 5–11.) Kyseisessä laissa vaino määritetään toistuvaksi, tarkoituksenmukaiseksi, pahantahtoiseksi sekä uhrin turvallisuutta uhkaavaksi seuraamiseksi ja häirinnäksi (California Penal Code §646.9). Euroopassa vaino nousi yhteiskunnallisen ja tieteellisen keskustelun aiheeksi vasta 1990-luvun puolivälissä. Ensimmäisenä Euroopassa vainon vastainen laki säädettiin Yhdistyneessä kuningaskunnassa vuonna 1997. Poikkeuksena tästä on Tanskan vuoden 1933 vainoa käsittelevä säädös. (De Fazio 2009, 299–230.) Vuosien 1990–2000 välisenä aikana kaikki Yhdysvaltojen osavaltiot, Kanada, Australia, Iso-Britannia, Irlanti ja useat muut Euroopan valtiot asettivat vainon vastaiset lakinsa (Smartt 2001, 211). Vuoteen 2009 mennessä Euroopan valtioista aiemmin mainittujen valtioiden lisäksi Belgia, Irlanti, Alankomaat, Malta, Itävalta, Saksa ja Italia olivat kriminalisoineet vainon (De Fazio 2009, 232–236).

Vainolakien asettamisen taustalla olevat tarkoitukset ja tavoitteet sekä lakien sisällöt ja vainon syyllistymistä seuraavat rangaistukset vaihtelevat (Nikupeteri 2016, 44). Ensimmäisten vainon vastaisten lakien tarkoituksena oli usein julkisuuden henkilöihin kohdistuvan vainon hillitseminen ja vasta myöhemmin lähisuhteissa esiintyvään vainoon puuttuminen yleistyivät vainolakien säätämisen tavoitteena (Goode 1995, 22). Vainon kriminalisointi toimii yhteiskunnallisena viestinä siitä, ettei vainoaminen ole hyväksyttyä toimintaa (Mehtola & Särkelä 2017, 10).

Suomessa vainon kriminalisointi tapahtui jälkijunassa muuhun Eurooppaan nähden (Häkkänen-Nyholm & Salo 2019, 297; De Fazio 2009). Vainon kriminalisointi Suomessa sai monien muiden maiden tavoin tuulta alleen vasta merkittävän julkisuudessa olleen vainotapauksen myötä (Häkkänen-Nyholm & Salo 2019, 297). Vuonna 2009 Sellon ampumavälikohtaus johti tekijä mukaan lukien yhteensä kuuden ihmisen kuolemaan (YLE, 31.12.2009). Kyseisessä ampumavälikohtauksessa vainoaminen oli osa uhriin kohdistuvaa lähisuuhdeväkivaltaa

(Häkkinen-Nyholm & Salo 2019, 297). Tekijä tappoi vainoamansa naisen lisäksi neljä Prisman työntekijää ja itsensä (YLE 31.12.2009).

Vainon kriminalisoinnista Suomessa tehtiin lakialoite vuonna 2013 (Häkkinen-Nyholm & Salo 2019, 296). Lain esitöiden mukaan vainon kriminalisointi oli tarpeellista Suomen rikoslainsäädännön saattamiseksi vastaamaan kansainvälisiä velvoitteita (HE 19/2013; ks. myös Häkkinen-Nyholm & Salo 2019, 296). Vainon kriminalisoinnille oli myös kansallista tarvetta, sillä lain lähestymiskiellosta (4.12.1998/898) ja vainoamisen eri tekemuodoista jo olemassa olevien rangaistusmuotojen ei katsottu kykenevän suojaamaan vainon kohdetta riittävästi (HE 19/2013; Häkkinen-Nyholm & Salo 2019, 296). Ennen vainon kriminalisointia laki lähestymiskiellosta toimi keskeisenä oikeudellisena suojakeinona suhteessa ei-toivottuihin yhteydenottoihin ja lähestymisiin (HE 19/2013; Nikupeteri 2016, 45; Niemi 2010, 1256–1260). Lähestymiskiello ei kuitenkaan riitä takaamaan uhrin turvallisuutta, sillä vastuu lähestymiskiellon toteutumisesta ja noudattamisesta on uhrilla ja tekijällä (Dennison & Thomson 2005, 384–385; Kotanen 2013, 112; Nikupeteri 2016, 45; Uusivuori 2011, 166).

Suomessa vainon kriminalisointi sijoittuu muiden jo kriminalisoitujen tekojen välimaastoon. Näitä tekoja ovat kotirauhan rikkominen, lähestymiskiellon rikkominen, salakuuntelu ja -katselu, pahoinpitely, laiton uhkaus, pakottaminen, viestintärauhan rikkominen sekä kunnianloukkaus. (HE 19/2013; kts. myös Nikupeteri 2016, 46.) Vainoaminen voi siis täyttää myös usean muun rikoksen tunnusmerkistön (HE 19/2013). Vainolait ikään kuin kokoavat yhteen erilaisia rikoksia rangaistusseuraamusten tehostamiseksi (Stark 2007, 257). Ennen vainon kriminalisointia tuomio voitiin antaa ja vahingonkorvauksia määrätä ainoastaan yksittäisistä teoista, kuten esimerkiksi laittomasta uhkauksesta tai pahoinpitelystä. Vainon kriminalisoinnin myötä tekojen huomioiminen kokonaisuutena on mahdollista ja uhri voi hakea vahingonkorvauksia kokemastaan vainosta. Laki ei täysin kykene suojaamaan uhria, mutta se mahdollistaa uhrille oikeuden saamisen. (Mehtola & Särkelä 2017, 10.)

Suomessa vainon vastainen laki tuli voimaan 1.1.2014. Lain mukaan ”joka toistuvasti uhkaa, seuraa, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta, vainoamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.” (Rikoslaki 25: 7 a §, 13.12.2013/879.) Hallituksen esityksessä lainsäädäntömuutoksen arvioitiin aiheuttavan rikostapausten lisääntymisen noin 200 tapauksella vuodessa (HE 19/2013). Tilastojen mukaan vuonna 2014

poliisille ilmoitettiin 611 rikosta vainoamisen rikosnimikkeellä. Rikosilmoitusten määrä oli siis paljon yli ennakko-odotusten. Vuonna 2015 rikosilmoituksia tehtiin 664 kappaletta, (Nikupeteri 2016, 45) vuonna 2016 700 kappaletta ja vuonna 2017 699 kappaletta (Häkkinen-Nyholm & Salo 2019, 297). Rikosilmoitusten suuri määrä osoittaa, että vainolaille oli ja on tarvetta (Nikupeteri 2016, 45).

Vainoamisrikoksen tunnusmerkistö edellyttää toteutuakseen tekotapojen tunnusmerkkejä sekä oikeudettomuusedellytystä ja abstraktia vaaraa. Tekotapojen tunnusmerkistö pitää sisällään uhkaamisen, seuraamisen, tarkkailemisen tai yhteyden ottamisen. Vainoamista voi olla kuitenkin myös muu laissa mainittuihin tekotapoihin rinnastettava toiminta, kuten erilaiset ilkeät teot, toistuvat vahingonteot tai esimerkiksi uhrin nimellä esiintyminen sosiaalisessa mediassa. Keskeistä on, että vainon osateot ovat uhrin tahdon vastaisia. Abstraktin vaaran tunnusmerkin toteutuminen puolestaan edellyttää, että vainoajan teot ovat omiaan aiheuttamaan vainon kohteessa pelkoa tai ahdistusta. Abstraktia vaaraa arvioidaan suhteessa keskimääräisihmiseen. Edellytyksenä ei siis ole, että teot ovat aiheuttaneet uhrissa pelkoa tai ahdistusta, vaan abstraktin vaaran tunnusmerkin täyttymistä arvioitaessa keskeistä on, onko pelko tai ahdistus menettelyn tyypillinen seuraus. Oikeudettomuusedellytys taas edellyttää, että vainoamisen tunnusmerkistön täyttävän toiminnan on oltava oikeudetonta. Esimerkiksi yhteydenotot yhteisen lapsen huoltoon liittyvien asioiden hoitamiseksi katsotaan perusteluksi yhteydenottojen syyksi. Vainoamisen tunnusmerkistö edellyttää lisäksi vainoamisen tahallisuutta. (HE 19/2013.).

Vainoamisrikoksen tunnusmerkistö sisältää lisäksi toissijaisuuslausekkeen, jonka mukaan vainoamisesta rangaistaan ainoastaan, mikäli teosta ei ole muualla laissa säädetty yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta. Tekijä voi siis kohdistaa uhriin vainoamisrikoksen lisäksi muita oheisrikoksia. Rikosoikeudellinen järjestelmä käsittelee vainoamisrikoksia ja sen mahdollisia osarikoksia erillisinä rikoksina, vaikka ne uhrin näkökulmasta voivatkin näytettyä osana vainoamista. Lähtökohtaisesti vainomainen kuitenkin on itsenäinen rikos. (HE 19/2013.)

Suomessa vaino on virallisen syytteen alainen rikos, jolloin syyttäjä voi nostaa syytteen ilman asianomistajan myötävaikutusta (HE 19/2013). Tämä on keskeistä, sillä vainon uhri itse ei välttämättä kykene tai uskalla tehdä rikosilmoitusta vainoajan aiheuttaman pelon tai uhriin kohdistaman painostuksen vuoksi (Nikupeteri 2016, 45). Rikoksena vainoaminen yksilöityy kohdehenkilöiden mukaan, jolloin vainoamisrikoksia on yhtä monta kuin vainon kohteita

(HE 19/2013; ks. myös Häkkänen-Nyholm & Salo 2019, 296–297). Vainossa rikoksena keskeistä on, ettei kyse ole yksittäisestä rikollisesta teosta, vaan osateot muodostavat uhrin elämänlaatua vakavasti häiritsevän tilan, joka herättää uhrissa pelkoa ja ahdistusta ja voi muodostua uhrin elämää hallitsevaksi. Vainon tekotapatunnusmerkistössä mainitut teot eivät yleensä yksittäisinä muodosta tällaista tilaa, vaan ne saavat erityisen luonteen osana toistuvaa uhrin tahdon vastaista vainoamiskäyttäytymistä. Vainon tunnusmerkistössä edellytetään sitä, että vainotekoja on useita. Tekotunnusmerkistön täyttymisessä olennaista on, millaisista vainoteoista on kyse, kuinka monta niitä on ja mikä on niiden välinen ajallinen suhde. Yksittäisinä vainotekoina vähämerkityksisiä tekoja voidaan edellyttää olevan useampia verrattuna vainotekoihin, jotka yksittäisinäkin ovat omiaan aiheuttaman uhrissa pelkoa ja ahdistusta. (HE 19/2013.)

Vaino on lainsäädännöllisesti vaikeasti haltuun otettava ilmiö, sillä se muodostuu valikoimasta erilaisia väkivaltaisia ja väkivallattomia tekoja. Vainon määrittymistä ja tunnistamista kriminalisoiduksi toiminnaksi vaikeuttaa usein se, että vainoteot ja niiden kohteeksi joutuminen ilmenevät yleensä näkymättöminä ja suhteellisenä. (Nikupeteri 2016, 44; Kotanen 2013, 43–46.) Vainon osateot voivat vainokontekstistaan irrotettuina vaikuttaa arkipäiväisiltä ja harmittomilta (HE 19/2013). Lisäksi vainoajan toiminnan tarkoituksellisuuden arvioiminen on usein haasteellista. Vainoajan toiminnan motiivina on usein suhteen jatkaminen tai luominen uhriin, joka ei itsessään ole kriminalisoitua käyttäytymistä. (Nikupeteri 2016, 44.) Lisäksi vainoteot voivat näyttäytyä perusoikeuksien sallimina kuten esimerkiksi oikeutena harjoittaa liikkumisvapautta (Nikupeteri 2016, 44; Suomen perustuslaki 2: 9§ 11.6.1999/731).

Vaino lähisuhdeväkivallan muotona näyttäytyy erityisenä ilmiönä oikeudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna johtuen vainotekojen hankalasta tuomittavuudesta sekä uhrin vastuun korostumisesta (Brady & Nobles 2015). Vain harvoissa väkivaltarikoksissa uhrin turvallisuus on niin pitkään uhattuna kuin vainossa sekä harvoin myöskään rikoksen tutkinta on niin riippuvainen uhrin keräämistä todisteista kuin vainorikoksessa (Miller 2001, 62–65). Yksittäinen puhelinsoitto tai viesti ei riitä todisteeksi vainosta, vaan uhrin on kerättävä todisteita pidemmältä ajanjaksolta ja useista vainoteoista (Nikupeteri 2016, 44). Kuitenkin jos vastuu todisteiden hankkimisesta vieritetään uhrille, voi rikosentekijä oppia, että uhria kontrolloimalla hän kykenee kontrolloimaan myös rikosoikeudellista järjestelmää (Niemi 2010, 1264). Lisäksi vainotekojen vakavuuden ja rangaistusten arviontiin kuten myös kaikenlaiseen väkivallan luokitteluun kietoutuu arvottavan hierarkisoinnin vaara. Yksittäiset teot tulisi kyetä

hahmottamaan osan laajempaa kokonaisuutta. (Lidman 2015, 28.) Evan Starkin (2007, 257) mukaan vainolaeissa ei riittävästi huomioida sitä, kuinka tekijä yksittäisillä teoillaan muodostaa uhrin arkea ja eri elämänalueita kahlitsevan ansan. Vainon kannalta keskeistä on arvioida tekojen kokonaisuutta (Nikupeteri 2016, 46).

2.3 Eron jälkeinen vaino sukupuolistuneena väkivaltana

Sukupuolesta ja väkivallasta kirjoitetaan Suomessa sukupuolistuneen väkivallan ja sukupuolittuneen väkivallan käsitteitä käyttäen. Käsitteitä käytetään verrattain samoissa käyttöyhteyksissä ja niiden merkityssisältö on melko rinnakkainen. (Karkulehto & Rossi 2017, 13.) Molemmat käsitteet havainnollistavat sukupuolen ja väkivallan yhteen kietoutumista kulttuurisella, rakenteellisella ja yksilötasolla (Ronkainen 2017, 29), pelkistämättä kuitenkaan väkivallan dynamiikkaa ja rakennetta sukupuolten väliseksi vastakkainasetteluksi (Ronkainen & Näre 2008, 21). Käsitteiden merkityssisällöissä on vivahde-ero. Sukupuolittunut väkivalta käsitteenä kuvaa sukupuolta merkityksellistävien prosessien lopputulosta eli esimerkiksi sitä, että väkivallantekijät ovat tilastollisesti naisia useammin miehiä tai että seksuaalisen väkivallan tekijät ovat yleensä miehiä ja uhrin naisia. (Ronkainen 2017, 29.) Sukupuolittuneen väkivallan käsite taas ilmentää jatkuvasti käynnissä olevaa neuvottelua sukupuolen merkityksestä väkivaltatilanteissa, oikeuden ja auttamisen käytännöissä ja julkisessa keskustelussa (Niemi ym. 2017, 11–12). Sukupuolittuneisuuden käsite viittaa dynaamiseen prosessiin, sukupuolen tekemiseen siten, ettei sukupuoli tarkoita kahtiajakoa. Molemmat käsitteistä juontuvat feministisesti orientoituneesta tutkimuksesta. (Ronkainen 2017, 29.) Kirjoitan tutkielmassani sukupuolesta ja väkivallasta sukupuolittuneena väkivaltana yhteiskuntatieteille ominaisesti (Karkulehto ja Rossi 2017, 13).

Sukupuolittuneen väkivallan käsitteen tavoitteena on huomion kiinnittäminen sukupuolen merkitykseen osana väkivallan rakennetta sekä siihen liittyviä asenteita, merkityksiä sekä tapoja, joilla väkivaltaa ymmärretään ja selitetään (Ronkainen & Näre 2008, 21). Sukupuoli vaikuttaa siihen, miten väkivalta ilmenee sekä kuinka siihen suhtaudutaan ja puututaan (Nikupeteri 2016, 47). Väkivallan kulttuuriset merkitykset sekä väkivallan aikaansaamat reaktiot ovat sukupuolittuneita (Ronkainen 2017, 20). Sukupuolittuneen väkivallan viitekehyyksessä tarkastellaan, miten yhteiskunta ja erilaiset institutionaalituneet toimintamallit luovat sukupuolta ja väkivaltaa koskevia merkityksiä sekä sitä, miten historiallisesti ja

kulttuurisesti muotoutuneet sukupuolistuneet käytännöt vaikuttavat ja näkyvät yksilöiden elämässä (Ronkainen & Näre 2008, 21–22). Lainsäädäntö ja rikosoikeudellinen järjestelmä ovat esimerkkejä yhteiskunnallisista instituutioista, joiden asema on keskeinen väkivaltaan ja sukupuoleen liittyvien merkitysten määrittelyssä (Niemi ym. 2017, 14).

Suomessa sukupuolistuneen väkivallan tutkimus käynnistyi myöhässä kansainväliseen tutkimuskehitykseen verrattuna (Ronkainen & Näre 2008, 13), mikä on seurausta Suomessa 1970–1980-luvuilla hallinneesta perhedynaamisesta ajattelusta ja perheväkivaltadiskurssista (Jokinen 2000, 49). Perhedynaamisen ajattelun seurauksena parisuhteissa tapahtuva väkivalta on Suomessa pitkään hahmotettu sukupuolineutraalisti perheväkivaltana ja väkivallan osapuolet perheenjäseninä (Husso 2003, 41). Parisuhdeväkivalta näyttäytyi siis kahden tasavertaisen yksilön välisenä konfliktina ja sitä käsiteltiin sukupuolineutraalein termein (Keskinen 2005, 14). Kun kansainvälisessä tutkimuskeskustelussa käytettiin 1970- ja 1980-luvuilla naisiin kohdistuvan väkivallan käsitettä, vakiintui Suomessa käyttöön sukupuolineutraali perheväkivallan käsite (Husso 2003, 41; Keskinen 2005, 14). Perheväkivallan käsitettä ja sen englanninkielisiä vastikkeita *domestic violence* ja *family violence* on kritisoitu siitä, että ne käsitteellistävät väkivallan perheeseen systeeminä, sen sijaan, että nähtäisiin, ettei perhe tee väkivaltaa, vaan siihen kuuluvat yksilöt (Hearn 1998). Suomessa sukupuolistuneen väkivallan diskurssi alkoi haastaa perhedynaamista käsitystä naisiin kohdistuvasta parisuhdeväkivallasta vasta 1990-luvulla (Jokinen 2000, 49), kun sukupuolen ja väkivallan välisen yhteyden tiedostava tutkimus käynnistyi (Ronkainen & Näre 2008, 23).

Vaino ilmionä on sekä sukupuolittunut että sukupuolistunut. Useiden tutkimusten mukaan heterosuhteissa olevat naiset joutuvat miehiä useammin vainon kohteeksi, kun taas miehet vainoavat entisiä naispuolisia kumppaneitaan useammin kuin naiset entisiä miespuolisia kumppaneitaan. (Spitzberg & Cupach 2007; Tjaden & Thoennes 1998, 3–5.) Esimerkiksi Euroopan Unionin perusoikeusviraston 28 maassa toteutettu tutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta osoittaa, että 18 % yli viisitoistavuotiaista naisista on kokenut jonkinlaista vainoa, kun taas noin viisi prosenttia naisista oli kokenut vainoa viimeisen kahdentoista kuukauden aikana tutkimukseen osallistumisesta. Ainoastaan yksi neljäsosa tutkimuksessa esiintulleista vainotapauksista oli edennyt poliisin tietoon. Tutkimuksen mukaan yksi kymmenestä naisesta koki vainoa entisen kumppaninsa toimesta. Kaikista vainoa kokeneista naisista 9 % kertoi vainon jatkuneen yli kahden vuoden ajan. (FRA 2014b, 26–28.) Lisäksi naisten vainon kokemukset ovat Suomessa keskimäärin yleisempiä muihin Euroopan Unionin jäsenmaihin verrattuna (FRA 2014a, 83).

Vainossa ilmenevät sukupuolistuneelle väkivallalle olennaiset piirteet eli sukupuolistuneet käytännöt, tasa-arvokysymykset, vallankäyttö ja ihmisoikeuksien loukkaaminen (Nikupeteri 2016, 47). Sukupuolistuneen väkivallan kehys ilmentää, etteivät naisten kokemukset eron jälkeisestä vainosta ole kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta kontekstista irrallisia, vaan kokemukset rakentuvat kontekstisidonnaisesti (Edwards 2011, 335–337; Lidman 2015). Naisten ja miesten tunnereaktiot ja -kokemukset läheisen toteuttamaan vainoon ja väkivaltaan ovat usein erilaisia (Nikupeteri 2016, 23). Naiset kokevat vainon ja väkivallan usein intensiivisempänä, pelottavampana ja kokonaisvaltaisempänä miehiin verrattuna, jolloin naisten kokemus vainottuna olemisesta muodostuu omanlaisekseen (Emerson ym. 1998, 304; Sheridan & Lyndon 2012; Romito & Grassi 2007). Vainoteot mahdollistuvat ja naisten vainokokemukset muotoutuvat sosiaalisesti ja kulttuurisesti määrittynyiden naiseuden, äitiyden ja entisen kumppanin roolien pohjalta. Lisäksi heteroseksuaalisen intiimiyden merkitys korostuu eron jälkeisessä vainossa osana vainotekojä ja vainon uhriuttavuutta vainon loukatessa ja satuttaessa uhrin mielen ja ruumiin eheyttä sekä koskemattomuutta. Sukupuolisuus ja seksuaalisuus kietoutuvat kiinteästi vainoon. Vainon sukupuolistuneisuus ilmenee sukupuolisuuden loukkaamisena ja käyttämisenä vallankäytön välineenä. Eron jälkeinen vallankäyttö entistä kumppania kohtaan luo ja vahvistaa usein jo parisuhteen aikana rakentunutta sukupuolten epätasa-arvoa. (Nikupeteri 2016, 48–51.)

Vaino on ihmisoikeusloukkaus ja vainoon puuttuminen ja uhrien auttaminen on paitsi julkinen ja poliittinen myös ihmisoikeudellinen kysymys. Sekä kansainväliset ihmisoikeussopimukset että maakohtaiset rikoslait edellyttävät naisiin kohdistuvaan väkivaltaan puuttumista. (Nikupeteri 2016, 62.) Suomessa 2015 voimaan tulleen Istanbulin sopimuksen mukaan naisiin kohdistuva väkivalta on yksi vakavimmista sukupuoleen pohjautuvista ihmisoikeusloukkauksista, joka perustuu miesten ja naisten välisille epätasa-arvoisille valtasuhteille. Sopimuksessa katsotaan naisten ja tyttöjen olevan alttiimpia sukupuoleen perustuvalla väkivallalla ja veloitetaan valtioita väkivallan ehkäisyyn ja siihen puuttumiseen rikosoikeudellisin keinoin. (CETS 210; ks. myös Nousiainen & Pentikäinen 2017, 55–56.) Istanbulin sopimus on ensimmäinen juridinen sopimus Euroopassa, joka pyrkii kokonaisvaltaisen oikeudellisen viitekehyksen ja lähestymistavan luomiseen naisiin kohdistuvan väkivallan torjumiseksi (Virkki 2017, 41). Istanbulin sopimuksen artikla 34 koskee vainoa edellyttäen sopimuksen ratifioineilta valtioilta tarvittavien lainsäädännöllisten ja muiden toimenpiteiden toteuttamista sen varmistamiseksi, että toiseen henkilöön kohdistuva toistuva ja tahallinen uhkaava käyttäytyminen, joka saa kohteen pelkäämään turvallisuutensa vaarantumista,

kriminalisoidaan (CETS 210, 10). Istanbulin sopimus veloittaa sukupuolten erot huomioon ottaviin sukupuolisensitiivisiin toimenpiteisiin (CETS 210).

Suomen ratifioimien ihmisoikeussopimusten ja julistusten myötä on valtion velvollisuus omalta osaltaan puuttua naisiin kohdistuvaan väkivaltaan, ettei se toiminnallaan tai toimimatta jättämisellään syylisty ihmisoikeuksien loukkaamiseen (Naisiin kohdistuvan väkivallan 2010, 9). Suomi on saanut kansainvälisiltä ihmisoikeuksien valvontaelimiltä toistuvaa kritiikkiä naisiin kohdistuvan väkivallan torjumisen toimenpiteiden riittämättömyydestä (Nousiainen & Pentikäinen 2017, 58). Esimerkiksi Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä GREVIO on vuoden 2019 arviointiraportissaan kritisoinut Suomea muun muassa ammattilaisten riittämättömästä väkivaltaan liittyvästä ymmärryksestä ja siitä, ettei väkivaltaa käsitellä riittävästi osana ammattilaisten koulutusta (GREVIO 2019). Lisäksi Suomen saamat huomautukset YK:n naisten oikeuksien sopimuksen komitealta (CEDAW), Euroopan Unionin strategia sukupuolittuneen väkivallan vähentämiseksi sekä Pekingin vuoden 1996 julistus ja toimintaohjelma naisten oikeuksien edistämiseksi kansainvälisinä sopimuksina ja julistuksina velvoittavat Suomea suunnitelmalliseen toimintaan naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi (Naisiin kohdistuvan väkivallan 2010, 9–10).

Kansainvälisistä velvoitteistaan huolimatta Suomi on ollut vastahakoinen liittämään naisiin kohdistuvan väkivaltaongelman kysymykseen sukupuolten välisestä epätasa-arvosta (Virkki 2017, 31). Suomessa naisiin kohdistuvan väkivallan vastaiset toimet ovat olleet vähäisiä ja hitaita muihin Euroopan valtioihin verrattuna (Nousiainen & Pentikäinen 2017, 57) huolimatta naisiin kohdistuvan väkivallan huomattavan korkeasta tasosta (FRA 2014a). Suomessa poliittiset parannukset kohti sukupuolten tasa-arvoa ovat tapahtuneet pääasiassa kansainvälisen painostuksen seurauksena (Virkki 2017, 45–46).

Vaino loukkaa sen kohteena olevien yksilöiden ihmisoikeuksia ja vainoon puuttuminen ja uhrien auttaminen on paitsi ihmisoikeudellinen myös julkinen ja poliittinen kysymys (Nikupeteri 2016, 62). Jotta ihmisoikeudet ja tasa-arvo voivat toteutua, on sukupuolen ja väkivallan välinen suhde kyettävä tunnistamaan paremmin (Lidman 2015, 11). Se, miten väkivaltaa ja sukupuolta tulkitaan, on merkityksellistä, sillä nämä tulkinnat vaikuttavat lainsäädäntöön, poliittisiin ratkaisuihin sekä auttamispalveluiden järjestämisen tapaan (Hautanen 2010, 37). Sukupuolen merkityksen tunnistaminen on tärkeää, sillä sukupuolineutraalius merkitsee usein sukupuolen piiloisuutta (Ronkainen 2017, 30). Sukupuolineutraalius kätkee

sukupuolten kohtaaman väkivallan erilaisuuden ja samalla estää tehokkaan puuttumisen väkivaltaan ja sen perimmäisiin syihin (Nousiainen ja Pentikäinen 2017, 66). Sukupuolikeskustelun ymmärtäminen on keskeistä sen varmistamiseksi, että väkivallan uhrin saavat tarvitsemansa palvelut riittävästi rahoitettuina ja väkivallantekijät joutuvat oikeudelliseen ja sosiaaliseen vastuuseen teoistaan. Ellei poliittisilla päättäjillä ole riittävä ymmärrystä sukupuolen ja väkivallan yhteen kietoutuneisuudesta, jäävät uhrin tunnistamatta ja resurssit kohdennetaan väkivaltaan puuttumisen kannalta tehottomasti. (Melton & Sillito 2012, 1091.) Väkivaltaa ja vainoa kokeneita naisia kohdatessa sukupuolen huomioimista tarvitaan koko palvelujärjestelmässä sosiaalityö mukaan lukien (Laitinen 2011, 73). Siihen miten vaino ymmärretään ja millaisena sitä auttamisjärjestelmässä tulkitaan, vaikuttaa ymmärrys sukupuolesta (Nikupeteri 2016, 65).

3 TUTKIELMAN METODOLOGISET JA EETTISET VALINNAT

3.1 Tutkimustehtävä ja aineiston kuvaus

Tutkin pro gradu -tutkielmassani eron jälkeistä vainoa naisiin kohdistuvana sukupuolistuneena väkivaltana. Rajaudun tutkielmassani tarkastelemaan tilanteita, joissa naiset kokevat vainoa entisten miespuolisten kumppaneidensa taholta. Rajauksellisesta valinnastani huolimatta olen tietoinen, että myös naiset voivat olla eron jälkeisessä vainossa vainoajia ja miehet vainon uhreja. Lisäksi vainoa voi esiintyä myös samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteissa. (Sheridan ym. 2014.)

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisena vaino sukupuolistuneena väkivaltana näyttäytyy käräjäoikeuksien tuomioissa?
2. Millaisia seurauksia vainolla on sen kohteena oleville naisille?

Aineistoni on osa CAPS-hankkeen yhteydessä hankittua aineistoa, joka sisältää käräjäoikeuksien vainotuomiot vuosilta 2014–2017 (419 kappaletta). Olen saanut hankeyhteyshenkilöltä ja hankkeen vastuulliselta johtajalta rajatun aineiston, jota tutkielmassani analysoin. Aineistoni sisältää 20 käräjäoikeuden vainotuomiota, joista kymmenessä on lapsia mainittu ja kymmenessä ei. Sivumääräisesti aineisto on 212 sivua.

Aineistoni tuomioasiakirjat ovat peräisin viidestä eri käräjäoikeudesta, joista kaksi ovat kooltaan suuria, yksi keskisuuri ja kaksi kooltaan pientä käräjäoikeutta. En mainitse käräjäoikeuksia nimeltä johtuen pieniin käräjäoikeuksiin liittyvästä riskistä vainotapausten tunnistettavuudelle. Aineistoni tuomioasiakirjat on valikoitu pohjautuen kiinnostukseeni naisten kokemuksia ja sukupuolistunutta väkivaltaa kohtaan siten, että kaikissa oikeustapauksissa uhrin ovat naisia. Lisäksi osaksi aineistoani on valikoitu kymmenen tapausta, joissa lapset on mainittu ja kymmenen, joissa ei ole lapsia mainittu. Tämä valikoinnin pyrkimyksenä on myös lapsettomien naisten huomioiminen ja se, ettei naiseus määrittäisi pelkästään äitiyden kautta. Lapsettomien naisten vainokokemusten tutkiminen on tärkeää, sillä lapsettomat naiset voivat väkivallan uhreina jäädä marginaaliin avun saamisessa tai heidän kokemansa väkivallan tunnistamisen ja puuttumisen mahdollisuudet voivat olla vielä heikommat kuin naisten, joilla on lapsia (Nikupeteri 2016, 86; Kuronen 2009, 114, 115). Esimerkiksi

Nikupeterin vainoa käsittelevässä väitöstutkimuksessa (2016, 86) usea tutkimukseen osallistunut nainen kertoi alkaneensa hakea apua tilanteeseensa juuri lastensa vuoksi.

Kaikissa kahdessakymmenessä oikeustapauksessa asianomistajana on vainon kohteena oleva nainen. Lisäksi syyksi luetuissa tuomioissa yhdessä oikeustapauksista asianomistajana on lapsi ja yhdessä oikeustapauksessa vainon kohteena olevan naisen uusi kumppani. Molemmissa oikeustapauksissa rikosnimikkeenä on viestintärauhan rikkominen. Lisäksi yhdessä oikeustapauksista asianomistajana on vastaajan muuhun rikolliseen toimintaan liittyen yrityksiä ja muita yksityishenkilöitä. Olen kuitenkin rajannut kyseiset rikokset tarkasteluni ulkopuolelle, sillä ne eivät ole tutkimusaiheeni kannalta olennaisia. Lisäksi yhdessä oikeustapauksista asianomistajana on vainoaja ja vastaajana vainon kohteena oleva nainen syytettynä pahoinpitelystä. Vainon kohteena oleva nainen on kiistänyt syytteen vetoamalla hätävarjeluperusteeseen torjuessaan häntä kohtaan aloitetun hyökkäyksen. Käräjäoikeus on hylännyt kyseisen syytteen ja siihen perustuvat korvausvaatimukset. Käytän aineistolainauksissa muiden CAPS-hankkeen yhteydessä tehtyjen pro gradu -tutkielmien tapaan asianosaisista tuomioasiakirjojen mukaista käsitteparia asianomistaja ja vastaaja. Vaikka kaikissa aineistoni oikeustapauksissa vastaaja on tuomittu vainoamisesta, kaikki aineistoni oikeustapaukset eivät ole lainvoimaisia, vaan osaan annetuista tuomioista on voitu hakea muutosta. Jos asianomistajana on aineisto-otteessa joku muu kuin vainon kohteena oleva nainen ja vastaajana muu henkilö kuin vainoaja, tuon sen selkeästi esiin aineistolainauksen yhteydessä.

Vainon kesto vaihtelee aineistossani oikeustapauskohtaisesti. Aineistossani syyksi luettu vaino on kestänyt lyhimmillään viisi vuorokautta ja pisimmillään 368 vuorokautta. Syyksi luetun vainon keston keskiarvo on aineistossani 155 vuorokautta. Olen laskenut vainon keston vainon syyksi lukemisen yhteydessä määritetystä kestoajasta. Kaikissa kahdessakymmenessä oikeustapauksessa syyksi luettuna rikoksena on vainoaminen. Kahdestakymmenestä oikeustapauksesta yhdeksässä on annettu tuomio pelkästään vainoamisesta, kun taas yhdesätoista tapauksessa tekijä on tuomittu myös vainon oheisrikoksista. Vastaajan syyksi luetujen rikosten lukumäärä vaihtelee tuomioasiakirjoissa yhden ja kuudentoista erillisen rikostuomion välillä.

Yhdessä oikeustapauksista saman oikeuskäsittelyn yhteydessä vastaaja on tuomittu paitsi vainoamisesta ja sen erilaisista oheisrikoksista, lisäksi myös kuudesta erilaisesta omaisuusrikoksesta tai tieliikennelain rikkomisista. Olen rajannut nämä rikostuomiot tarkasteluni

ulkopuolelle, sillä ne kohdistuvat ulkopuolisten henkilöiden tai yritysten omaisuuteen, eivätkä siten ole tutkimuskysymykseni kannalta olennaisia. Sen sijaan olen sisällyttänyt tarkasteluuni erilaiset omaisuusrikokset ja esimerkiksi liikenneturvallisuuden vaarantamiset tapauksissa, joissa asianomistajana on vainottu nainen tai hänen läheisensä sekä tapaukset, joissa rikokset ovat kohdistuneet vainon uhrin tai hänen hallussaan olevaan omaisuuteen tai hänen läheistensä omaisuuteen. Olen lisäksi sisällyttänyt tarkasteluuni syyksi luetun tuomion haitanteosta virkamiehelle, kyseisen rikoksen kohdistuessa vainoamiseen puuttuvaan viranomaiseen eli poliisiin.

Kahdenkymmenen vainotuomion lisäksi aineistooni kuuluvissa käräjäoikeuksien ratkaisuissa on annettu tuomio neljässä oikeustapauksessa lähestymiskiellon rikkomisesta. Näistä oikeustapauksista kahdessa on annettu yksi tuomio lähestymiskiellon rikkomisesta, yhdessä oikeustapauksessa kaksi erillistä tuomiota ja yhdessä oikeustapauksessa kuusi erillistä tuomiota lähestymiskiellon rikkomisesta. Laittomasta uhkauksesta vainon oheisrikkoksena on annettu tuomio neljässä oikeustapauksessa, joista kolmessa on annettu yksi tuomio ja yhdessä neljä erillistä tuomiota laittomasta uhkauksesta.

Aineistooni kuuluvissa oikeustapauksissa viidessä on annettu tuomio pahoinpitelystä, joissa kolmessa oikeustapauksessa on annettu yksittäinen pahoinpitelytuomio. Neljännessä oikeustapauksessa vastaaja on saanut tuomion kahdesta lievästä pahoinpitelystä ja viidennessä oikeustapauksessa vastaajalle on annettu kaksi tuomiota pahoinpitelystä ja yksi tuomio lievästä pahoinpitelystä. Kotirauhan rikkomisesta on aineistossani annettu tuomio kolmessa oikeustapauksessa, joista yhdessä on annettu kaksi erillistä tuomiota kotirauhan rikkomisesta. Kahdessa oikeustapauksessa vastaaja on tuomittu vahingoittamiseen soveltuvan esineen tai aineen hallussapidosta ja kahdessa oikeustapauksessa vastaajalle on annettu tuomio viestintärauhan rikkomisesta. Lisäksi aineistossani yksittäisissä oikeustapauksissa on annettu yksittäinen tuomio vahingonteosta, lievästä vahingonteosta, kunnianloukkauksesta, varkaudesta, liikenneturvallisuuden vaarantamisesta sekä haitanteosta virkamiehelle.

3.2 Oikeudellinen asiakirja-aineisto sosiaalityön tutkimuksessa

Asiakirjoja tutkimusaineistona käytettäessä tulee huomioida, että kyseiset asiakirjat on lähes poikkeuksetta luotu jotakin muuta käyttötarkoitusta kuin kyseessä olevaa tutkimusta varten. Institutionaaliset asiakirjat syntyvät osana jonkin instituution tai organisaation arkista työtä.

Siten analyysissä tulee huomioida erityisellä tavalla asiakirjojen syntykonteksti ja kuinka se vaikuttaa asiakirjoihin ja niiden kuvauksiin ihmisistä, asioista ja tapahtumista. Institutionaalisia asiakirjoja ohjaavat usein tarkat käytänteet siitä, mitä ne sisältävät ja millaisella tyylillä kyseisiä asiakirjoja tuotetaan. (Alastalo & Vuori 2021.)

Asiakirja-aineistoon liittyvä lähdekritiikki sisältää arvioinnin liittyen siihen, kuka asiakirjan on tuottanut, missä instituutiossa se on tuotettu ja millaisen rajallisen näkökulman se luo tutkittavaan ilmiöön. Lähdekritiikkiin kuuluu myös sen tunnistaminen, mitä asiakirja ei kerro ja mitä sen ulkopuolelle rajautuu. (Markkola 2008; kts. myös Alastalo & Vuori 2021.) Käyttäessäni aineistonani oikeuden tuomioasiakirjoja, on oleellista ymmärtää näiden asiakirjojen luonne ja niiden tuottaman tiedon rajat. Tuomioistuimet ovat tekstivälitteisiä instituutioita, joissa kirjoitetut tekstit ovat keskeisessä asemassa (Hautanen 2010, 63). Tosiasiat siirtyvät oikeudelliseen päätöksentekoon kielen avulla (Niemi-Kiesiläinen ym. 2006, 30). Tuomioistuimen ratkaisu on konstruktio, joka rakennetaan tiettyjen vihjeiden eli todisteiden perusteella sen mukaan, mitä tuomioistuin otaksuu asiassa tapahtuneen (Eskola & Paso 2003, 207).

Oikeuden päätökset ovat esimerkki sellaisesta konstruoinnista, jolla voi olla hyvin suuri merkitys asianosaisille. Kyse ei siis ainoastaan ole tavasta käyttää kieltä (Eskola & Paso 2003, 225), vaan oikeudellisten tekstien performatiivisuuden myötä tuomioistuimen ratkaisu muuttuu todellisuudeksi institutionalisoidun tekstin välityksellä. Performatiivisuudella viitataan kielen funktioon, jossa aiotun vaikutuksen aikaansaamiseksi asia täytyy lausua. Performatiiviset lauseet ilmentävät kielellistä esittämistä, joka luo tekoja, todellisuutta ja identiteettejä. (Ruuskanen 2006, 58.) Oikeuden päätöksillä on ihmisiä velvoittavaa valtaa ja oikeuden päätösasiakirjoilla on siis seurauksensa (Hautanen 2010, 65). Tuomioistuimen ratkaisussa ei myöskään ole kysymys ainoastaan asianosaisista ja heidän oikeuksiensa toteuttamisesta, vaan myös yhteiskunnallisten normien laajemmasta standardoinnista (Eskola & Paso 2003, 207).

Tuomioistuinten toiminta oikeudellisina instituutioina konkretisoituu käsittely- ja päätösvaiheessa erilaisina teksteinä (Hiidenmaa 2000, 35). Oikeustapaukset tulevat tuomioistuimeen asiakirjoina, suuri osa näytöstä on tekstimuodossa ja oikeuden tekemä osapuolia velvoittava päätös perusteluineen on asiakirjatekstiä. Tuomioistuimen ratkaisu tai päätös asiakirjana sisältää tiivistettynä tiedot tapauksen kulusta alusta loppuun ja lisäksi ratkaisuasiakirjaan on kirjoitettu tuomarin tekemä päätös perusteluineen. (Hautanen 2010, 62–63.)

Asiakirjoihin kirjoitetaan asioita valikoidusti tiettyjen institutionaalisten reunaehtojen ja kirjoittajan henkilökohtaisen työorientaation mukaisesti (Hautanen 2010, 68–69). Oikeuden tuomioasiakirjoihin välittyy tietoa rajallisesti esimerkiksi suullisten käsittelyiden käytänteistä ja vuorovaikutustilanteista (Korpinen 2008, 67). Aineistoni muodostuessa asiakirjoista, eikä esimerkiksi oikeudenkäyntien nauhoituksista tai etnografisesta havainnoinnista, en asiakirja-aineiston analysoijana kykene täysin hahmottamaan sitä, millaisissa prosesseissa asiakirjat ovat muodostettu. Analysoijana en voi tietää, millä perusteilla asiakirjoihin kirjoitetut asiat ovat valikoituneet mukaan ja toisaalta mitä on jätetty asiakirjojen ulkopuolelle ja millä perusteilla. (Hautanen 2010, 69.) Lisäksi tuomioistuin joutuu usein ikään kuin kääntämään asianosaisten käyttämää puhekieltä ja ilmauksia juridiselle kielelle ja asiakirjateksteihin (Niemi-Kiesiläinen ym. 2006, 32).

Aineistonani olevat käräjäoikeuksien päätössiakirjat ovat sisällöltään ja rakenteeltaan vaihtelevia, vaikka asiakirjat rakentuvatkin tietyn perusrakenteen ympärille: päätöksen tunnistetiedot, syyttäjän rangaistusvaatimukset, vastaus, todistelu, tuomion perustelut, tuomiolauselma ja muutoksenhaku. Myös asiakirjojen heterogeenisyys vainoamisen oheisrikoksista tuomittaessa on otettava huomioon aineistoa tarkasteltaessa ja analyysia tehtäessä. Joissakin oikeustapauksissa esimerkiksi jokaista lähestymiskiellon rikkomista on käsitelty omana rikoksenaan, jolloin yhdessä oikeustapauksista vainoaja on saanut tuomion yhteensä kuudesta lähestymiskiellon rikkomisesta. Eräässä toisessa oikeustapauksessa taas lähestymiskiellon rikkomisia on ollut yli 500, jolloin näiden rikkomusten erittelyn sijaan niitä kaikkia on käsitelty yhden rikossyytteen alla. Käräjäoikeuden tuomiot oikeudellisina asiakirjoina ovat vaatineet minulta rakenteensa ja oikeudellisen kielensä vuoksi niiden lukemiseen totuttelua. Oleellista on olla tarkkana sen suhteen, kuka asiakirjassa on äänessä kulloinkin (Hautanen 2010, 65). Aineistoni tuomioasiakirjoissa äänessä ovat asiakirjan osasta riippuen asianomistaja, vastaaja, todistajat, syyttäjät ja tuomari tai tuomioistuin.

Asiakirjoja aineistona käytettäessä voi niiden ajallinen kerrostuminen unohtua, minkä seurauksena asiakirjoja voidaan tulkita jälkiviisaasti lopputuloksesta käsin. Tällöin toiminta näyttäytyy välttämättömien tapahtumien sarjana, aivan kuin jo lähtötilanteessa olisi määrätty, miten tapahtumat etenevät ja mitkä vaihtoehdot lopulta toteutuvat. (Kääriäinen 2003, 19; Alastalo & Vuori 2021.) Vainoa kuvaavia asiakirjoja tarkasteltaessa tulee kiinnittää erityistä huomiota vainon ennalta-arvaamattomaan luonteeseen. Vaikka asiakirjoissa vainoteot esiintyvät ajallisesti lineaarisena tapahtumien ketjuna, eivät vainon kohteena olevat naiset ole voineet tietää, milloin seuraava vainoteko tai kohtaaminen vainoajan kanssa tapahtuu,

millainen teko tai kohtaaminen on ja missä se tapahtuu. Vaino on luonteeltaan ennakoimattomaa ja epä säännöllistä ja se ilmenee ajallisesti ennustamattomana (Nikupeteri 2016, 101) kietoutuen menneeseen parisuhteeseen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen ollen näin kaikkialla läsnä uhrin elämässä (Spitzberg 2002, 273).

3.3 Tutkielman tieteenfilosofiset taustaoletukset ja tutkijan positio

Tutkijan omaksumat tieteenfilosofiset taustaoletukset muodostavat tutkimukselle perustan määrittäen tutkimuksen tavoitteita, toteuttamisen tapoja ja tuloksia (Juuti & Puusa 2020b, 23). Omaksuttu käsitys todellisuudesta on keskeisessä asemassa tiedonmuodostuksessa, mistä johtuen jokaisen tutkijan tulisi tiedostaa tutkimuksensa taustaoletukset ja niiden rajoitukset (Puusa & Juuti 2020b, 25–27). Tutkija on tutkimuksen keskeinen osatekijä eikä ole olemassa tutkijatonta tutkimusta. Minkään menetelmän hyödyntäminen ei poista tutkijan vaikutusta, sillä tutkimus on muutakin kuin ainoastaan tutkimusmenetelmän seuraamista ja loogista päättelyä. Tutkimus on lisäksi oivaltamista, vakuuttumista sekä ymmärryksellä tehtyjä tulkintoja ja valintoja. (Ronkainen ym. 2013, 70.) Tutkija on aktiivisessa roolissa koko tutkimusprosessin ajan (Puusa 2020, 146).

Tutkijan positio on feministisestä tietoteoriasta peräisin oleva käsite, jolla tarkoitetaan paitsi tutkijan suhdetta tutkittaviin ja tutkimuksen kohteeseen myös tutkijan tietoisesti valitsemaa roolia (Ronkainen ym. 2013, 71). Position käsitteen lisäksi puhutaan myös tutkijan paikasta ja tutkijan paikantumisesta (Ronkainen 1999). Tutkijasubjektius puolestaan tarkoittaa ammatillista roolia tutkijana ja sen mukaista ajattelua ja toimintaa. Muun muassa vaatimus valintojen perustelusta siten, että tiedeyhteisö jakaa ja ymmärtää perustelut, irrottaa tutkimuksen tutkijan henkilökohtaisista valinnoista. Tutkijasubjekti tai tutkijan äänen kuuluminen tutkimuksessa eivät siis tarkoita tutkijan henkilökohtaisen subjektin tai subjektiivisuuden läsnäoloa tutkimusprosessissa ja -tekstissä, vaan tutkijasubjektin näkyminen tutkimuksessa tarkoittaa valintojen tekemisen selittämistä ja esiin tuomista. (Ronkainen ym. 2013, 72–73.)

Tutkijan toimintaa ja subjektiivisuutta tarkasteltaessa hahmottuu, että tutkijan positio on osa tutkimustietoa ja tutkimuksen näkökulmaa (Ronkainen ym. 2013, 72). Tutkijan paikan reflektointi on yksi laadullisen tutkimuksen ominaispiirteistä ja refleksiivisyyden tuleekin olla läsnä koko tutkimusprosessin ajan. Tutkijan tulee olla tietoinen toimintansa merkityksestä aineistoa kerätessään, analysoidessaan, tulkintoja tehdessään ja tutkimusprosessista

kirjoittaessaan. (Juhila 2021.) Tutkijan kyky oman subjektiivisuutensa reflektointiin on edellytys tutkimuksen luotettavuudelle. Laadullisen tutkimuksen uskottavuutta lisää tutkijan pyrkimys oman subjektiivisuutensa tunnistamiseen tutkimuksessa. Tutkimuksen objektiivisuutta voidaan siis pyrkiä lisäämään tunnistamalla tutkijan subjektiivisuus ja nostamalla se esiin. (Aaltio & Puusa 2020, 178–179.) Valtaosa kaikesta tutkimuksesta on jossakin määrin subjektiivista, sillä jokainen tutkimuksellinen valinta pohjautuu viime kädessä tutkijan subjektiivisiin valintoihin (Puusa & Julkunen 2020, 189). Omassa tutkielmassani sukupuolistuneen väkivallan teoreettisen viitekehyksen valinta sekä aineistolle asettamani tutkimuskysymykset ohjaavat sitä, millaisiin asioihin huomio tutkielmassani ja aineiston analyysissä kiinnittyy.

Jokaisella tutkijalla on omat implisiittiset ja eksplisiittiset tieteenfilosofiset taustaoletuksensa, jotka muodostavat tutkimukselle perustan ja määrittävät osaltaan tutkimuksen tavoitteita, toteuttamista ja tuloksia. Tutkimukset noudattavat tiettyjä omaksuttuja malleja, joita voidaan käsitteellistää paradigmatoksi tai metateoriaksi. (Puusa & Juuti 2020b, 27.) Paradigmat ovat tiedeyhteisöissä sisäistettyjä käsityksiä todellisuuden luonteesta ja siitä, miten ja millaisin menetelmin todellisuudesta voidaan hankkia tieteen kriteereiden mukaista tietoa (Kekäle & Puusa 2020, 41). Paradigma viittaa lisäksi yksittäisen tutkijan sisäistämään taustanäkemykseen tai tutkimuksen taustafilosofiaan. Paradigma voidaan ymmärtää myös tutkijoita ja tutkijayhteisöjä yhdistävänä käsityksenä siitä, mikä on totta ja oikein. Omaksuttu paradigma leimaa tutkijan käsitystä ontologiasta, epistemologiasta ja metodologiasta. (Puusa & Juuti 2020b, 27.)

Tarkastelen maailmaa postmodernin maailmakäsityksen kautta ja hahmotan siten tietoon liittyvän aina valtautuvuuden, joka mahdollistaa tiettyjen äänien kuulumisen yli muiden (Kekäle & Puusa 2020, 47). Postmodernissa maailmakäsityksessä tieto hahmotetaan tiedonhankkijaan sidonnaiseksi, jolloin tutkijan tekemät käsitteelliset, teoreettiset ja menetelmälliset valinnat ohjaavat sitä, millaista tietoa tutkimus tuottaa (Kekäle & Puusa 2020, 47; Kejonen 2006). Postmodernismi tuo esiin merkitysten monitulkintaisuuden ja korostaa niiden kontekstuaalisuutta (Fontana 2001, 162).

Postmodernismin mukaisesti ymmärrän todellisuuden ja siitä tuotettavan tiedon sosiaalisesti rakentuvana (Kekäle & Puusa 2020, 42). Sosiaalisen konstruktionismin lähtöajatuksena on kielen merkitys ja käsitys siitä, että sosiaalista todellisuutta tuotetaan ja uusinnetaan kielellisesti (Kekäle & Puusa 2020, 46). Konstruktionismin mukaan sosiaalinen todellisuus on

sosiaalisesti, kielellisesti ja vuorovaikutuksessa rakentunutta ja sosiaalinen todellisuus muotoutuu jatkuvasti ihmisten kielellisesti jäsentäessä heitä ympäröivää maailmaa ja omaa kokemusmaailmaansa (Berger & Luckmann 1966). Konstruktionismin viitekehyksessä tutkimuksella ei pyritä ennustettavuuteen ja yleistettävyyteen kuten määrällisessä tutkimuksessa, vaan tieto ymmärretään paikallisena ja moninäkökulmaisena (Kekäle & Puusa 2020, 47). Sosiaalisen todellisuuden ymmärretään rakentuvan erilaisista käsityksistä ja tulkinnoista sekä yksilöiden ja yhteisöjen asioille antamista merkityksistä. Sosiaalinen todellisuus ja tulkinta siitä ovat kontekstista, näkökulmasta ja tulkitsijasta riippuvaisia. (Puusa & Juuti 2020a, 81.)

Sosiaalinen konstruktionismi on perusteltu lähestymistapa sosiaalisia ilmiöitä tarkasteltaessa. Tällöin kyse on inhimillisestä merkityksenannosta sekä todellisuuden jatkuvasta tuottamisesta ja tulkitsemisesta. (Kekäle & Puusa 2020, 51.) Sosiaalisen todellisuuden kielellistä rakentumista ja luomista ilmentävät omassa tutkielmassani aineistoni käräjäoikeuksien tuomioasiakirjat. Tuomioistuimen ratkaisu on konstruktio, joka muodostetaan todisteiden perusteella sen mukaan, mitä tuomioistuin ajattelee asiassa tapahtuneen (Eskola & Paso 2003, 207). Tuomioistuimet ovat tekstivälitteisiä instituutioita, joissa kirjoitetut tekstit ovat keskeisessä asemassa (Hautanen 2010, 63) ja tosiasiat siirtyvät oikeudelliseen päätöksentekoon kielen välityksellä (Niemi-Kiesiläinen ym. 2006, 30). Oikeuden päätökset ovat konstruktioita, joiden merkitys asianosaisille voi olla hyvin suuri. Kyse ei siis ainoastaan ole tavasta käyttää kieltä (Eskola & Paso 2003, 225), vaan oikeudellisten tekstien myötä tuomioistuimen ratkaisu muuttuu todellisuudeksi institutionalisoidun tekstin välityksellä. Tuomioasiakirjojen kieli ja lausumat luovat tekoja, todellisuutta ja identiteettejä. (Ruuskanen 2006, 58.) Oikeuden päätökset määrittävät muun muassa sitä, kuka on vainoaja tai uhri ja kuka ei. Oikeuden päätösasiakirjoilla on myös seurauksensa (Hautanen 2010, 65). Tuomioistuimen ratkaisussa ei myöskään ole kysymys ainoastaan asianosaisista ja heidän oikeuksistaan, vaan myös yhteiskunnallisten normien laajemmasta standardoinnista (Eskola & Paso 2003, 207). Vainoratkaisut ilmentävät ja rakentavat sitä, mikä määrittyy rikolliseksi ja mikä hyväksytyksi tai normaalina näyttäytyväksi toiminnaksi.

Tutkimuksen tiedonintressi eli tutkimuksenteon ja tiedonhankinnan päämäärä (Habermas 1976; ks. myös Ronkainen ym. 2013, 23) kuvaa sitä, millaista tietoa kyseisellä tutkimuksella tavoitellaan (Vilkkä 2021, 63). Tiedon hankintaa koskevat vaatimukset eli tiedonintressit ovat yleisiä kognitiivisia strategioita, jota ohjaavat tutkimuksen tekemistä (Pietarinen 2002, 63). Tutkimustietoa hankkimalla pyritään joihinkin päämääriin ja nämä päämäärät eli

tiedonintressit vaikuttavat tapaan, jolla hahmottamme todellisuutta. Tiedonintressit myös ohjaavat sitä, millaista todellisuutta tietoon pohjautuen rakennetaan. (Habermas 1976; ks. myös Ronkainen ym. 2013, 23.) Tiedonintressit osoittavat, että tieteellinen tieto voi olla luonteeltaan hyvinkin erilaista. Jürgen Habermas korostaa, että kaikkien tiedonintressien mukaista tutkimusta tarvitaan. (Habermas 1976; Pietarinen 2002, 64.)

Tieteellinen tutkimus vastaa Habermasin näkemyksen mukaan aina jonkin tiedonintressin vaatimuksia. Kyse ei ole siitä, että tiedonintressit vähentäisivät tutkimustulosten luotettavuutta tai vääristäisivät niitä. Tieteen tarkoituksena ei ole välttää tiedonintressejä tai pyrkiä eliminoimaan niiden vaikutuksia. Habermasin mukaan tiedonintressit ovat erottamaton osa kaikkea tiedonhankintaa, sillä tietoa tarvitaan aina johonkin tarkoitukseen. Tiedonintressit kuvaavat sitä, mihin tarkoitukseen tietoa hankitaan ja millaisiin todellisuuden piirteisiin tutkimus kohdistuu. (Habermas 1976; Pietarinen 2002, 63.) Intressin tiedostaminen tekee näkyväksi tiedon tuottamisen motiivien arvosidonnaisuuden sekä muille että tutkijalle itselleen (Habermas 1976; ks. myös Nikupeteri 2016, 76).

Ymmärrän tutkielmani tiedonintressiksi emansipatorisen eli vapauttavan tiedonintressin. Emansipatorinen intressi kytkeytyy kriittiseen yhteiskuntatieteeseen, jossa keskiössä on hallinta ja valta sekä niiden tuottamista riippuvuussuhteista irtautumiseen pyrkiminen. Emansipatorisen tiedonintressin mukaan sosiaaliset valtarakenteet estävät yksilöiden toimintaa ja tiedostamattomat valtarakenteet voivat pakonomaisella tavalla hallita yksilöiden elämää. Emansipatorinen intressi ilmentää tarvetta ja pyrkimystä vapautua kahlitsevista valtarakenteista ja tuottaa kriittistä ja vapautumista edistävää tietoa. Tiedon tuottamisen motiivina on pyrkimys tuoda esiin ihmisiä alistavia rakenteita ja riippuvuussuhteita käynnistämällä tietoisia reflektointiprosesseja, minkä seurauksena olemassa olevan vallan jaon purkaminen mahdollistuu. (Habermas 1976, 133, 138; Pietarinen 2002, 64; Nikupeteri 2016, 76.) Tutkielmani pyrkimyksenä on tiedon tuottaminen vainosta sekä oman henkilökohtaisen vainotietoni syventäminen. Jotta vainoon voidaan puuttua ja uhreja auttaa, tulee yhteiskunnan, auttamisjärjestelmän ja ammattilaisten kyetä tunnistamaan vaino (Nikupeteri & Laitinen 2017, 19). Pyrkimys uhrien auttamiseen ja vainoon puuttumiseen ilmentää emansipatoriselle tiedonintressille ominaista uhrien alisteisen aseman purkamispyrkimystä sekä pyrkimystä puuttua vainoon uhria kahlitsevana yhteiskunnallisena epäkohtana.

3.4 Laadullinen sisällönanalyysi ja aineiston analyysin vaiheet

Laadullinen tutkimus koostuu hyvin monenlaisista tutkimusperinteistä ja lähestymistavoista, joilla on erilaisia käsityksiä todellisuuden luonteesta ja siitä, miten sitä tulisi analysoida (Vuori 2021). Käsitteenä laadullinen tutkimus on eräänlainen sateenvarjotermi, joka pitää sisällään erilaisia laadullisia tutkimuksia. Laadullisesta tutkimuksesta voidaan puhua sekä laajassa merkityksessä että toisaalta useissa erilaisissa kapeammassa merkityksissä. Laadullisen tutkimuksen kenttä on luonteeltaan heterogeeninen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 13–15) ja laadullinen lähestymistapa tutkimukseen painottaa todellisuuden ja siitä saatavan tiedon subjektiivista luonnetta (Puusa & Juuti 2020a, 76).

Laadullisessa tutkimuksessa pyrkimyksenä on kokonaisvaltaisen ymmärryksen tuottaminen tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä (Puusa & Juuti 2020a, 80). Tällöin tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan pyrkimyksenä on tutkittavan ilmiön kuvaaminen ja ymmärtäminen tai teoreettisesti mielekkään tulkinnan muodostaminen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98). Laadullinen tutkimus ei siis pyri vastaamaan siihen, kuinka usein tai missä määrin jokin ilmiö esiintyy, vaan laadulliselle tutkimukselle on ominaista pyrkiä tuottamaan rikasta ja yksityiskohtaista tietoa tutkittavasta ilmiöstä (Juuti & Puusa 2020a, 11–14). Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on kuvata ja tehdä ymmärrettäviksi niitä tapoja, joilla yksilöt ja ryhmät näkevät, kokevat ja merkityksellistävät jonkin todellisuuden ilmiön (Myers 2000).

Laadullisen aineiston analyysissä aineistosta luodaan mielekäs kokonaisuus, johon pohjautuen voidaan tuottaa tutkittavasta ilmiöstä perusteltu tulkinta sekä tehdä siitä johtopäätöksiä (Puusa 2020, 148). Tutkimuksen kohteeksi valitaan jokin rajattu ilmiö, josta pyritään kertoamaan mahdollisimman perusteellisesti (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104). Laadullinen analyysi voidaan määritellä aineiston tiivistämiseksi ja saattamiseksi käsiteelliseen tai teoreettiseen muotoon (Günther ym. 2021).

Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä, jota voidaan hyödyntää paitsi yksittäisenä metodina myös väljänä erilaisiin analyysikokonaisuuksiin liitettävänä teoreettisena viitekehystenä. Sisällönanalyysillä analyysimenetelmänä pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus yleisessä ja tiivistetyssä muodossa. Menetelmä mahdollistaa aineiston systemaattisen ja objektiivisen analyysin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103, 117.) Sisällönanalyysissä edetään päättelyn ja tulkinnan avulla kohti käsitteellisempää ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127). Pyrkimyksenä on aineiston

järjestäminen selkeään ja tiiviiseen muotoon kadottamatta sen sisältämää tietoa. Analyysillä pyritään aineiston selkiyttämiseen siten, että tutkittavasta ilmiöstä voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä. Analyysissä aineisto pilkotaan aluksi osiin, käsitteellistetään ja kootaan jälleen uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. Aineiston laadullinen analyysi perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan. (Hämäläinen 1987, 33–37; Tuomi & Sarajärvi 2018, 122.)

Laadullisen sisällönanalyysin muodot voidaan jaotella aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen ja teorialähtöiseen analyysiin (Eskola 2015, 188). Analyysimuodot eroavat toisistaan siinä, miten ilmiötä kuvaava teoria ohjaa aineiston hankintaa, analyysia ja raportointia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 111). Yhdistän aineistoni analyysissä aineistolähtöistä ja teoria-ohjaavaa analyysia. Laadullisen tutkimuksen menetelmät ovat induktiivisia eli laadullisessa tutkimuksessa pyritään johtopäätösten tekemiseen aineiston pohjalta. Laadulliselle tutkimukselle on kuitenkin ominaista teorian ja aineiston välinen vuoropuhelu aineiston hankkimisessa, analysoimisessa ja tulkitsemisessä siten, että teoria toimii apuvälineenä, ei lähtökohtana eri vaiheille. Puhtaasti aineistolähtöistä tutkimusta edustaakin vain *grounded theory*. (Juuti & Puusa 2020a, 11.) Myös omassa tutkielmassani pyrin aineistolähtöiseen johtopäätösten tekemiseen, kuitenkin teoriaa aineiston analysoimisessa ja tulkitsemisessä apuvälineenä hyödyntäen. Kyky kyetä yhdistelemään aineistolähtöisiä havaintoja aiemmin tuotettuun tietoon ja teorioihin on olennainen osa tutkijan ammattitaitoa (Juuti & Puusa 2020a, 13).

Aineistolähtöinen laadullisen aineiston analyysiprosessi voidaan jaotella karkeasti kolmeen vaiheeseen, jotka ovat aineiston pelkistäminen eli redusointi, klusterointi eli ryhmittely sekä abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen (Miles & Huberman 1994, 10–12; Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Aineiston redusointivaiheessa aineistosta karsitaan kaikki tutkimuksen kannalta epäolennainen. Redusointivaiheen jälkeen aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään, jolloin aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä, jotka ryhmitellään ja joista muodostetaan erilaisia luokkia tai kategorioita. Ryhmittelyssä luodaan pohjaa tutkimuksen perusrakenteelle sekä alustavia kuvauksia tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Abstrahointi- eli käsitteellistämisvaiheessa tutkimuksen kannalta olennainen tieto valikoidaan ja sen pohjalta muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Klusterointi nähdään osaksi käsitteellistämisprosessia. Abstrahoinnissa siis edetään aineiston alkuperäisistä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–127.)

Teoriaohjaavassa analyysissä on teoreettisia kytkentöjä tavalla, joka mahdollistaa teorian toimimisen analyysin apuna, vaikka analyysi ei suoraan pohjaudukaan teoriaan. Teoriaohjaavassa analyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta aikaisempi tieto ohjaa ja auttaa analyysia. Analyysistä on mahdollista tunnistaa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta sen merkitys ei ole teoriaa testaava, vaan enemmänkin uusia ajattelun uria avaava. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä päättelyn logiikkana toimii usein abduktiivinen päättely. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109–110.) Toisin kuin induktiivisessa yksittäisestä yleiseen tai deduktiivisessä yleisestä yksittäiseen etenevässä päättelyn logiikassa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107), abduktiivisessa päättelyssä teorianmuodostus nähdään mahdollisena silloin, kun havaintojen tekoon liittyy jokin johtoajatus tai johtolanka (Alasuutari 2011). Tutkijan ajatteluprosessissa vuorottelevat aineistolähtöisyys ja valmiit teoreettiset mallit, joita tutkija pyrkii yhdistelemään toisiinsa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 110). Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee lähtökohtaisesti aineistoon pohjautuen samalla tavoin kuten aineistolähtöinen analyysi. Ero aineistolähtöiseen analyysiin tulee empiirisen aineiston liittämässä teoreettisiin käsitteisiin abstrahoinnissa. Aineistolähtöisessä analyysissä teoreettiset käsitteet muodostetaan aineiston pohjalta, kun taas teoriaohjaavassa analyysissä ne tuodaan valmiina, ilmiöstä jo ennalta tiedettynä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133.)

Aloitin aineistoni analyysiprosessin tutustumalla aineistooni lukemalla ensin sen kokonaisuudessaan läpi. Olen saanut aineistosta sekä sähköisen version salasanasuojatulla muistitokulla että paperisen version itse analyysin tekemisen helpottamiseksi. Aineiston läpi lukemisen yhteydessä poistin aineistossa esiintyvien yksityishenkilöiden nimet ja mahdolliset henkilötunnukset. Avaan tarkemmin salassapitoon ja muihin tutkimuseettisiin valintoihin liittyviä seikkoja alaluvussa 3.5 Tutkimuseettiset sitoumukset.

Aineistoon tutustumisen jälkeen siirryin aineiston pelkistämiseen, jolloin rajasin aineistosta kaiken tutkimusaiheen ja -kysymysten kannalta epäolennaisen. Aineistooni kuuluvat asiakirjat on laadittu oikeudellista käyttötarkoitustaan varten, jolloin niihin on kirjoitettu asioita valikoidusti tiettyihin institutionaalisiin ehtoihin ja kirjoittajan työorientaatioon pohjautuen (Hautanen 2010, 68–69). Asiakirjoja ei siis ole laadittu ensisijaisesti tutkimuskäyttöä varten, minkä seurauksena ne sisältävät tutkielmani kannalta epäolennaista sisältöä. Olen tässä analyysin vaiheessa rajannut aineistosta esimerkiksi vastaajan mahdollista muuta rikollista toimintaa koskevat syytekohdat, jotka eivät kohdistu vainon uhriin, hänen läheisiinsä tai hänen omistamaansa tai hallussaan olevaan omaisuuteen, eivätkä siten ole tutkimukseni kannalta oleellisia. Lisäksi olen rajannut analyysin ulkopuolelle myös sellaisen rikoksen

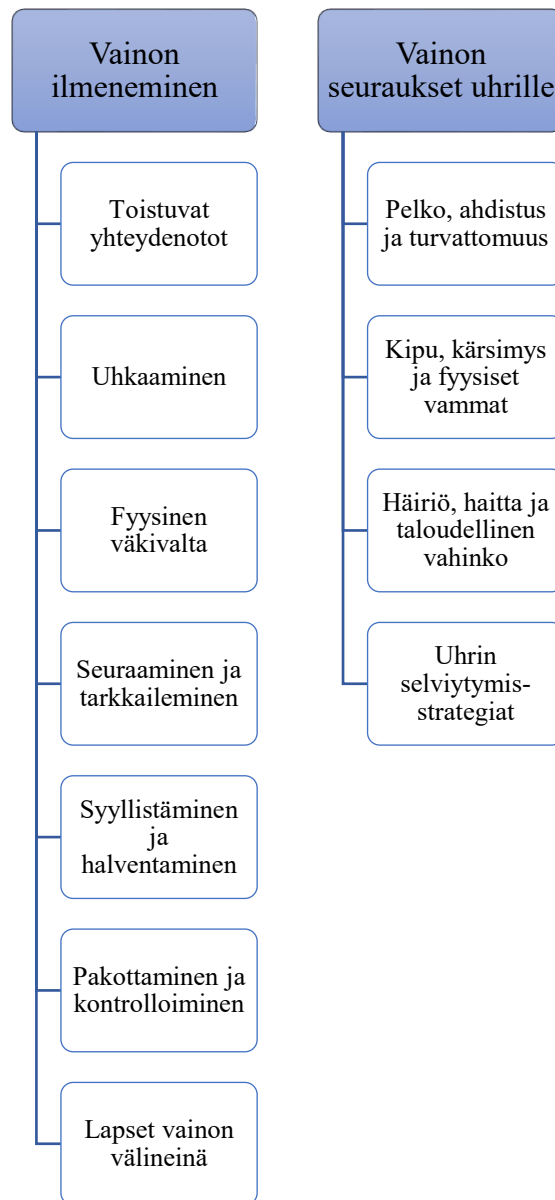
oikeudelliseen arviointiin liittyvän tekstin, joka ei ole tutkimuskysymyksen kannalta oleellista. Tällaisia ovat esimerkiksi otteet ja viittaukset hallituksen esitykseen (HE 19/2013) vainomiseen liittyvistä rangaistussäädöksistä.

Aineiston rajaamisen jälkeen etsin ja listasin kaikki tutkimustehtävän ja tutkimuskysymysten kannalta olennaiset alkuperäisilmaukset luoden samalla alustavaa kategorisointia liittyen aineistosta nouseviin teemoihin. Alkuperäisiä ilmauksia etsiessäni ja listatessani suoritin oikeudellisten päätösasiakirjojen rakenteeseen ja luonteeseen perustuvaa toistuvien ilmausten karsimista. Koska päätösasiakirjat jakautuvat syyttäjän rangaistusvaatimuksiin, vastaajan vastaukseen, todisteluun, tuomion perusteluihin ja tuomiolauselmaan sekä muutoksenhaakuun tulee asiakirjoissa paljon samojen ilmausten ja asioiden toistoa. Samoja tapahtumakuvauksia toistetaan useaan kertaan asiakirjan kunkin osan tarkoituksen mukaisesti ja oikeudellista arviointia suoritettaessa. Lisäksi esimerkiksi syyttäjän rangaistusvaatimuksissa voi olla sama tapahtuma kahden eri vaihtoehdoisen rikosnimikkeen alla sisällöllisesti sana sanalta samoin ilmaistuna.

Olen toiston välttämiseksi ja aineiston paremman haltuun otettavuuden vuoksi karsinut täysin samansisältöisiä toistuvia ilmaisuja siten, että sama asia esiintyy alkuperäisenä ilmauksena samansisältöisenä lähtökohtaisesti vain kerran. Olen kuitenkin huolehtinut, että kaikki vainoteot ja tutkimuskysymyksen kannalta olennainen päätyy mukaan analyysiin alkuperäisinä ilmauksina. Jotkin vainotekojen kuvaukset esiintyvät alkuperäisten ilmausten joukossa useammin kuin kerran tilanteissa, joissa samaan tekoon liittyvissä alkuperäisissä ilmauksissa esiintyy jotain tutkimuskysymyksen ja analyysin kannalta keskeistä tai keskeisiä ilmaisutapoja. Tavoitteenani ei ole luoda määrällistä kuvausta esimerkiksi vainotekojen määrästä, vaan tuottaa laadullista ymmärrystä vainosta ilmiönä. Tällöin en näe tiettyjen ilmaisujen moninkertaista esiintymistä alkuperäisten ilmaisujen joukossa aineiston analyysin kannalta ongelmallisena.

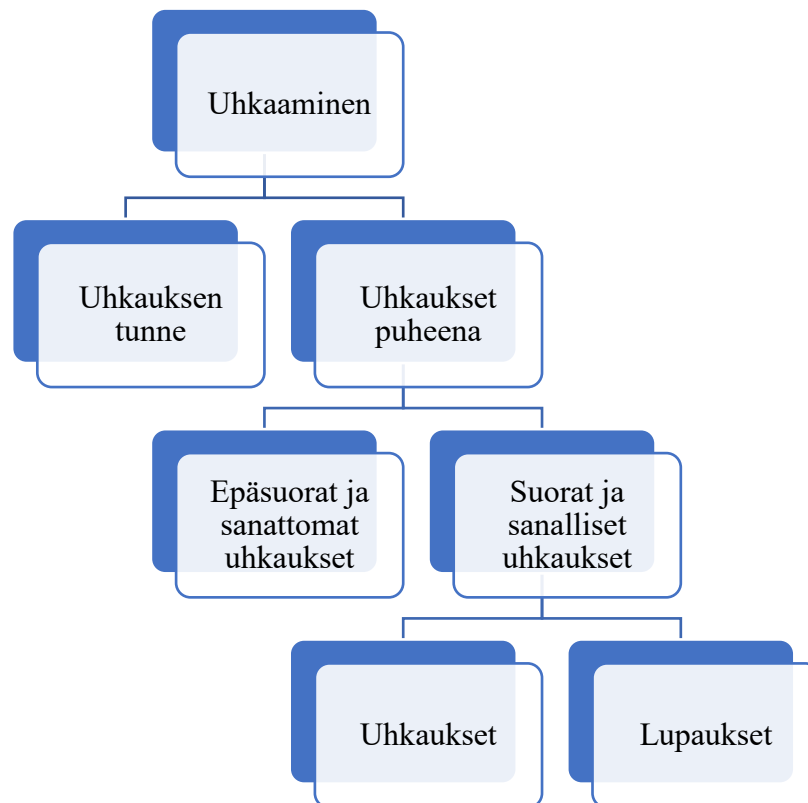
Etsittyäni kaikki tutkimustehtävää kuvaavat alkuperäisilmaukset ja luotuani niistä listauksen siirryin muodostamaan alkuperäisistä ilmauksista pelkistettyjä ilmauksia. Tämän jälkeen loin pelkistetyistä ilmauksista listauksen, jonka pohjalta aloin etsiä ilmauksista samankaltaisuuksia ja erilaisuutta. Pelkistetyistä ilmauksista löytyvien samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien pohjalta aloitin ilmausten ryhmittelyn ja kategorioiden muodostamisen. Kategorioiden muodostuksen jälkeen siirryin yhdistelemään kategorioita ja muodostamaan niistä yläkategoriat. Yläkategoriat yhdistin kahdeksi pääkategoriat, jotka ovat vainon ilmeneminen ja

vainon uhrille aiheuttamat seuraukset. Kuvio 1 havainnollistaa aineistosta luotua kategorisointia ja kuvaa pääkategorioiden jakautumisen yläkategorioihin.

Kuvio 1. Aineiston pää- ja yläkategoriat.

Yläkategorioiden jakautumisesta alakategorioihin toimii esimerkkinä kuvio 2, joka havainnollistaa uhkaamisen yläkategorian jakautumisen alakategorioiksi.

Kuvio 2. Uhkaamisen alakategoriat.

Tuloksia kirjoittaessani olen jatkanut sisällönanalyysiä kategorisoinnin jälkeen aineistoa kvantifioimalla (ks. myös Tuomi & Sarajärvi 2018, 135). Käytän lukumääriä aineistoni kuvaamisen ja analysoinnin tukena. Vaikka analyysini tarkoituksena ei ole määrällisen tiedon tuottaminen tai tutkimustulosteni tilastolliseen yleistettävyyteen pyrkiminen, katson, että aineiston sisäisten säännönmukaisuuksien ja poikkeamien esiin tuominen edellyttää numeroiden käyttöä. Lukumääriä käyttämällä pyrin siis kuvaamaan sitä, kuinka monessa aineistoni oikeustapauksessa esimerkiksi tietty vainoteko esiintyy. Aineistossani esiintyvät luvut ja vainotekojen yleisyydet eivät ole yleistettävissä, vaan niiden tarkoituksena on ainoastaan pyrkimys oman aineistoni kattavampaan kuvaamiseen. (ks. myös Hautanen 2010, 66.) Koska aineistoni pitää sisällään vain 20 oikeustapausta, tulevat jotkin vainoteot esiin aineistossani ainoastaan yksittäisissä oikeustapauksissa. Tästä huolimatta ne ovat kyseisten vainotapausten kannalta olennaisia, eivätkä määrällisen vähemmistön vuoksi saa tulla sivuuteksi. Laadullisessa tutkimuksessa pyrkimyksenä on löytää erilaisia näkökulmia, joista aihetta voidaan tarkastella. Tutkijan tulee olla aineistoa analysoidessaan herkkänä tavalla, joka mahdollistaa erilaisuuden tunnistamisen aineistossa. (Juuti & Puusa 2020a, 14.)

3.5 Tutkimuseettiset sitoumukset

Tutkimusetiikka moraalisisina valintoina ja päätösinä koskee koko tutkimusprosessia aina aiheen valinnasta tutkimustulosten vaikutuksiin asti. Eettiset kysymykset voivat liittyä paitsi tutkimuskohteen ja -menetelmän valintaan, myös aineiston hankkimiseen, tutkittavien kohteluun, tutkimustulosten vaikutuksiin, tieteellisen tiedon luotettavuuteen sekä tiedeyhteisön toimintaperiaatteisiin. (Kuula 2011, 11.) Kyky havaita eettiset kysymykset osana jokapäiväistä tutkijantyötä on taito, jota vaaditaan, jotta eettisesti perusteltujen ratkaisujen tekeminen on mahdollista. Jos eettisiä kysymyksiä ei tiedosta, ei niihin tietoisesti vastaaminenkaan ole mahdollista. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 26.)

Olen koko tutkielmanprosessini ajan sitoutunut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan määrittämiin hyvän tieteellisen käytännön ja tutkimuksen teon eettisten periaatteiden noudattamiseen (TENK 2012) sekä ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisten periaatteiden noudattamiseen (TENK 2019). Hyvä tieteellinen käytäntö ja tutkimuksenteon eettiset periaatteet sisältävät muun muassa vaatimukset rehellisyyden, tarkkuuden ja yleisen huolellisuuden noudattamisesta kaikissa tutkimustyön vaiheissa. Lisäksi toisten tutkijoiden työtä ja saavutuksia tulee kunnioittaa asianmukaisella viittauskäytännöllä. (TENK 2012, 6.) Tutkija ei saa syyllistyä vilppiin tai piittaamattomuuteen hyvästä tieteellisestä käytännöstä (TENK 2012, 8).

Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet jakautuvat yleisiin eettisiin periaatteisiin, tutkittavan kohtelua ja oikeuksia koskeviin kysymyksiin sekä henkilötietojen käsittelyyn tutkimuksessa. Yleiset eettiset periaatteet pitävät sisällään velvoitteen tutkittavien henkilöiden itsemääräämisoikeuden ja ihmisarvon kunnioittamiseen, aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön sekä luonnon monimuotoisuuden kunnioittamiseen sekä velvollisuuden tutkimuksen toteuttamiseen tavalla, joka ei aiheuta tutkittaville ja tutkimuskohteille merkittäviä riskejä, vahinkoa tai haittaa. (TENK 2019, 7.)

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeen tutkittavien kohtelua ja oikeuksia koskeva osuus koskee erityisesti tilanteita, joissa tutkija ja tutkittava ovat vuorovaikutuksessa keskenään esimerkiksi tutkimushaastattelun myötä (TENK 2019, 8). Tutkiessani asiakirjoja varsinaista vuorovaikutusta minun ja vainon kohteena olevien naisten välille ei synny. Tutkin kuitenkin vainon kohteena olevien naisten sensitiivisiä ja haavoittavia vainokokemuksia kuvaavia asiakirjoja, jolloin minun tulee sitoutua ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisten periaatteiden mukaisesti tarpeettoman haitan välttämiseen ja asiakirjoissa esiintyvien henkilöiden

ihmisarvon ja oikeuksien kunnioittamiseen (TENK 2019, 8–9). Tähän liittyy muun muassa riittävästä aineiston salassapidosta huolehtiminen sekä kunnioittava ja sensitiivinen tapa kirjoittaa ilmiöstä ja aineistosta.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisten periaatteiden henkilötietojen käsittelyä koskeva osuus edellyttää riittävästä yksityisyyden suojasta ja tietosuojasta huolehtimisesta koko tutkimusprosessin ajan (TENK 2019, 11–13). Henkilötietojen käyttöä tutkimuksessa säätelee Tietosuojalaki (5.12.2018/1050). Henkilötietoja ovat kaikki tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön liittyvät tiedot. Tutkimusaineisto sisältää henkilötietoja, jos siitä on mahdollista suoraan tai epäsuorasti tunnistaa henkilö tai henkilöitä. Henkilötietojen käsittelyllä tarkoitetaan puolestaan henkilötietoihin kohdistuvia toimintoja, kuten esimerkiksi henkilötietoja sisältävän tutkimusaineiston keräämistä, säilyttämistä, luovuttamista, käyttämistä tai muokkaamista. (TENK 2019, 11.)

Keskeisen eettisen velvoitteen tutkielmaprosessissani muodostaa tietosuojasta ja asiakirjojen asianosaisten yksityisyydensuojasta huolehtiminen. Käräjäoikeuksien antamat ratkaisut vainotapauksista sisältävät oikeudenkäynnin asianosaisten henkilötietoja kuten nimiä ja henkilötunnuksia. Olen sitoutunut huolehtimaan aineistoni asianmukaisesta salassapidosta sekä luottamuksellisesta käsittelystä läpi koko tutkielmaprosessin. Olen sitoutunut tutkielmassani kuvaamaan, analysoimaan ja kirjoittamaan aineistosta siten, etteivät yksittäiset vainotapaukset, -tuomiot tai tapausten osapuolet ole tunnistettavissa. Lisäksi olen sitoutunut säilyttämään käyttämäni aineiston siten, ettei salassapito vaarannu eikä kolmansilla osapuolilla ole mahdollisuutta päästä käsiksi aineiston. Olen säilyttänyt aineiston sähköisen version salasanasuojatulla muistitikulla. Aineiston paperisen version olen säilyttänyt asunnossani siten, ettei ulkopuolisilla henkilöillä ole ollut mahdollisuutta saada sitä käsiinsä. Lisäksi olen mustannut aineistosta yksityishenkilöiden nimet ja mahdolliset henkilötunnukset. Tutkielmaprosessini päättymisen jälkeen palautan aineiston hankeyhteyshenkilölle. Näistä eettisistä ja salassapitoon liittyvistä seikoista olemme sopineet hankehenkilökunnan kanssa aineiston luovuttamisen yhteydessä aineiston käyttämiseen ja salassapitoon liittyvät sopimukset tehdessämme.

Aineistoni asiakirjojen asianosaisten yksityisyydensuojasta ja tietosuojasta huolehtiminen tulee huomioida myös aineisto-otteiden käyttämisessä ja niiden tarvittavassa anonymisoinnissa. Hyödynnän tutkielmassani aineisto-otteita paitsi aineistosta tekemieni tulkintojen pohjana myös tekemieni tulkintojen oikeellisuuden perusteluina (Tuomi & Sarajärvi 2018, 28; Juuti & Puusa 2020a, 14–15). Olen anonymisoinut käyttämäni aineistolainaukset

poistamalla lainauksista asianosaisten nimet, paikkakunnat, päivämäärät sekä esimerkiksi paikkojen ja teiden nimet. Lisäksi vainoajan ja uhrin välisiä viestejä lainatessani olen tarvittaessa yleiskielistänyt viesteissä käytettyä kieltä kuitenkin siten, ettei viestin sanoma muutu. Vainotapausten ja asiakirjojen asianosaisten tunnistettavuuden minimoimiseksi olen jättänyt aineistolainaukset numeroimatta. Tähän ratkaisuun olen päätenyt, sillä aineistoni on oikeustapausmääräisesti pieni ja useat oikeustapaukset esiintyvät useissa tuloslukuissa. Kun aineisto-otteita ei ole numeroitu oikeustapauskohtaisesti, ei lukijan ole mahdollista rakentaa aineisto-otteiden perusteella laajempaa kokonaiskuvausta yksittäisistä oikeustapauksista. Aineistolainauksen valintaan olen saanut tukea hankeyhteyshenkilöltä, jonka kanssa yhdessä olemme arvioineet, että käyttämäni aineistolainaukset jäävät riittävän yleiselle tasolle siten, että ne voisivat periaatteessa olla otteita mistä tahansa vainotapauksesta (ks. myös Hiitola 2015, 71–72).

Kun asiakirjoja käytetään tutkimusaineistona, tarvitsee tutkija tutkimuslupan (Alastalo & Vuori 2021). Erilaiset tietosuojaa sääntelevät ja tutkimuslupia myöntävät tahot ohjaavat sitä, mitä voidaan tutkia (Mäkelä 2005). Tutkimusluvalla tarkoitetaan esimerkiksi eettisen toimikunnan myöntämää lupaa tutkimuksen toteuttamiseen (Nurmenniemi 2010, 12), kun taas suostumuksen tutkimukseen osallistumiselle antaa tutkittava itse (Vehkalahti ym. 2010, 14). Tutkimuslupan tarkoitus on varmistaa, että tutkimus toteutetaan eettisesti kestäväällä tavalla ja tutkimuslupien merkitys korostuuakin sensitiivisiä aiheita tutkittaessa (Kallinen ym. 2015, 148). Lainsäädäntö tukee sitä, että tutkijat voivat perustelluin syin käyttää asiakirjoja tutkimusaineistonaan, kunhan asiakirja-aineiston asianmukaisesta käytöstä, säilyttämisestä ja käsittelemisestä huolehditaan siten, ettei yksilöiden tietosuoja vaarannu (Alastalo & Vuori 2021). Asiakirja- ja arkistoaineistoja tutkiminen ei edellytä tutkittavien informointia (Kuula 2011, 119–120). Henkilötietoja sisältävien viranomaisasiakirjojen käyttö tutkimuksessa edellyttää usein eettistä ennakoarviointia (Alastalo & Vuori 2021). CAPS-hanke on käynyt läpi Lapin yliopiston ihmistieteiden eettisen toimikunnan tutkimuseettisen ennakoarvioinnin (dnro 278/00.05/2016). Hanke saa luovuttaa tuomioiden ratkaisuja pro gradu -tutkielmien aineistoksi.

Jo tutkimusaiheen valinta pitää sisällään monia eettisiä valintoja (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 53). Tutkielmani aiheeksi valitsemani eron jälkeinen vaino sensitiivisenä aiheena edellyttää minulta eettistä valintaa sensitiiviseen tutkimusotteeseen sitoutumisesta. Sensitiivinen tutkimuksessa pitää sisällään sensitiivisen aiheen, kohderyhmän sekä koko tutkimusprosessin (Kallinen ym. 2015, 9). Sensitiivisyydellä viitataan aiheisiin tai kokemuksiin, joihin

liittyy häpeää tai jotka ovat tavalla tai toisella haavoittaneet niitä kokeneita henkilöitä. Sensitiivistä voidaan kuvailla myös arkaluontoiseksi, kipeäksi, vaikeaksi ja henkilökohtaiseksi. (Kallinen ym. 2015, 15–16.) Tutkielmassani sekä aihe että kohderyhmä ovat sensitiivisiä. Vaikka en itse haastattelekaan vainoa kokeneita naisia, ovat tutkimusaineistonani asiakirjat, jotka käsittelevät naisten kipeitä ja henkilökohtaisia vainon kohteeksi joutumisen kokemuksia. Sekä tutkimani ilmiö että aineisto edellyttävät minulta sensitiivistä tutkimusotetta. Sensitiivisiä aiheita tutkittaessa tunkeudutaan ihmisten yksityisyyden alueelle, mikä vaatii tutkijalta ja menetelmiltä erityistä herkkyyttä (Laitinen 2004, 51).

Hyvän tieteellisen käytännön ja tutkimuseettisten periaatteiden noudattaminen on keskeistä kaikessa tutkimuksessa, mutta niiden merkitys korostuu entisestään sensitiivistä tutkimusta tehtäessä (Kallinen ym. 2015, 20). Sensitiivistä aihetta tai kohderyhmää tutkittaessa on eettisten kysymysten huolellinen huomioiminen keskeistä paitsi tutkittavien myös tutkimusprosessin turvaamisen kannalta (Kallinen ym. 2015, 141). Sensitiivisyyden tulee läpäistä koko tutkimusprosessi aina aiheen valinnasta tutkimusraportin viimeisenä kirjoitettuun lauseeseen saakka (Kallinen ym. 2015, 170). Sensitiivisessä tutkimuksessa tutkimus- ja kirjoittamisprosessi saattaa vaatia jatkuvaa pohtimista ja reflektointia suhteessa aineistoon eikä kirjoittamisprosessi siis aina käynnisty vaivattomasti (Kallinen ym. 2015, 169; Laitinen 2007, 66, 86). Koin vainon aiheena toisinaan niin sensitiiviseksi, että analyysin aloittaminen sekä aineistosta ja tutkimustuloksista kirjoittamiseen tarttuminen tuntui haastavalta ja jopa pelottavalta. Aihe ja kohderyhmä tuntuivat niin sensitiivisiltä, että niiden lähestyminen tuntui vaikealta. Pohdin paljon sitä, osaanko kirjoittaa naisten yksityisistä ja kipeistä vainon ja väkivallan kokemuksista niin sensitiivisesti ja kunnioittavasti, etten omalta osaltani vahingoitaisi lisää vainon kohteeksi joutuneita naisia.

Keskeisen eettisen kysymyksen tutkielmassani muodostaa kysymys tutkimuksen oikeutuksesta eli se, millä oikeudella voin kirjoittaa eron jälkeisen vainon kohteeksi joutuneiden naisten sensitiivisistä kokemuksista (Kallinen ym. 2015, 145; Pösö 2004, 36). Suvi Ronkainen ym. kirjoittavat tutkimuksen oikeutuksena olevan aina tiedollinen hyöty. Tutkimusaiheen valinnan kannalta keskeistä on, tuottaako tutkimus eettisesti perusteltavissa olevaa tietoa, vaikka tutkimusaihe on sensitiivinen. On olennaista pohtia, keitä tuotettu tieto hyödyttää. (Mt. 2013, 34–35.) Eron jälkeistä vainoa on Suomessa alettu tutkia kansainväliseen tutkimuskehitykseen verrattuna myöhään ja suomalaiselle lisätutkimukselle on tarvetta. Vainosta ilmiönä on tarve lisätä tietoa ja ymmärrystä, jotta vaino ja sen uhrin tulevat tunnistetuiksi ja voivat saada apua (Nikupeteri 2016, 5; ks. myös Kallinen ym. 2015, 145). Vaino ilmiönä on

sellainen, ettei sitä voi jättää käsittelemättä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa (ks. myös Kallinen ym. 2015, 145).

Sensitiivistä aihepiireistä ja kokemuksista ei voida saavuttaa tieteellistä ymmärrystä ja tietoa ilman, että niitä tutkitaan (Kallinen ym. 2015, 18). Aiheen tutkimatta jättäminen voisikin olla vielä suurempi eettinen vääryys vainon uhreja kohtaan (ks. myös Pösö 2004, 36). Jos sensitiivisiä aiheita tai kohderyhmiä jätetään tutkimatta niiden haastavuuden vuoksi, voi se rajata myös sitä, mitkä aiheet katsotaan tutkimuksellisesti relevanteiksi tai tutkimisen arvoiksi. Kati Kallinen ym. ymmärtävät sensitiivisten aiheiden tutkimuksen mahdollisuutena tärkeisiin ja tutkimusta tarvitseviin teemoihin tarttumiselle. Sensitiivisten aiheiden tutkiminen tuo esiin tutkittavien ääntä ja voi parantaa heidän asemaansa, oikeuksiensa toteutumista ja osallisuutta. (Mt. 2015, 12.) Sensitiivisten kokemusten ja ilmiöiden kohtaamisessa ja tutkimisessa on vahva rakenteellinen ulottuvuus (Nikupeteri 2016, 73).

4 VAINON ILMENEMINEN

4.1 Toistuvat yhteydenotot

Toistuvat yhteydenotot vainon uhriin ja vainotun läheisiin ovat tyypillisiä vainotekoja (Dove-
 velius ym. 2006, 20–21). Vainoajat ottavat aineistoni kaikissa kahdessakymmenessä oikeus-
 tapauksessa toistuvasti yhteyttä vainon kohteena olevaan naiseen. Lisäksi osassa oikeusta-
 pauksista vainoajat ottavat yhteyttä myös vainon uhrin läheisiin. Aineistossani vainoajat ot-
 tavat yleisimmin yhteyttä uhreihinsa teksti-, WhatsApp- ja sähköpostiviestejä lähettämällä
 sekä puheluita soittamalla. Lisäksi vainoajat ottavat yhteyttä uhreihinsa erilaisia viestilap-
 puja uhrille jättämällä ja toimittamalla. Aineistossani vainoajat toimittavat uhreilleen kir-
 jeitä, kortteja sekä kukka- ja makeislähetyksiä, joista osa on toimitettu tai lähetetty uhrin
 kotisoitteeseen ja osa uhrin työpaikalle. Kukkien ja makeisten lähettäminen ovat esimerk-
 kejä vainoteoista, jotka vainokontekstistaan irrotettuina voivat vaikuttaa hyvántahtoisilta vä-
 littämissä eleiltä (ks. myös Nikupeteri 2016, 43).

Yhteydenottojen määrä vaihtelee aineistossani tapauskohtaisesti yksittäisistä lähestymis-
 kiellon aikaisista yhteydenotoista moniin satoihin yhteydenottoihin. Yhteydenottojen tiheys
 vaihtelee sekä oikeustapauskohtaisesti että yksittäisten oikeustapausten sisällä kausittaisesti.
 Toisinaan yhteydenottojen välillä on voinut olla enemmän aikaa ja välillä vainoajan yhtey-
 denotot ovat jatkuvia. Vainoajat ottavat uhreihinsa yhteyttä paitsi päivisin, myös ilta- ja yö-
 aikaan. Seuraavat aineisto-otteet kuvaavat vainoajien yhteydenottojen runsautta:

*Vastaaja on soittanut asianomistajan puhelimeen niin paljon, että kukaan muu
 ei ole voinut tavoittaa asianomistajaa.*

*Puheluita ja tekstiviestejä on tullut parhaimpina päivinä monta sataa. Yhtey-
 denottoja on tullut vuorokaudenajasta riippuen sekä aamulla että yöllä.*

Aineistossani vainoajat ottavat yhteyttä uhriin joko suoraan tai välillisesti yhteisten ystävien
 kautta yhteyttä ottamalla. Yhteydenotot uhriin tapahtuvat aineistossani muuten suorina yh-
 teydenottoina, mutta yhdessä oikeustapauksista vainoaja ottaa uhriin yhteyttä sekä suoraan
 että välillisesti yhteisiä ystäviä hyödyntämällä. Kyseisessä oikeustapauksessa yhteinen ys-
 tävä toimii myös uhrin viestin välittäjänä vainoajalle:

*Asiassa on riidatonta yhteydenottojen toistuvuus. Vastaaja oli tekoaikana ot-
 tanut yhteyttä asianomistajaan sekä suoraan että välillisesti heidän yhteisten
 ystävien kautta.*

[Kuukausi ja vuosi] asianomistaja oli saanut vastaajalta postikortin, jonka seurauksena asianomistaja oli pyytänyt yhteistä ystävää kertomaan vastaajalle, ettei vastaaja ottaisi enää yhteyttä asianomistajaan.

Osassa aineistoni oikeustapauksista vainoajat ottavat uhrin lisäksi yhteyttä myös uhrin läheisiin. Nämä läheisiin kohdistuvat yhteydenotot sisältävät yhteydenottoja yhteisiin lapsiin, uhrin uuteen kumppaniin ja uhrin työnantajaan. Eräässä oikeustapauksista vainoaja on ottanut toistuvasti yhteyttä uhrin ja hänen yhteiseen lapseen sisällöltään loukkaavin ja häiritsevin tekstiviestein siinä määrin, että vainoaja on tuomittu lapseen kohdistuvasta viestintärauhan rikkomisesta. Eräässä oikeustapauksessa vainoaja ottaa yhteyttä hänen ja uhrin yhteiseen aikuiseen lapseen ja tämän puolisoon heitä haukkuen ja uhkaillen. Nämä uhkaamista ja haukkumista sisältävät yhteydenotot ovat sidoksissa vainoon. Myös oikeustapauksessa, jossa vainoaja ottaa toistuvasti yhteyttä uhrin uuteen kumppaniin, vainoaja on saanut tuomion tähän kohdistuvasta viestintärauhan rikkomisesta. Yhteydenotot uhrin uuteen kumppaniin ovat sisältäneet uhrin uuden kumppanin uhkaamista väkivallalla sekä häiritseviä ja asiattomia viestejä, joissa on muun muassa viitattu uhrin ja tämän uuden kumppanin väliseen seksielämään. Oikeustapauksessa, jossa vainoaja on ottanut yhteyttä uhrin työnantajaan, vainoaja on ilmoittanut työnantajalle perättömän tiedon uhrista. Perättömän tiedon ilmoittamisen taustalla on selkeästi ollut pyrkimys hankaluuksien aiheuttamiseen uhrille suhteessa tämän työnantajaan.

Osassa oikeustapauksista vainoajan yhteydenotoissa on havaittavissa rytmisyyttä, jonka myös vainon uhri tiedostaa:

Asianomistaja on kertonut, että viestejä tuli päivittäin. Lisäksi viikonloppuisin viestejä tuli enemmän ja ne sisälsivät uhkauksia.

Mainitun vuoden ajan ennen rikosilmoituksen tekemistä vastaajalta oli tullut joka ilta kello 00.30 tekstiviesti --

Seuraava aineistolainaus osoittaa, kuinka vainoajan yhteydenotot alkavat rytmittää uhrin elämää:

Asianomistaja on oikeudessa kertonut, kuinka vastaajan yhteydenotot alkoivat rytmittää hänen elämäänsä: yhteydenotto sai aikaan ahdistusta, ja jos yhteydenottoa ei kuulunut, alkoi asianomistaja yhteydenottojen runsaudesta johtuen jo odottaa vastaajan yhteydenottoa.

Aineistossani esiin tulevien vainojien yhteydenottojen sisällöt vaihtelevat. Lisäksi tapa, jolla yhteydenottojen sisältöä tuomioasiakirjoissa avataan, vaihtelee asiakirjakohtaisesti. Joissakin tuomioasiakirjoissa mainitaan ainoastaan vainoajan ottaneen toistuvasti yhteyttä vainon kohteena olevaan naiseen, osassa asiakirjoja yhteydenottojen sisältöä kuvataan

parilla adjektiivilla, kun taas osassa oikeustapauksia vainoajan ja uhrin välisiä viestejä on lainattu asiakirjaan sellaisenaan. Lisäksi aineistossani viestien sisältöä on avattu tarkemmin kuin esimerkiksi puheluiden sisältöä. Asiakirja-aineistoa analysoitaessa on tärkeää tunnistaa aineiston sisältämän tiedon rajat. Asiakirja-aineistoa analysoidessani en voi tietää, millaisia yhteydenottojen sisällön kuvauksia on jätetty asiakirjojen ulkopuolelle ja millä perusteella. (ks. myös Hautanen 2010, 68–69.) Tuomioasiakirjojen heterogeenisyyden seurauksena tiettyjä yhteydenottojen sisältöjä on voinut jäädä kuvaamatta asiakirjoissa ja toisaalta taas tietyt sisällöt, kuten tappouhkaukset, voivat korostua lainvastaisuutensa vuoksi. Nämä seikat huomioiden aineistossani on kuitenkin löydettävissä teemoja vainoajien yhteydenottojen sisällöille. Yhteydenottojen sisältöjen kuvaamisen vaihtelevista käytännöistä ja aineistoni ainutkertaisuudesta huolimatta sen kuvaaminen, millaisia sisältöjä ja teemoja vainoajien yhteydenotot sisältävät, on aineistoni ja vainoilmiön kuvaamisen kannalta hedelmällistä. Pyrkimyksenäni ei ole yhteydenottojen sisältöjen esiintyvyyden yleistäminen, vaan oman aineistoni kuvaaminen.

Aineistossani esiin nousevien uhriin kohdistuvien yhteydenottojen keskeisinä sisältöinä ovat uhkaaminen sekä seuraamista ja tarkkailemista ilmentävät yhteydenotot, jotka osoittavat, että vainoaja on tarkkaillut tai parhaillaan tarkkailee uhria. Uhkaamista sisältävät yhteydenotot sisältävät muun muassa tappouhkauksia ja uhkauksia uhriin kohdistuvasta väkivallasta.

Vastaaja on uhannut asianomistajaa väkivallalla ja tappamisella useissa tälle lähettämässään viesteissä sekä tälle soittamissaan puheluisissa.

[Päivämäärä] vastaaja on ilmoittanut saapuvansa asianomistajan asuinkaupunkiin ja lähettänyt myöhemmin tekstiviestitse asianomistajalle valokuvan tämän rapun alaovesta. Seuraavana aamuna, asianomistajan sytyttyä valot asuntoonsa, vastaaja on lähettänyt uhrille viestin ”Sinulla taitaa olla työaamu”, mistä asianomistaja on päätelty vastaajan olleen edelleen hänen alaovellaan.

Muita aineistossani esiin nousevia keskeisiä yhteydenottojen sisältöjä ovat rakkaudentunnukset ja muut välittämisen ilmaisut sekä pyrkimykset päästä tapaamaan uhria ja keskustelemaan tämän kanssa.:

Vastaaja on [päivämäärä] lähettänyt asianomistajalle seuraavan sisältöisen tekstiviestin: ”Kuuntele sanat. [kaipaavan rakkausaiheisen kappaleen ja kappaleen esittäjän nimi], niin tiedät tunteeni.”

Vastaaja on sen jälkeen samana päivänä lähettänyt yhden sähköpostiviestin, johon on kirjoittanut muun ohella: ”- - En jatka enää mitään, sillä millään ei ole enää merkitystä. Sinä olit ja olet kaikki, mikä oli tärkeää. En lakkaa koskaan välittämästä sinusta. - -”

Mainittujen keskeisten yhteydenottojen sisältöjen lisäksi aineistossani esiintyy yhteydenottoja, jotka sisältävät uhrin syyllistämistä ja haukkumista, erilaisia merkki- ja juhlapäiviin liittyviä toivotuksia, anteeksipyyntöjä, seksuaalisviritteisiä viestejä sekä tiedusteluja uhrin olinpaikasta ja seurasta. Lisäksi yhteydenotot sisältävät lupauksia yhteydenottojen lopettamisesta sekä vakuutuksia siitä, ettei uhrin tarvitsisi pelätä vainoajaa. Osa yhteydenotoista ilmentää vainoajan toivottomuutta, epätoivoa ja surua tilanteesta sekä takaisin parisuhteeseen uhrin kanssa haluamista.

4.2 Uhkaaminen

Uhkausten rooli vainossa on keskeinen (Nikupeteri 2016, 55). Aineistossani vainoajat uhkaavat vainon kohteena olevaa naista neljässätoista oikeustapauksessa, kun taas kuudessa oikeustapauksessa ei esiinny ilmaisuja vainon uhrin varsinaisesta uhkaamisesta. Tuomio laittomasta uhkauksesta on annettu aineistossani neljässä oikeustapauksessa. Näistä oikeustapauksista kolmessa on annettu yksi tuomio laittomasta uhkauksesta ja yhdessä oikeustapauksista on annettu neljä erillistä tuomiota laittomasta uhkauksesta. Aineistossani uhkausten määrä vaihtelee oikeustapauksittain uhrin toistuvasta uhkaamisesta yksittäiseen suoraan uhkaukseen. Uhkaileminen on henkistä väkivaltaa (WHO 2002, 4; Hautamäki 2013, 54) ja uhkaukset loukkaavat kohteen oikeutta fyysiseen ja psyykkiseen turvallisuuteen sekä rauhaan (Stark 2007, 250).

Koska uhkausten rooli vainossa on keskeinen, on niiden moninaisten luonteiden ymmärtäminen tärkeää (Nikupeteri 2016, 55; Spitzberg & Cupach 2014, 203). Spitzberg ja Cupach jaottelevat uhkaukset uhkauksen tunteeseen (*sense of threath*) sekä uhkauksiin puheena (*speech act*). Uhkaukset puheena voivat ilmetä epäsuorana tai suorana, sanallisena tai sanattomana puheena. (Mt. 2014, 203.) Aineistossani uhrin uhkaaminen tapahtuu joko suorien uhkauksin tai uhkaavan käytöksen kautta epäsuorasti uhria uhkaamalla. Käytös voi olla uhkaavaa, vaikka sanallista uhkausta ei esitettäisikään. Uhkaavaksi käyttäytymiseksi määrittyy käyttäytyminen, joka saa henkilön pelkäämään turvallisuutensa vaarantumista. (HE 19/2013.)

Uhkaukset antavat ymmärtää tai selvästi väittävät, että uhkauksen kohteena oleva henkilö tulee kärsimään uhkaajan vallassa olevan rangaistuksen, mikäli uhkauksen kohde ei toimi uhkaajan haluamalla tavalla ja alistu uhkaajan tahtoon (Spitzberg & Cupach 2014, 203).

Aineistossani vainoajat esittävät suoria uhkauksia uhreille sekä suullisesti että viestien välityksellä:

Vastaaja on uhannut asianomistajaa väkivallalla ja tappamisella useissa tälle lähettämässään viesteissä sekä tälle soittamissaan puheluissa.

Vainoajat uhkaavat aineistossani uhrejaan epäsuorasti nostamalla puukon tai pullon lyöntiasentoon, kurkunleikkauselettä uhrille näyttämällä sekä koukkaamalla autollaan kohti autoa, jossa uhri ja tämän uusi kumppani matkustavat:

Vastaaja on - - koukannut kohti vastaan tullutta asianomistajan uuden kumppanin kuljettamaa henkilöautoa ja vasta lähellä kohtaamista oikaissut ajolinjaansa niin, ettei ole ajanut asianomistajan uuden kumppanin ajoneuvon päälle. Asianomistajan uudella kumppanilla on ollut kyydissään asianomistaja.

Vastaaja on nostanut puukon asianomistajaa vastaan noin 20–30 cm:n päähän tämän kurkusta toisen henkilön asunnolla niin, että asianomistajalla on ollut perusteltu syy pelätä omasta puolestaan henkilökohtaisen turvallisuuden olevan vakavassa vaarassa.

Keskeisin uhkausten sisältö aineistossani on väkivallalla ja tappamisella uhkaaminen. Väkivallalla tai tappamisella uhkaamista esiintyy aineistossani kymmenessä oikeustapauksessa.

Osa viesteistä sisältää herjauksia, tappouhkauksia kuten uhkauksia kaulan katkaisemisesta, silpomisesta ja puukottamisesta sekä läheisiin kohdistuvia uhkauksia.

Väkivallalla ja tappamisella uhkaamisen lisäksi aineistossani vainoajat uhkailevat uhrejaan häirinnällä, epämieluisien asioiden tapahtumisella uhrille sekä sillä, etteivät asiat jää tähän. Vainoajat uhkaavat saapua uhrin asuinpaikkakunnalle, tulla keskustelemaan uhrin kanssa ja tunkeutua uhrin asuntoon. Vainoajat uhkaavat uhriaan ilmoitusten tekemisellä viranomaisiin ja yksityiselämään kuuluvan tiedon paljastamisella ulkopuolisille sekä uhrin palauttamisella maahan, josta hän on Suomeen tullut. Lisäksi eräissä oikeustapauksessa vainoaja uhkaa odottaa uhrin asunnon ulkopuolella niin kauan, että uhri suostuu keskustelemaan ja tekemään sovinnon vainoajan kanssa.

Spitzberg & Cupach erottavat uhkaukset varoituksista. Varoitukset eroavat uhkauksista siinä, että uhkauksissa tekijällä on valta määrittää uhka ja kontrolloida sen toteutumista, kun taas varoitus ennakoi jonkin asian mahdollista toteutumista riippumatta uhrin tai tekijän toiminnasta. (Mt. 2014, 203.) Seuraava aineisto-ote voidaan tulkita varoitukseksi:

Edelleen vastaaja on lähettänyt asianomistajalle puhelimitse viestin, jossa vastaaja on kehottanut asianomistajaa olemaan jäämättä auton alle.

Uhkausten ja varoitusten välinen rajanveto ei kuitenkaan aina ole selkeä, vaan tietyt tekijän uhkaavan puheen ilmentymät voidaan katsoa joko uhkaukseksi tai varoitukseksi tulkitsijasta riippuen (Spitzberg & Cupach 2014, 203). Myös yllä oleva aineistolainaus voidaan tulkita varoituksen sijaan tai lisäksi myös uhkaukseksi.

Uhkauksiin puheena liittyvät myös lupaukset. Lupauksissa kohteelle luvataan mahdollinen palkinto harmin välttämisen muodossa, jos kohde toimii tekijän tahdon mukaan. Lupaukset tekevät teon uhkaavuuden ja kriminalisoitavuuden tunnistamisesta hankalampaa. (Spitzberg & Cupach 2014, 203.) Seuraava aineisto-ote ilmentää vainoajan uhrille esittämää lupausta:

”Me kumpikin pääsemme jatkamaan elämäämme, kun sovinto on saatu syntymään.”

Tämä aineistolainaus on ote vainoajan uhrille lähettämästä viestistä. Viestissä uhrin asunnon ulkopuolella odottava vainoaja lupaa uhrille, että sekä vainoaja ja uhri pääsevät jatkamaan elämäänsä, jos uhri suostuu tekemään sovinnon vainoajan kanssa. Seuraavassa aineisto-otteessa vainoaja puolestaan lupaa lähteä pois uhrin asunnolta, jos uhri vastaa vainoajan yhteydenottoihin:

”Lähden takaisin, jos vastaat–”

Myös seuraavissa aineistolainauksissa vainoaja ehdollistaa toimintansa uhrin toimintaan:

Vastaaja on lähettänyt asianomistajalle kaksi sähköpostiviestiä, jolloin kirjoittaa muun ohella ”Olen tulossa [asianomistajan asuinpaikkakunnalle] tänään tai huomenna, jos et vastaa jotain.”

Useissa vastaajan lähettämässä viesteissä on myös uhkailtu, että asianomistajalle tai hänen miesystävälleen käy huonosti, ellei asianomistaja toimi kuten vastaaja haluaa.

Näissä aineisto-otteissa vainoaja siis lupaa uhrille palkinnon harmin välttämisen muodossa. Kuitenkin myös uhkaukset ja lupaukset usein sekoittuvat ja kietoutuvat toisiinsa (Spitzberg & Cupach 2014, 203–204). Esittämäni aineisto-otteet voidaankin tulkita myös uhkauksiksi.

Vainoajan esittämät uhkaukset kohdistuvat aineistossani uhrin lisäksi uhrin uuteen puolisoon ja väitettyyn uuteen seurustelukumppaniin, uhrin vanhempiin, ystäviin ja siskoon sekä vainoajan ja uhrin yhteiseen aikuiseen lapseen ja tämän puolisoon. Vainoajat uhkaavat aineistossani uhrin uutta puolisoa tappamisella, väkivallalla ja huonosti käymisellä. Uhrin vanhempia vainoajat uhkaavat väkivallalla ja uhrin ystäviä huonosti käymisellä, väkivallalla ja tappamisella. Lisäksi vainoajat uhkaavat uhriaan myös itsensä vahingoittamisella:

Todistaja on kertonut kuulleensa ja nähneensä vastaajan viestejä, joiden keskeisenä sanomana on ollut uhkausta ja surua, takaisin haluamista ja itselleen tai toiselle pahan tekemistä.

Vastaaja on lähettänyt [päivämäärä] seuraavan sisältöisen viestin asianomistajalle: ”Et sinä voi kuolleen miehen kanssa pitkään seurustella. - - ”

Sen lisäksi, että vainoajat uhkaavat uhrejaan epäsuorasti tai suorasti, sanallisena tai sanattomana puheena, uhrin kokevat uhkauksen tunnetta. Uhri voi kokea olonsa uhatuksi vainoajan käyttäytymisen ilmentäessä pakkomielleisyyttä uhria kohtaan, vaikka vainoaja ei esittäisi kukaan varsinaisia uhkauksia. Uhri voi kokea olonsa uhatuksi vainoajan käytöksen viitatessa siihen, että vainoaja voi olla kykenevä tekemään mitä tahansa mukaan lukien uhrin vahingoittamisen. Tällöin uhka voi hahmottua tilana, jossa uhrilla on tuntemus uhkaavasta tai potentiaalisesta vaarasta. (Spitzberg & Cupach 2014, 203.)

Aineistossani ei puhuta varsinaisesta uhkauksen tunteesta, vaan vainorikoksen tunnusmerkistön mukaisesti pelosta ja ahdistuksesta. Vainoamisrikos edellyttää toteutuakseen abstraktia vaaraa tekotapojen tunnusmerkkinä eli sitä, että teot ovat omiaan aiheuttamaan vainon kohteessa pelkoa tai ahdistusta. Abstraktia vaaraa arvioidaan kuitenkin suhteessa keskimääräisihmiseen. Edellytyksenä ei siis ole, että teot ovat aiheuttaneet uhrissa pelkoa tai ahdistusta vaan sitä, onko pelko ja ahdistus menettelyn tyypillinen seuraus. (HE 19/2013.). Seuraavat aineisto-otteet ilmentävät uhrin kokemaa uhkaa, vaikka varsinaista uhkauksen tunteen-käsitettä ei aineistossani käytetäkään:

Asianomistaja oli kuitenkin antanut ymmärtää, että hän oli kokenut yhteydenotot epämiellyttävinä ja uhkaavina. - - Asianomistaja on kertonut, että vastaajan menettely oli aiheuttanut hänessä pelkotiloja niin, että hän ei enää ollut uskaltanut liikkua ulkona yksin.

Vastaajan menettelystä johtuen asianomistaja on kokenut pelkoa ja ahdistusta oman hengen ja terveyden puolesta.

Spitzberg ja Cupach huomauttavat, että riippumatta siitä, onko uhri myöntäväinen tekijää kohtaan vai ei, tekijä ei kuitenkaan välttämättä toteuta uhkauksiaan, vaan uhkaukset voivat olla pelkkiä strategioita lähestyä kohdetta. Lisäksi vaikka uhkaukset ja lupaukset olisivatkin täydessä tarkoituksessa tehtyjä, ei tekijällä välttämättä ole kykyä tai resursseja niiden toteuttamiseen. (Mt. 2014, 204.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että uhkaukset olisivat tyhjiä, vaan vainoaja voi olla hyvinkin valmis ja mahdollisesti myös kykenevä uhkauksensa toteuttamiseen. Seuraava aineistolainaus ilmentää, kuinka vainoaja on toteuttanut esittämänsä uhkauksen:

Viesteistä on käynyt ilmi, että vastaaja on muun muassa ilmoittanut asianomistajalle tulevansa hakemaan häntä tiettyyn kellon aikaan vastoin viesteistäkin ilmenevää asianomistajan tahtoa. Lisäksi viesteistä on käynyt ilmi, että vastaaja on myös toteuttanut uhkauksensa siitä, että tulee hakemaan asianomistajaa.

Vainoajan valmius uhkauksensa toteuttamiseen tulee esiin aineistossani myös oikeustapauksessa, jossa vainoaja on uhannut uhria tappamisella, puukottamisella, kaulan katkaisemisella ja silpomisella. Oikeustapauksessa tulee ilmi, että uhrin asunnolla uhria uhkailemassa käyneellä vainoajalla on ollut mukanaan veitsi ja sakset, jotka poliisi on takavarikoinut vainoajalta otettuaan hänet kiinni sen jälkeen, kun uhri on soittanut asuntonsa ulkopuolella häntä uhkailevasta vainoajasta hätäkeskukseen. Vaikka uhkaus ei ole ainakaan käräjäoikeusprosessin päättymiseen mennessä toteutunut, ilmentää tämä uhrin vahingoittamiseen soveltuvien välinein varustautuneena uhrin asunnolle saapuminen väkivallan uhan vakavuutta. Vaikka uhka ei olisi vielä toteutunut, eivät vainon uhrin voi tietää, toteutuuko se tai koska se toteutuu. Erilaiset uhan ilmenemisen, kokemisen ja toteuttamisen muodot haavoittavat uhria emotionaalaisesti ja psykologisesti tehden arjesta epävarmaa ja turvatonta. (Nikupeteri 2016, 56.)

4.3 Fyysinen väkivalta

Vaino voi ilmetä myös uhrin fyysisenä haavoittamisena, kuten pahoinpitelyinä (Nikupeteri 2016, 58; Brewster 2003). Aineistossani vainoajat kohdistavat uhreihinsa fyysistä väkivaltaa viidessä oikeustapauksessa, joista kaikissa on annettu tuomio pahoinpitelystä. Lisäksi eräässä oikeustapauksista vainoajan kerrotaan olleen fyysisesti väkivaltainen uhria kohtaan heidän parisuhteensa aikana ja eräässä oikeustapauksista vainoajalla ja uhrilla kerrotaan olleen molemminpuolinen fyysinen yhteenotto eron yhteydessä.

Aineistossani vainoajat lyövät, potkivat ja kuristavat uhrejaan. Vainoajat lyövät uhrejaan nyrkillä tai avokämmenellä kasvoihin ja käsivarsiin. Osa lyönneistä on voimakkaita, osa huitaisutyylisiä.

Vastaaja on tehnyt ruumiillista väkivaltaa asianomistajalle lyömällä tätä nyrkillä kerran käsivarteen sekä kerran kasvoihin.

Vastaaja on tehnyt ruumiillista väkivaltaa asianomistajalle lyömällä tätä kerran avokämmenellä kasvoihin sekä vääntämällä ranteista.

Aineistossani vainoajat tarttuvat uhrejaan hiuksista, päästä, ranteista ja käsivarsista niistä uhrejaan vääntäen, puristaen ja repien. Lisäksi vainoajat tönivät, tuuppivat ja retuuttavat uhrejaan sekä heittelevät heitä erilaisilla esineillä:

Vastaaja on tehnyt asianomistajalle ruumiillista väkivaltaa heidän yhteisessä asunnossaan heittämällä tätä päin pöytää, tönimällä, kuristamalla kurkusta, ottamalla hiuksista kiinni ja heittämällä lompakolla silmään.

Vastaaja on tehnyt ruumiillista väkivaltaa asianomistajalle tämän asunnossa tarttumalla asianomistajaa päästä kiinni ja työntämällä peukalonsa asianomistajan suuhun sekä kuristamalla häntä ja tönäisemällä hänet kylpyhuoneen lattialle. Menettelyn seurauksena asianomistaja on menettänyt hetkellisesti tajuntansa ja kaatunut, ja hänen nenästään on alkanut vuotaa verta.

Pahoinpitelyjen tapahtumapaikkana aineistossani on useimmiten uhrin koti. Eräässä oikeustapauksista pahoinpitely tapahtuu vainoajan ja uhrin yhteisessä kodissa ja yhdessä oikeustapauksista julkisella paikalla, jolla uhri ja vainoaja sattumalta kohtaavat. Seuraava aineistote kuvaa, kuinka vainoajan ja uhrin sattumanvaraiselta vaikuttava kohtaaminen julkisella paikalla johtaa uhrin pahoinpitelyyn:

Asianomistaja lähti kävelemään tilanteesta pois, jolloin vastaaja seurasi. [Julkisessa tilassa] vastaaja löi asianomistajaa ensin huitaisutyylisesti käteen ja tämän jälkeen voimakkaasti naamaan nyrkillä. Isku osui naamaan poskiluuhun kasvojen oikealle puolelle.

Fyysinen väkivalta loukkaa uhrin perus- ja ihmisoikeuksia sekä vahingoittaa uhreja fyysisesti, psyykkisesti ja emotionaalisesti (FRA 2014b, 5, 9). Fyysinen väkivalta osana vainoa voi aiheuttaa uhreille erilaisia fyysisiä oireita ja vammoja (Mechanic 2001) sekä pahimmillaan johtaa uhrin kuolemaan (Nikupeteri 2016, 58).

4.4 Seuraaminen ja tarkkaileminen

Aineistossani kahdestakymmenestä oikeustapauksesta neljässätoista vainoajat seuraavat ja tarkkailevat uhriaan. Kuudessa oikeustapauksessa ei ilmene vainoajan uhriin kohdistamaa varsinaista seuraamista ja tarkkailua, mutta näistä oikeustapauksista kahdessa vainoaja saapuu kuitenkin uhrin asunnolle ja toisessa oikeustapauksista myös uhrin työpaikalle. Eräässä oikeustapauksista uhrin tarkkailu ja seuraaminen on alkanut jo parisuhteen aikana ennen eroa.

Aineistossani vainoajat seuraavat uhrejaan julkisilla paikoilla kuten kaduilla tai samoissa julkisen liikenteen välineissä matkustamalla. Vainoajat seuraavat uhrejaan sekä jalkaisin että

autolla. He ajavat autollaan uhrin auton perässä tai seuraavat autollaan jalkaisin liikkuvaa uhria:

Asianomistaja on kertonut, että [yli puolen vuoden ajan] vastaajalla oli tapana ajella usein [tietä, jolla asianomistajan asunto sijaitsee] kun asianomistaja oli ollut kävelyllä. Vastaaja oli ajanut ohi, hiljentänyt vauhtia ja tuijottanut häntä autosta auton ikkuna auki.

Kahdessa aineistoni oikeustapauksista vainoajat kertovat uhreilleen tarkkailevansa heitä teknologia-avusteisesti. Digitaalinen vaino on vainoa, jonka toteuttamisessa hyödynnetään viestintäteknologiaa kuten erilaisia seurantalaitteita, puhelinta, tietokonetta tai niiden sovelluksia (Miller 2012, 501). Digitaalisen vainon osateot ovat siis internettiä tai teknologiaa hyödyntämällä toteutettuja vainotekoja (Strawhun ym. 2013, 716). Teknologian kehitys tarjoaa vainoajille helppoja, tehokkaita ja nopeita vainon uhrin häirinnän mahdollisuuksia tehden vainoamisen ja uhrin häpäisemisen samanaikaisesti julkisemmaksi (Woodlock 2016). Toisessa kyseisistä oikeustapauksista vainoaja kertoo uhrille tarkkailevansa tätä älypuhelinseurannan avulla:

Vastaaja on osassa viesteissään kertonut tarkkailevansa asianomistajaa älypuhelimien seurannan avulla ja informoinut asianomistajaa tämän liikkeistä siten, että asianomistaja on havainnut hänen liikkeittensä seurannan olevan mahdollista.

Vaikka kyseisessä oikeustapauksessa jääkin epäselväksi, onko vainoaja tarkkaillut tai olisiko uhrin tarkkailu älypuhelimien avulla edes mahdollista syytteessä kuvatulla tavalla, on uhri kuitenkin ollut siinä uskossa, että vainoaja tarkkailee häntä teknologia-avusteisesti. Uskomus älypuhelinseurannan kohteena olemisesta on uhrin kertomuksen mukaan lisännyt hänen kokemaansa pelkoa ja ahdistusta. Toisessa oikeustapauksista vainoaja kertoo uhrille tekstiviestitse nauhoittaneensa kissanluukusta uhrin asuntoon työntämällään nauhurilla uhrin ja tämän uuden kumppanin käymiä keskusteluja. Myöskään tässä oikeustapauksessa ei tule ilmi, että vainoaja olisi todellisuudessa nauhoittanut keskusteluja, vaikka vainoaja onkin väitettyä nauhoitusajankohtana ollut uhrin asunnon oven takana.

Aineistossani uhrejaan seuraavat ja tarkkailevat vainoajat saapuvat uhriensa työpaikoille ja julkisiin työtilaisuuksiin. Vainoajat saapuvat uhriensa työpaikalle toimittakseen uhrille kortteja ja kukkia, keskustellakseen uhrin kanssa tai uhria tarkkaillakseen. Eräissä oikeustapauksista vainoaja seuraa uhria kaupungilla uhrin vaihtaessa työkohteita työpäivänsä aikana. Lisäksi eräissä oikeustapauksessa vainoaja tulee uhrin työtilan ulkopuolelle huutelemaan

häiriten näin uhrin asiakastapaamisia. Seuraava aineisto-ote ilmentää, kuinka vainoaja saapuu uhrin julkiseen työtilaisuuteen tarkkailemaan uhria:

[Päivämäärä] vastaaja on [julkisessa tapahtumassa] hankkiutunut tilaisuuteen, jossa asianomistaja on pitänyt luentoa, ja ilman asiallista syytä seurannut asianomistajaa ainakin parin tunnin ajan.

Nämä työtilaisuudet ovat luonteeltaan julkisia, joten tilaisuuksiin saapuminen voi näyttäytyä tavanomaisena käyttäytymisenä ja esimerkiksi ihmisoikeuksien turvaamana liikkumisvapauden harjoittamisena, vaikka todellisuudessa kyse on vainosta. Seuraava aineisto-ote ilmentää, kuinka vainoaja tiedostaa oikeutensa liikkumisvapauteen ja hyödyntää sitä perusteluna toiminnalleen. Kyseisessä aineisto-otteessa vainoaja ottaa kantaa uhrin kieltoon tulla hänen lähettyvilleen tai hänen työtilaisuuksiinsa:

Asianomistaja ei kuitenkaan vastaajan huomauttaman mukaan voinut estää häntä liikkumasta julkisilla paikoilla.

Aineistossani kuudessatoista oikeustapauksessa vainoajat oleilevat uhrin asunnon läheisyydessä uhria tarkkaillen ja häiriten. Vainoajat tulevat uhrin pihaan, uhrin asunnon oven ja ikkunoiden taakse tai oleskelevat uhrin asuintalon rappukäytävässä. Vainoajat saapuvat uhrin asunnolle sekä päivä- että yöaikaan.

Lisäksi vastaaja on usein hakeutunut asianomistajan seuraan asianomistajan kielloista huolimatta, mennyt autollaan asianomistajan asunnon läheisyyteen ja tarkkaillut asianomistajan pohjakerroksessa olevaa asuntoa pihalta tai läheiseltä parkkipaikalta, joskus myös käyttäen apunaan kiikaria.

Myös vainoajan yhteydenotot uhriin ilmentävät aineistossani vainoajan tarkkailevan uhrin asuntoa:

Vastaaja on viestittänyt tietävänsä asianomistajan miesystävän auton rekisterinumeron ja tietävänsä, jos auto ilmestyy [asianomistajan osoitteeseen].

Illalla hän istui pimeässä asunnossa, koska vastaajan auto oli ollut hänen asuntonsa edustalla hänen palattuaan töistä. Asianomistaja istui muinakin iltoina pimeässä asunnossa ja vastaaja laittoi silloin viestejä, että miksi asianomistaja ei ole tullut kotiin.

Aineistossani vainoajat tarkkailevat uhrin asuntoa autostaan käsin. Vainoajat ajelevat autolaan toistuvasti uhrin asunnon ohi ja ajavat autonsa uhrin asunnon läheisyyteen kadulle, uhrin asunnon parkkipaikalle sekä naapurin tai uhrin talon pihaan.

Uhrin ja tämän asunnon tarkkailemisen lisäksi osa vainoajista häiritsee uhria ja tämän kotirauhaa metelöimällä ja huutelemalla uhrin asunnon ulkopuolella. Vainoajat koputtelevat uhrin asunnon oviin ja ikkunoihin, soittavat ovikelloa ja tööttäilevät autollaan uhrin asunnon

ulkopuolella. Lisäksi vainoajat huutelevat uhrin asunnon postiluukusta, hakkaavat uhrin asunnon seiniä sekä potkivat ja hakkaavat uhrin asunnon ulko-ovea. Lisäksi vainoajat työntävät uhrin asuntoon postiluukun kautta erilaisia esineitä ja viestilappuja.

Toisinaan vastaaja oli tullut asianomistajan ikkunan tai oven taakse, koputellut ovelle sekä huutanut ja haukkunut. Välillä vastaaja oli tullut asunnolle useita kertoja päivässä ja [kuukausi] käynnit olivat olleet päivittäisiä.

Uhrin asunnon pihaan tulemisen ja uhrin asunnon välittömässä läheisyydessä oleilun lisäksi vainoajat tunkeutuvat tai yrittävät tunkeutua uhrin asuntoon. Vainoajat tunkeutuvat uhrin asuntoon uhrin lapsen avatessa oven tai uhrin asunnon ovia vahingoittamalla:

Vastaaja on oikeudettomasti tunkeutunut kotirauhan suojaamaan paikkaan eli asianomistajan asuntoon rikkomalla asianomistajan asunnon takaoven ikkunalasin ja jäänyt odottamaan asuntoon asianomistajan kotiintuloa. - -

Muissa oikeustapauksissa asuntoon tunkeutuminen tapahtuu ainoastaan kerran, kun taas yhdessä oikeustapauksista vainoajan tunkeutuu uhrin asuntoon lukuisia kertoja, välillä väkivaltaan soveltuvalla esineellä varustautuneena:

Vastaaja on oikeudettomasti tunkeutunut asianomistajan kotirauhan suojaamaan paikkaan eli tämän asuntoon. - - Vastaaja on ollut varustautuneena teon toteuttamista varten henkilöön kohdistuvaan väkivaltaan soveltuvalla esineellä eli vasaralla, vastaajan ilmeisenä tarkoituksena on ollut käyttää henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai vahingoittaa omaisuutta - -

Kyseisessä oikeustapauksessa vainoaja tunkeutuu lisäksi uhrin asunnon vessaan, johon uhri on paennut asuntoonsa tunkeutunutta vainoajaa:

Asianomistaja ei avannut ovia, vaan vastaaja tuli sisälle itse hajottamalla ovessa olleen paikkalevyn ja avaamalla oven. Asianomistaja meni asunnon wc:hen karkuun. Vastaaja pääsi myös sinne, jolloin vastaaja kohdisti väkivaltaa asianomistajaan.

Kyseinen oikeustapaus ilmentää tilannetta, jossa edes uhrin koti ei tarjoa uhrille suojapaikkaa vainoajan tunkeutuessa asuntoon uhrin pahoinpidelläkseen.

4.5 Syyllistäminen ja halventaminen

Uhrin syyllistämistä kuvaavia ilmaisuja esiintyy aineistossani kahdessa oikeustapauksessa. Toisessa oikeustapauksessa vainoja syyllistää uhrin vainoamistilanteesta sekä sen aiheuttamista seurauksista molempien elämälle ja mielenterveydelle. Vainoaja syyllistää uhrin järjettömästä käyttäytymisestä ja kykenemättömyydestä päättää suhteesta asiallisesti. Lisäksi

vainoajan mukaan vain hänelle on aiheutunut tilanteesta todellista vahinkoa. Kyseisessä oikeustapauksessa vainoaja vaatii suoraan ja syyllistäen parisuhteen jatkamista, sovintokeskustelua tai ainakin suhteen päättymiseen liittyvää keskustelua.

Toisessa oikeustapauksista vainoaja suhtautuu uhrin reaktioihin syyllistävästi. Kun uhri lähettää vainoajalle tekstiviestitse pyynnön lopettaa uhrin tarkkailu ja muistuttaa, ettei halua vainoajalta viestejä puhelimeensa, vainoaja moittii uhrin suhtautumista. Myös tässä oikeustapauksessa vainoaja vaatii syyllistäen parisuhteen jatkamista tai ainakin ystävyyden jatkamista tai vaihtoehtoisesti suhteen päättymiseen liittyvää keskustelua ja tapaamista.

Tekstiviestien sisältö ja sähköpostien sisältö on myös kokonaisuutena sellainen, että niistä ilmenee, että vastaaja ei ole hyväksynyt asianomistajan päätöstä lopettaa suhde eikä pyyntöjä jättää hänet rauhaan, vaan vastaaja vaatii toistuvasti suoraan ja syyllistäen sovintokeskusteluja ja suhteen jatkamista tai ainakin suhteen päättymiseen liittyvää keskustelua.

Uhuriin kohdistuvaa halventamista kuvaavia ilmaisuja esiintyy aineistossani neljässä oikeustapauksessa. Vainoajat halventavat uhrejaan nimittelemällä, haukkumalla sekä seksuaalista häirintää uhuriin kohdistamalla. Aineistossani vainoajat halventavat uhrejaan huoraksi nimittelemällä. Vainoajat haukkuvat ja nimittelevät uhrejaan suusanallisesti julkisilla paikoilla uhrin läsnä ollessa sekä uhuriin kohdistuvia herjauksia ja haukkuja sisältäviä tekstiviestejä uhrille lähettämällä. Lisäksi eräässä oikeustapauksista vainoaja saapuu uhrin asunnon oven ja ikkunoiden taakse huutamaan ja haukkumaan uhria. Loukkausten ja haukkujen sisältöä ei ole avattu tuomioasiakirjoissa huorittelua lukuun ottamatta.

Vastaaja oli uhannut asianomistajaa muun muassa tappamisella ja kutsunut häntä ”huoraksi.”

Lisäksi [kuukausi ja vuosi] vastaaja on kovaäänisesti haukkunut ja uhannut asianomistajaa suusanallisesti [paikkakunta] sijaitsevassa ravintolassa.

Yhdessä oikeustapauksista vainoaja halventaa uhriaan seksuaalisella häirinnällä muun muassa lähettämällä uhrista seksuaalissävytteisiä kuvia uhrin uuden kumppanin puhelimeen. Kyseisessä oikeustapauksessa vainoaja kohdistaa seksuaalista häirintää paitsi uhuriin myös tämän uuteen kumppaniin. Vainoaja lähettää seksuaalissävytteisiä viestejä sekä uhrille että uhrin kumppanille. Vainoajan uhrin kumppanille lähettämät viestit sisältävät muun muassa viittauksia uhrin ja uuden miesystävän väliseen seksuaaliseen kanssakäymiseen. Lisäksi vainoaja luonut uhrista profiilin seksiseuran etsimiseen tarkoitettulle sivustolle sekä chattisivustolle, minkä seurauksena uhri on saanut puhelimeensa viestejä. Nämä rekisteröinnit ovat mahdollistuneet siten, että vainoaja on aiemman parisuhteen myötä tiennyt uhrin

sähköpostiosoitteen ja salasanat. Kyseisessä oikeustapauksessa vainoajan toiminta saa identiteettivarkaudelle ominaisia piirteitä (ks. HE 19/2013), mikä mahdollistuu vainoajan parisuhteen aikana uhrista saaman tiedon avulla (Nikupeteri & Laitinen 2013, 33). Vainoon liittyvien identiteettivarkauksien tavoitteena on yleensä arjen hankaloittaminen ja uhrin nöyryyttäminen muiden edessä (Nikupeteri 2016, 54).

Kyseisessä oikeustapauksessa vainoaja kohdistaa uhriinsa myös kuvaperustaista seksuaalista väkivaltaa (*image-based sexual abuse* tai *image-based sexual exploitation*) jakamalla uhrista hallussaan olevia seksuaalissävytteisiä kuvia kolmannelle osapuolelle eli uhrin uudelle kumppanille. Kuvaperustainen seksuaalinen väkivalta on häirinnän ja ahdistelun muoto, joka on usein osa pakottavaa väkivaltaa (*coercive domestic abuse*) ja rikkoo uhrin oikeutta yksityisyyteen ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen (McGlynn & Rackley 2017; McGlynn & Rackley 2016; DeKeseredy ym. 2017, 78–81). Kuvaperustainen seksuaalinen väkivalta on osa naisiin kohdistuvan väkivallan jatkumoa (McGlynn & Rackley 2016). Tämä vainotapaus havainnollistaa, miten seksuaalisen intiimiyden merkitys eron jälkeisessä vainossa korostuu osana vainotekoa ja vainon uhriuttavaa luonnetta. Sukupuolittuneen väkivallan viitekehyksessä vainon intiimiyden merkityksellistyy sukupuolisuuden loukkaamisena ja käyttämisenä vallankäytön välineenä. (Nikupeteri 2016, 50–51.)

4.6 Pakottaminen ja kontrolloiminen

Aineistoni sisältää ilmaisuja vainoajan uhriin kohdistamasta pakottamisesta ja kontrolloimisesta. Vainoaminen on yksi yleisimmistä pakottavan kontrollin käyttäytymismalleista (Stark 2007, 256) ja vaino ilmenee usein vaikeasti tunnistettavissa olevana pakottamisena ja kontrolloimisena sen sijaan, että se näyttäytyisi erillisinä, selkeästi nimettävissä ja tunnistettavissa olevina yksittäisinä tekoina (Nikupeteri 2016, 126; Radford & Hester 2006; Stark 2007; Anderson 2010). Koska pakottava kontrolli on keskeinen osa vainoa, ei aineistostani ole erottavissa tapauksia, jotka eivät sisältäisi pakottavaa kontrollia.

Pakottavaa kontrollia tutkielmassani tarkastellessani on tärkeää huomioida aineiston luonne. Käräjäoikeuksien tuomioasiakirjat on luotu oikeudellista käyttötarkoitustaan varten eli tiivistämään oikeudellisen arvioinnin kannalta oleelliset tiedot tapauksen kulusta sekä lausumaan tuomioistuimen tekemä päätös perusteluineen (Hautanen 2010, 62–63). Pakottava kontrolli pitää sisällään erittäin hienovaraisia käyttäytymismalleja, joiden tunnistaminen

vallan väärinkäytöksi on haastavaa (Robinson ym. 2018). Tämä johtaa siihen, että pakottava kontrolli jää ainakin osittain piiloon tuomioasiakirjoissa johtuen kontekstista ja tarkoituksesta, jota varten asiakirjat on kirjoitettu. Lisäksi maissa, joissa pakottava kontrolli on kriminalisoitu, kyettäisiin pakottava kontrolli osana vainoa tunnistamaan paremmin oikeudellisen arvioinnin yhteydessä kuin Suomessa, jossa pakottavaa kontrollia ei ole kriminalisoitu ja jossa pakottavan kontrollin käsite on verrattain vähän tunnettu. Tästä huolimatta aineistoni on löydettävissä pakottamista ja kontrollia kuvaavia ilmaisuja, joita tässä aluvuossa analysoin.

Pakottavan kontrollin käsite juontuu englanninkielisestä käsitteestä *coercive control*. Pakottavan kontrollin käsite kuvaa lähisuhteessa ilmenevän väkivallan dynamiikkaa sekä väkivaltaisten ja väkivallattomien tekojen muodostamaa kokonaisuutta, jota hyödyntäen pakottavan kontrollin käyttäjä pyrkii saavuttamaan täyden hallinnan suhteessa kohteeseen tämän elintilaa ja toimijuutta tukahduttamalla (Hester & Stark 2019). Pakottava kontrolli on entiseen tai nykyiseen parisuhteeseen kietoutuvan väkivallan kokonaisuutta kuvaava käsite (Nevala 2017). Pakottava kontrolli ei itsessään merkitse fyysistä väkivaltaa, vaan käsite kuvaa väkivaltaisten tekojen taustalla vaikuttavaa dynamiikkaa, joka mahdollistaa ja ylläpitää väkivallan käyttämistä sekä tekijän käyttämiä keinoja kohteen hallitsemiseksi (Hamberger ym. 2017). Pakottava kontrolli muodostuu rakenteeltaan, ilmenemiseltään ja seurauksiltaan sukupuolistuneeksi strategiaksi (Stark 2007, 230; ks. myös Nikupeteri & Laitinen 2013, 33).

Pakottava kontrolli jakautuu pakottamiseen ja kontrolliin. (Stark 2007, 228–229). Pakottaminen (*coersion*) sisältää voimankäyttöä ja uhkaamista, joiden pyrkimyksenä on saada kohde tekijän tahdon mukaisesti tekemään tai olemaan tekemättä jotain (Stark 2007, 228–229; Anderson 2010). Kontrollin (*control*) pyrkimyksenä on uhrin toiminnan, ajatusten ja tunteiden rajoittaminen sekä ohjaileminen (Hamberger ym. 2017). Kontrolli muodostuu riistämisen, hyväksikäytön ja määräämisen muodoista, jotka pakottavat uhrin kuuliaiseksi tekijälle tämän hallitessa useita tai kaikkia uhrin elämän osa-alueita suoraan tai epäsuorasti. Kontrolli ulottuu määrittämään uhrin valintoja ja käyttäytymistä rajoittamalla ja riistämällä uhrin käytössä olevia resursseja, vaihtoehtoja ja tukiverkoston. Pakottamisen ja kontrollin yhdistämisen seurauksena tekijälle muodostuu valta-asema suhteessa uhriin ja pakottava kontrolli muodostaa uhrille ansan. (Stark 2007, 229.) Pakottavan kontrollin kohteena olemista voidaan verrata panttivankina olemiseen (Stark 2007, 205). Pakottavaa kontrollia voi olla myös ilman fyysistä väkivaltaa ja pakottavan kontrollin vaikutusten ja seurausten on

todettu olevan yhtä vakavia riippumatta siitä, liittykö pakottavaan kontrolliin fyysistä väkivaltaa vai ei (Crossman ym. 2016).

Pakottavan kontrollin käytännön toteuttamisen keinot jakautuvat väkivaltaan (*violence*), pelotteluun (*intimidation*), eristämiseen (*isolation*) ja kontrolliin (*control*) (Stark 2007, 241). Nämä pakottavan kontrollin toteuttamisen keinot ovat osa pakottavan kontrollin dynamiikkaa, jolla pyritään hallinnan saavuttamiseen suhteessa kohteeseen (Stark 2007, 232). Väkivallalla osana pakottavaa kontrollia tarkoitetaan fyysisiä väkivallan tekoja (Stark 2007, 242). Aineistostani löytyy kuvauksia fyysisestä väkivallasta, jota vainoaja kohdistaa uhriinsa. Fyysistä väkivaltaa on käsitelty tarkemmin alaluvussa 4.3. Seuraava aineisto-ote kuvaa, kuinka vainoaja yrittää väkivaltaa käyttämällä pakottaa uhrin päästämään hänet sisään uhrin asuntoon:

Asianomistaja on kärjäoikeudessa kuultuna kertonut, että vastaaja on ottanut häntä ranteesta ja käsivarresta kiinni tilanteessa, jossa vastaaja olisi halunnut tulla asianomistajan asunnolle, mutta asianomistaja ei ollut päästänyt vastaajaa sisälle asuntoonsa. Vastaaja oli saanut vedettyä asianomistajaa kädestä ja ranteesta kiinni pitäen muutaman metrin ulko-oven eteen. Asianomistaja on kertonut, että tuossa samassa yhteydessä vastaaja oli tuupannut häntä kämmenellä otsaan.

Pelottelu pakottavan kontrollin keinona sisältää uhkailun (*threats*), valvonnan (*surveillance*) ja alentamisen (*degradation*). Pelottelu pakottavan kontrollin keinona pohjautuu voimakkaasti kohteen aiempiin kokemuksiin siitä, miten tekijä toimii, miten kohde ajattelee tekijän mahdollisesti toimivan sekä mihin kaikkeen kohde ajattelee tekijän olevan kykenevä toiminnassaan (Stark 2007, 249). Uhkaaminen ja uhkaukset tulevat aineistossani selkeästi esiin ja olen käsitellyt niitä tarkemmin alaluvussa 4.2. Seuraava aineisto-ote kuvaa vainoajan uhrille esittämien uhkausten pakottavuutta ja kontrolloivuutta:

Asianomistajan mukaan vastaaja on käskyin ja uhkauksin rajoittanut asianomistajan tekemisiä ja sosiaalisia suhteita.

Valvonta pakottavan kontrollin keinona loukkaa kohteen oikeutta yksityisyyteen. Valvonassa tekijä tarkkailee kohteensa käyttäytymistä yleensä pyrkimyksenä tiedon kerääminen kohteesta tämän tietämättä. Valvonta paikantuu osaksi tarkkailukeinojen jatkumoa ja sen pyrkimyksenä on ilmaista, että tekijä on kaikkivoipa ja kaikkialla läsnä oleva. Lisäksi valvonnan tarkoituksena on käyttäytymisen rajoitusten vahvistaminen, joko suoraan uhrin tietyssä olevansa tarkkailun kohteena tai epäsuorasti keräämällä kohteesta käyttäytymiseen liittyvää tietoa, jota tekijä voi hyödyntää uhrin hallitsemiseksi tai häpäisemiseksi. (Stark 2007, 255.) Vainoaminen on yksi valvonnan dramaattisimmista muodoista ja yleisimmistä

pakottavan kontrollin käyttäytymismalleista (Stark 2007, 256). Aineistossani tulee esiin, kuinka vainoajat tarkkailevat ja seuraavat uhrejaan. Uhrin seuraamista ja tarkkailua olen käsitellyt tarkemmin luvussa 4.4. Seuraava aineisto-ote ilmentää sitä, kuinka vainoaja näyttäytyy uhrille kaikkialla läsnä olevana:

Asianomistaja on kertonut, että hän oli tuntenut olevansa koko ajan vastaajan tarkkailun alaisena. - - Vastaaja oli tehnyt selväksi, että hän tietää, missä asianomistaja liikkuu ja mitä hän tekee. Viestejä tuli sykäyksittäin välillä useita kertoja päivässä ja vastaaja oli ollut läsnä koko ajan.

Alentamisessa pakottavan kontrollin keinona tekijät luovat ja vahvistavat moraalista ylemmyttään kohdettaan halventamalla ja epäämällä heiltä oikeuden itsekunnioitukseen (Stark 2007, 258). Aineistossani vainoajat alentavat uhrejaan nimittelemisellä, haukkumisella ja seksuaalisella häirinnällä. Uhriin kohdistuvaa halventamista ja alentamista olen käsitellyt luvussa 4.5. Seuraava aineisto-ote kuvaa, kuinka vainoaja pyrkii alentamaan uhriaan huoraksi kutsumalla:

Vastaaja oli uhannut asianomistajaa muun muassa tappamisella sekä kutsunut häntä ”huoraksi”.

Eristäminen pakottavan kontrollin keinona heikentää kohteen sosiaalista toimijuutta. Tekijät pyrkivät eristämään kohteenaan olevia entisiä tai nykyisiä kumppaneitaan ilmaistakseen äärimmäistä omistamista ja hallintaa sekä saavuttaakseen täydellisen hallinnan suhteessa kohteeseensa. Lisäksi eristämisen tavoitteena on ennaltaehkäistäkseen tekijän käyttäytymisen paljastuminen ulkopuolisille, kohteen riippuvuuden voimistaminen suhteessa tekijään sekä kohteen avunsaannin estäminen. (Stark 2007, 262.) Pakottavassa kontrollissa tekijät pyrkivät eristämään kohteensa perheestä, ystäväistä, työelämästä ja avun piiristä (Stark 2007, 263–271). Siinä missä eristäminen voimistaa halventamisen vaikutuksia henkisen väkivallan ollessa erityisen haavoittavaa kontekstissa, jossa vaihtoehtoiset tuen lähteet ovat tavoittamattomissa, tekijät käyttävät myös alentamista eristämiskeinona esimerkiksi kohdetta julkisilla paikoilla tai ystävien, perheen ja työkavereiden edessä nöyryyttämällä (Stark 2007, 258–259). Seuraavat aineisto-otteet kuvaavat aineistossani esiin nousevaa eristämistä:

Vastaaja on soittanut asianomistajan puhelimeen niin paljon, että kukaan muu ei ole voinut tavoittaa asianomistajaa.

Asianomistajan mukaan vastaaja on käskyin ja uhkauksin rajoittanut asianomistajan tekemisiä ja sosiaalisia suhteita. Vastaaja on muun muassa seurannut asianomistajaa kaduilla, vaatinut saada tutustua asianomistajan puhelimen sisältöön sekä uhannut suusanallisesti tehdä väkivaltaa asianomistajalle sekä väitetyille asianomistajan uudelle parisuhdekumppanille.

Kontrolli muodostuu valikoimasta keinoja, jotka asettavat kohteen alisteiseen asemaan suhteessa tekijään. Tekijät luovat itselleen valta-aseman suhteessa kohteeseen tämän kykyjä ja resursseja henkilökohtaiseen hyötyyn riistämällä. Lisäksi tekijät riistävältä kohteiltaan autonomiaan ja pakenemiseen tarvittavat keinot sekä säätelevät kohteen käyttäytymistä mukautukseen sen stereotyyppisiin sukupuolirooleihin. Kontrolli on tehokasta, koska se tarjoaa perustan valtaeroille, toteuttaa seksuaalista epätasa-arvoa konkreettisenä käyttäytymisenä ja rajoittaa itsenäisen toiminnan tilaa riistämällä kohteelta vastustamisen ja pakenemisen edellytykset. Kontrolloiminen sisältää uhrin päivittäisen elämään ja seksuaalisuuteen liittyvän sääntelyn. Sääntely voi kohdistua muun muassa rahankäyttöön, syömiseen, seksiin, nukkumiseen ja liikkumiseen. Lisäksi tekijä voi estää kohteeltaan tarvittavan hoidon piiriin pääsemisen ja mahdollisuudet pitää yhteyttä muihin ihmisiin. (Stark 2007, 271–272.) Seuraavat aineisto-otteet ilmentävät aineistossani esiintyvää vainoajan uhriin kohdistamaa kontrolloimista:

Todistajan mukaan asianomistaja on hänelle kertonut, että vastaaja on käyttäytynyt erittäin kontrolloivasti asianomistajaa kohtaan ja että asianomistaja on pelännyt mahdollisia vastaajan reaktioita omaan toimintaansa liittyen.

Asianomistaja on käräjäoikeudessa kuultuna kertonut, että kun he olivat muuttaneet vastaajan kanssa erilleen, oli vastaaja alkanut lähettää hänelle viestejä, joissa vastaaja oli kysellyt, että missä asianomistaja on, kenen kanssa asianomistaja on ja mitä asianomistaja tekee.

Alla olevat aineisto-otteet ilmentävät, kuinka vainoaja kontrolloi uhrin liikkumista sen estämällä:

Vastaaja on kahdella eri kerralla kiilannut asianomistajan auton tien sivuun, kun asianomistaja on ollut uuden miesystävänsä kanssa liikenteessä.

--vastaaja oli muun muassa tullut asianomistajan asunnon pysäköintipaikalle ja estänyt asianomistajan liikkumisen kotipihalleen päin - -

Crossman (2015, 20) korostaa, että yksittäisten tekojen sijaan huomio tulisi kiinnittää siihen prosessiin, jonka seurauksena kontrollista tulee pakottavaa. Tällöin keskeistä on kokonaistilanteen hahmottaminen. Vaino itsesään on uhria pakottavaa, kuten seuraava vainoajan vainokäyttäytymistä koskeva aineisto-ote ilmentää:

Toiminta on ollut vastaajan tietten asianomistajan tahdon vastaista - -

Eräissä aineistoni oikeustapauksista vainon pakottavuus korostuu. Kyseisessä oikeustapauksessa vainoaja leiriytyy autoonsa uhrin asunnon ulkopuolelle yrityksenään pakottaa uhri sovintoon tai ainakin keskusteluun vainoajan kanssa. Vainoaja on ollut majoittuneena autoonsa kolmen vuorokauden ajan. Seuraavat aineisto-otteet kuvaavat tilanteen pakottavuutta:

Vastaaja on majoittunut autoonsa asianomistajan asunnon edustalle [kolmen vuorokauden ajanjakso] väliseksi ajaksi tavoitteenaan henkilökohtainen keskustelu asianomistajan kanssa.

[Päivämäärä] vastaaja on viesteissään uhannut odottaa niin kauan, kunnes asianomistaja suostuu keskustelemaan hänen kanssaan.

Lisäksi vainoaja on toiminnallaan yrittänyt pakottaa uhrin tapaamaan häntä seuraavasti. Vainoaja on pudottanut uhrin postiluukusta sisään lompakkonsa ja asuntonsa avaimet luoden tilanteen, jossa hän ei pääse palamaan kotiinsa ennen kuin uhri palauttaa kyseiset esineet vainoajalle. Vainoaja ei kuitenkaan hyväksy mitään uhrin ehdottamaa neutraalia tapaa omaisuutensa palauttamiseksi, vaan vaatii päästä keskustelemaan uhrin kanssa ja tapaamaan tätä omaisuuden palauttamisen yhteydessä. Kyseisessä oikeustapauksessa vainoaja pyrkii pakottamaan uhrin parisuhteeseen kanssaan. Tätä pakottavuutta kuvaa seuraava aineisto-ote tekstiviestistä, jonka uhrin asunnon ulkopuolella sovintokeskustelua odottava vainoaja on lähettänyt uhrille:

”Ostin retkikeittimen, jotta ei kulu bensaa. Kyllä tästä vielä hyvä etäsuhde tulee, vaikka toteutuukin lähisuhteena ja satunnaisesti.”

Myös käräjäoikeus kuvaa vainoajan käytöksen pakottavuutta osana oikeudellista arviointia:

Tekstiviestien sisältö ja sähköpostiviestien sisältö on myös kokonaisuutena sellainen, että niistä ilmenee, että vastaaja ei ole hyväksynyt asianomistajan päätöstä lopettaa suhde eikä pyyntöjä jättää hänet rauhaan, vaan vastaaja vaatii toistuvasti suoraan ja syyllistäen sovintokeskusteluja ja suhteen jatkamista tai ainakin suhteen päättymiseen liittyvää keskustelua. Vastaaja toistaa vaatimuksiaan jatkuvasti useiden viikkojen ajan ja eri sanakäntein ja ilmoittaa jäävänsä asianomistajan lähelle niin kauan, kunnes tämä toimii vastaajan vaatimalla tavalla.

Pakottavan kontrollin tunnistamista hankaloittaa se, että tekijä voi naamioda pakottavan kontrollin huolenpidoksi tai välittämisenosoituksiksi (Stark 2007, 230). Pakottava kontrolli pitää sisällään erittäin hienovaraisia toimintamalleja, joiden tulkitseminen vallan väärinkäytöksi on huomattavasti haastavampaa kuin esimerkiksi fyysisten väkivallantekojen (Robinson ym. 2018). Joskus ainoa merkki tekojen vääryydestä voi olla kohteen kokema vaaran tunne, pelko ja ahdistus (Stark 2007, 230; Nikupeteri & Laitinen 2013). Erityisesti äitiyteen kohdistuva pakottava kontrolli jää muihin kontrollin muotoihin verrattuna usein havaitsematta. Äitiys voi toimia keskeisenä pakottavan kontrollin elementtinä. (Heward-Belle 2017.) Pakottava kontrollin kohdistuessa äitiyteen tekijä pyrkii vaikuttamaan naisen elämän kaikkiin osa-alueisiin yhteisten lasten kautta (Stark & Hester 2019). Äitiyttä käytetään pakottavassa kontrollissa naisen alentamisen ja kahlitsemisen välineenä. Äitiyttä voidaan hyödyntää

pakottavassa kontrollissa muun muassa kohteen vanhempana ja äitinä toimimista kyseenalaistamalla, äidin auktoriteettia kyseenalaistamalla tai lapsien viemisellä ja lastensuojelulla uhkailemalla. (Heward-Belle 2017.) Aineistossani vainoajat hyödyntävät äitiyttä ja yhteisiä lapsia välineenä naisen kontrolloimiselle. Seuraavat aineisto-otteet kuvaavat, kuinka vainoajat perustelevat toimintaansa lapsilla tai heidän hyvinvoinnillaan:

Vastaaja on kertonut, että hän halusi mennä tarkistamaan asianomistajan asunnon sisältä ennen kuin hän päästää lapset sinne.

Vastaaja on kertonut, että hänen piti lasten hyvinvoinnin vuoksi tarkistaa, missä asianomistaja oli. Vastaaja on tämän vuoksi kertonut lähettäneensä viestejä asianomistajalle.

Kyseisissä oikeustapauksissa ei käräjäoikeuksien arvioiden mukaan ole tullut esiin mitään sellaista, mikä tukisi vainoajan huolen aiheellisuutta, vaan vainoajat hyödyntävät oikeustapauksissa äitiyttä ja yhteisiä lapsia vainokäyttötymisen välineenä ja oikeutuksena. Käsittelem lasten hyödyntämistä vainon välineinä tarkemmin luvussa 4.7.

Pakottavaa kontrollia sisältävän (entisen) parisuhteen kiinnipitävyyttä kuvaavat seuraavat aineistolainaukset:

Asianomistaja on häntä käräjäoikeudessa kuultaessa kertonut, että vastaaja on [vuosi ja vuodenaika] aikana suhtautunut asianomistajaan sairaalloisen mustasukkaisesti ja että asianomistaja on pyrkinyt pääsemään eroon parisuhteestaan vastaajan kanssa.

Avioeron aikana [vuosi] heillä oli ollut yhteenotto, jossa he olivat käyneet fyysisesti toistensa kimppuun. Hänellä ei ollut silloin voimia päästä kokonaan eroon vastaajasta.

Aineistolainaus ilmentää, että vaikka pariskunnalle on tullut avioero, ei nainen siitä huolimatta ole päässyt vainoajasta eroon. Marita Husso on kirjoittanut väkivaltaisen parisuhteen ja kumppanin kiinnipitävyydestä. Kiinnipitävyys koskettaa kaikkia ihmissuhteita. Kiinnipitämistä on kuitenkin monenlaista eikä väkivaltaisen kumppanin kiinni pitämisen tapa ole yleensä sitä, mitä naiset haluavat tai tarvitsevat. Väkivaltaiset kumppanit pitävät kiinni naisesta estämällä parisuhteesta lähtemisen. He kontrolloivat ja valvovat kumppaneitaan sekä ilmoittavat, etteivät voi ja aio elää ilman naista tai anna naisen elää ilman heitä. (Mt. 2003, 245.)

Ainoa suora uhkaus oli ollut puhelu [kuukausi ja vuosi], jossa vastaaja oli sanonut, että jos hän ei saa asianomistajaa, ei saa kukaan muukaan.

Seuraava aineisto-ote kuvaa, kuinka vainoaja toiminnallaan pakottaa uhrin tapaamaan ja olemaan yhteydessä vainoajaan, vaikka uhri ei tätä itse halua:

Asianomistaja oli ennen nyt kysymyksessä olevia tekoja ja niiden välilläkin ollut yhteydessä vastaajaan koskien heidän yhteisiä lapsiaan ja koiran hoitoa. Hän oli käynyt myös vastaajan kanssa lenkillä ja tavannut tätä jonkin verran muutenkin. Muu kuin lapsia ja koira koskeva välttämätön yhteydenpito hänen ja vastaaja välillä oli johtunut vastaajan painostavasta käyttäytymisestä. Jos asianomistaja ei suostunut vastaajan ehdotuksiin tapaamisista, tämä soitteli tai tuli kutsumatta asianomistajan asunnolle tai muulla tavalla painosti asianomistajaa niin kauan, että asianomistaja suostui viettämään aikaa vastaajan kanssa. Tämän vuoksi asianomistaja oli katsonut parhaaksi suostua tapaamaan vastaajaa enempää vastustelematta. Asianomistaja oli kuitenkin monta kertaa ennen kysymyksessä olevia tapahtumia selkeästi ilmoittanut vastaajalle, ettei haluaisi tavata tätä ja että he eivät enää milloinkaan palaisi yhteen.

Seuraavat aineisto-otteet kuvaavat vainoajan käyttäytymisen luomaa ansaa uhreille. Uhrin kokevat toivottomuuden ja epätoivon tunteita, kun vainoaja jatkaa toimintaansa vastoin uhrin tahtoa:

Asianomistaja on uskottavasti kertonut, millaista hänen elämänsä on vainoamisen osatekojen kestäessä ollut ja millä tavalla hän on vastaajan menettelyn kokenut. Asianomistaja on kertonut ajatelleensa, että mikään ei auta, kun vastaaja ei usko hänen kieltojaan.

Lopulta kun yhteydenotto oli tullut, oli se saanut aikaan epätoivon ja pettymyksen tunnetta siitä, että yhteydenotot eivät koskaan lopu.

Aineisto-otteet ilmentävät, kuinka pakottavan kontrollin dynamiikka muodostaa kohteelle ansan, joka vangitsee vainon uhrin verkkoonsa ja josta irrottautuminen on vaikeaa (Pitman 2017).

4.7 Lapset vainon välineinä

Aineistoni kahdestakymmenestä oikeustapauksesta kymmenessä tapauksessa on lapset mainittu. Näistä yhdeksässä tapauksessa lapsi tai lapset ovat vainoajan ja uhrin yhteisiä lapsia, kun taas yhdessä oikeustapauksista mainitut lapset ovat uhrin ja tämän aiemman kumppanin lapsia, eivät vainoajan. Kymmenestä tapauksesta kahdeksassa vainoajat hyödyntävät lapsia välineinä vainossa. Kahdessa tapauksessa, joissa vainoaja ei hyödynnä lapsia vainossa, toisessa tapauksista lapset eivät ole vainoajan, kun taas toisessa oikeustapauksessa lapsi on uhrin ja vainoajan yhteinen. Yhteisen lapsen tapauksessa tuomioasiakirjassa tulee esiin, että uhri on ollut vainoajan kanssa yhteyksissä sen verran, kun yhteisen lapsen osalta on ollut välttämätöntä, mutta asiakirjassa ei tule esiin kuvauksia tai ilmaisuja siitä, että vainoaja olisi hyödyntänyt yhteistä lasta vainon välineenä.

Aineistossani vainoajat hyödyntävät lapsiaan vainokäyttäytymisensä perusteluina. Vainoajat perustelevat yhteydenottojaan uhriin lasten asioilla, turvallisuudella, hyvinvoinnilla ja heidän suojelemisellaan:

Vastaaja on kertonut, että hänen piti tarkistaa lasten hyvinvoinnin vuoksi, missä asianomistaja oli. Vastaaja on tämän vuoksi kertonut lähettäneensä viestejä asianomistajalle.

Yhteydenottojen lisäksi aineistossani vainoajat perustelevat myös muuta toimintaansa yhteisillä lapsilla. Eräässä aineistoni oikeustapauksista vainoaja haluaa käydä tarkistamassa uhrin asunnon sisältä ennen kuin päästää lapset uhrin asuntoon. Kyseisessä oikeustapauksessa vainoaja perustelee lasten turvallisuudella vaatimuksiaan saada tietää, missä uhri on ja kenen kanssa. Eräässä oikeustapauksista vainoaja hyödyntää yhteisen lapsen tapaamisvaihtoja tarkkaillakseen uhria:

Vastaaja oli [lasta] hakiessaan jäänyt autolla pitkäksi aikaa asunnon eteen ja tuijottanut asianomistajan ikkunoihin.

Eräässä oikeustapauksista vainoaja välineellistää lapsen konkreettisesti osaksi vainoa. Vainoaja tunkeutuu uhrin asuntoon lapsen avatessa oven:

Vastaaja on anastanut asianomistajan omaisuutta menemällä asianomistajan asuntoon tämän luvatta, lapsen avatessa oven, ja ottamalla asunnosta haltuunsa television, pelikoneen, kahvinkeitin ja asianomistajan passin.

Vainoaja myös pyytää lasta ottamaan uhrin uudesta seurustelukumppanista kuvan ja lähettämään sen hänelle. Näin vainoaja pyrkii hyödyntämään lasta vainossa tietolähteenä (ks. myös Nikupeteri & Laitinen 2015, 837).

Keskeisen kategorian aineistossani muodostavat ilmaukset, jotka kuvaavat, ettei todellista aihetta huoleen lasten turvallisuudesta tai hyvinvoinnista ole ollut. Sen sijaan tuomioasiakirjoissa tulee selkeästi esiin isien huolen välineellisyys osana vainoa. Nikupeteri ja Laitinen kirjoittavat naamioiduista vainoteoista, joissa vainoaja valjastaa asiaankuuluvina ja positii-visina näyttäytyvät lapseen kohdistuvat ja isyyteen liittyvät välittämisen, rakkauden ja kaipauksen tuntemukset vainon välineiksi ja tavaksi pitää yhteyttä vainon kohteena olevaan lasten äitiin. Vainokäyttäytyminen voi näyttäytyä hyväntahtoisena toimintana isän osalta, mutta naamioitujen vainotekojen myötä isän hoivasta ja välittämisestä tulee osa vainoa. (Mt. 2015, 835–836.) Seuraavat aineisto-otteet kuvaavat, kuinka vainoajien huolella lapsista on todellisuudessa kyse isyyden välineellisyydestä vainossa:

Vastaaja oli käyttänyt lasta hyväkseen ottaakseen yhteyttä asianomistajaan ja ollakseen perillä tämän asioista.

Syytekohtan osalta käräjäoikeus katsoo, että vaikka viestit sinänsä koskevat vastaajan ja asianomistajan yhteistä lasta, on tekstiviesteillä tarkoitus ollut kuitenkin lapsen huoltajuutta hyväksi käyttäen kiertää lähestymiskiellon määräyksiä. Vastaaja yrittää tekstiviesteillä päästä tapaamaan asianomistajaa, saada hänet soittamaan itselleen ja lopuksi puuttuu asiaan, joka ei liity lapsen tapaamisen järjestämiseen.

Vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen kietoutuvat kulttuurisiin perhe- ja parisuhdekäsityksiin (Nikupeteri 2016, 64). Vaino merkityksellistyy usein äitiyden kautta ja vainoa toteutetaan uhrin äitiyttä hyväksikäyttäen (Nikupeteri 2016, 128). Äitiys on haavoittamiselle altista (Nikupeteri 2016, 128) ja tarjoaa miehelle kontrollin välineen suhteessa naiseen (Laitinen 2011, 65). Vainon ja väkivallan ymmärtäminen pakottavana kontrollina voi mahdollistaa sen tunnistamisen, että vainoa toteutetaan vanhemmuuden, äitiyden ja isyyden kautta. Vaino voi ilmetä erilaisina tekoina, joissa vanhemman vastuuta, velvollisuuksia ja oikeuksia väärinkäytetään. Vanhemmuuteen liitetyt sukupuolistuneet sosiaalisen ja moraalisen järjestyksen käsitykset voivat mahdollistaa naiseen kohdistuvan kontrollin ja väkivallan jatkumisen. (Nikupeteri 2016, 135.)

Myös huoltajuus- ja tapaamiskiistat sekä lapsen huoltoon ja tapaamiseen liittyvät järjestelyt voivat sisältää vainotekoja tai toimia vainon väylänä. Isät käyttävät tyypillisesti lapsen tapaamiseen ja tapaamisjärjestelyihin liittyviä neuvotteluja keinona ottaa yhteyttä vainon kohteena olevaan lapsen äitiin. (Nikupeteri & Laitinen 2015, 836.) Aineistossani vainoajat perustelevat toimintaansa lapsen huoltoon ja tapaamiseen liittyvillä erimielisyyksillä, lasten tapaamisten järjestämisellä ja halulla tavata lapsia. Aineistossani vainoajat syyttävät uhraa siitä, etteivät nämä anna heidän tavata lasta säännöllisesti:

Vastaaja on häntä todistelutarkoituksessa kuultaessa kertonut, että ainoa syy hänen asianomistajalle kohdistamilleen yhteydenotoille oli ollut halu tavata heidän yhteisiä lapsiaan. Lasten tapaamisissa oli koko ajan ollut ongelmia, eikä vastaaja ollut saanut tavata lapsiaan säännöllisesti, koska asianomistaja ei ollut siihen suostunut.

Osassa aineistoni oikeustapauksissa kyseessä voivat toki olla myös aidot lasten tapaamiseen liittyvät ongelmat ja erimielisyydet, mutta huoltajuuden välineellisyys vainossa tulee kuitenkin aineistossani selkeästi esiin:

Vastaaja on katsonut, että hänellä on ollut yhteydenotoille asiallinen peruste, koska yhteydenotot ovat liittyneet asianosaisten yhteisten lasten tapaamisiin. Ottaen huomioon viestien ja yhteydenottojen erittäin suuri määrä sekä niiden uhkaileva ja epäasiallinen sisältö, käräjäoikeus katsoo, ettei yhteydenotoille ole ollut asiallista perustetta. Yhteydenotot eivät ole liittyneet tai olleet näin monilukuisina mitenkään tarpeen lasten tapaamisoikeuden toteuttamiseksi.

Huoltoriidat voivat toimia vainoajalle vainon toteuttamisen areenoina ja mahdollistaa vainoamisen pitkittämisen vainon kietoutuessa usein lasten huolto- ja tapaamisselvittelyihin (Nikupeteri & Laitinen 2015; Nikupeteri 2016, 38). Vainon kohteena olevat naiset voivat ammattilaisten virhetulkinnoissa näyttäytyä vieraannuttavina vanhempina (Nikupeteri 2017a). Vainon monimutkainen luonne sekä vainon uhrien ristiriitaisilta vaikuttavat selviytymisstrategiat voivat estää ammattilaisia tunnistamasta naisia avun tarvitsijoina (Nikupeteri 2017a, 793). Jos vainon kohteena olevat naiset eivät tule kohdatuksi palvelujärjestelmässä tai tulevat virheellisesti tulkituksi vieraannuttavina vanhempina, uhriuttaa se vainon uhrina olevia naisia entisestään. Virhetulkinnat uhrin tilanteesta ja toiminnasta voivat lannistaa naisten pyrkimyksiä hakea apua tilanteeseensa. Lisäksi palvelujärjestelmän epäonnistuessa vainon uhrin tunnistamisessa, mahdollistuu vainoajalle vainoamisen jatkaminen. (Nikupeteri 2017a, 806.) Eron jälkeisen vainon uhrin leimaantuminen vieraannuttajaksi ja esimerkiksi lapsen tapaamisen osalta annettu tuomioistuimen päätös voivat asettaa lapsen ja vainon uhrin vakavaan vaaraan (Häkkänen-Nyholm 2017, 99).

5 VAINON UHRILLE AIHEUTTAMAT SEURAUKSET

5.1 Pelko, ahdistus ja turvattomuus

Aineistoni oikeustapauksista kahdessatoista kuvataan vainon kohteena olevan naisen kokeneen pelkoa ja ahdistusta. Lisäksi kolmessa oikeustapauksessa uhrin kuvataan kokeneen pelkoa, mutta suoraa mainintaa uhrin kokemasta ahdistuksesta ei ole. Vastaavasti aineistossani viidessä oikeustapauksessa ei ole varsinaisia suoria mainintoja uhrien kokemasta pelosta ja ahdistuksesta, mutta toisaalta yhdessä näistä oikeustapauksista uhrin kerrotaan stressaantuneen vainoajan yhteydenotoista siinä määrin, että uhri oli kärsinyt unettomuudesta. Uhrin kokeman pelon ja ahdistuksen kuvausten esiintymistä aineistossani tarkasteltaessa tulee huomioida asiakirja-aineiston luonne sekä vainoamisrikoksen tunnusmerkistö. Vainoamisrikos edellyttää toteutuakseen abstraktia vaaraa teko tapojen tunnusmerkkinä eli edellytystä siitä, että teot ovat omiaan aiheuttamaan vainon kohteessa pelkoa tai ahdistusta. Abstraktia vaaraa arvioidaan kuitenkin suhteessa keskimääräisihmiseen. Edellytyksenä ei siis ole, että teot ovat aiheuttaneet uhrissa pelkoa tai ahdistusta vaan se, onko pelko ja ahdistus menettelyn tyypillinen seuraus. (HE 19/2013.) Koska asiakirjoissa arvioidaan sitä, olisivatko teot olleet omiaan aiheuttamaan pelkoa ja ahdistusta keskimääräisihmiselle, ei kaikissa asiakirjoissa oteta lainkaan kantaa siihen, ovatko kyseiset teot aiheuttaneet pelkoa ja ahdistusta myös uhrissa, vaan asiaa kommentoidaan seuraavanlaisella tavalla:

Vastaaja on toistuvasti uhkaillut, seurannut, ottanut yhteyttä ja tarkkaillut ja muulla tavalla oikeudettomasti vainonnut asianomistajaa siten, että se on ollut omiaan aiheuttamaan asianomistajassa pelkoa ja ahdistusta.

Lisäksi asiassa on huomioitava tuomioasiakirjojen keskinäinen heterogeenisyys. Asiakirjat ovat sisällöllisesti keskenään hyvin erilaisia ja myös niiden pituus vaihtelee 5–25 sivun välillä, minkä seurauksena osassa asiakirjoja kuvataan vainoa ja sen seurauksia huomattavasti yksityiskohtaisemmin kuin toisissa. Abstraktin vaaran tunnusmerkin täyttymisen arvioimisen myötä aineistoni sisältää paljon ilmaisuja, joissa käräjäoikeus arvioi uhrin pelon ja ahdistuksen aiheellisuutta:

Vastaaja on uhannut asianomistajaa rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että asianomistajalla on ollut perusteltu syy omasta puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden olevan vakavassa vaarassa.

Aineistostani on erotettavissa yleisiä pelkoa ja ahdistusta kuvaavia ilmaisuja, tiettyyn vainotekoon liittyvää pelkoa ja ahdistusta kuvaavia ilmaisuja, muita vainottuna olemiseen liittyviä

tunneilmaisuja sekä pelon ja ahdistuksen seurauksia kuvaavia ilmaisuja. Yleiset pelkoa ja ahdistusta kuvaavat ilmaisut havainnollistavat, kuinka vainon kohteena olevien naisten tunnemaailmaa hallitsee voimakas pelko ja ahdistus. Uhrin kokevat tilanteensa pelottavana ja ahdistavana. Lisäksi he kokevat jatkuvaa pelkoa ja ahdistusta vainoajan tekojen ja menettelyn johdosta. Osa uhreista tuntee ahdistusta ja pelkoa oman henkensä ja terveystensä puolesta. Uhrin pelkäävät vainoajiaan:

Asianomistaja on pelännyt vastaajaa ja pelkäsi tätä vieläkin. Hän ahdistui vastaajan näkemisestä.

Vainoajien toistuvat yhteydenotot aiheuttavat uhreissa pelkoa ja ahdistusta ja uhrin kokevat nämä yhteydenotot epämiellyttävänä ja uhkaavina. Myös vainoajan esittämät uhkaukset sekä uhrin seuraaminen ja tarkkailu herättävät uhreissa pelkoa ja ahdistusta. Pelkoa ja ahdistusta aiheuttavat lisäksi vainoajien saapumiset uhrin työpaikalle, asunnolle tai niiden läheisyyteen sekä tilanteet, joissa vainoaja tunkeutuu tai on uhrin poissa ollessa tunkeutunut uhrin asuntoon.

Pelon ja ahdistuksen seurauksia uhreille kuvaavat ilmaisut havainnollistavat vainon kohteena olemisen aiheuttavan uhreille stressiä sekä voimakkaita pelko- ja ahdistustiloja. Uhrin kärsivät erilaisista fyysisistä ja psyykkisistä pelkoon ja ahdistukseen liittyvistä oireista. He kärsivät unettomuudesta, migreenistä tai sen kroonistumisesta ja paniikkikohtauksista. Vainon ja vainoajan aiheuttama pelko ja ahdistus aiheuttavat heissä erilaisia kehollisia reaktioita kuten käsien tärinää ja sydämentykytystä.

Asianomistaja on kertonut, että vastaajan menettely oli aiheuttanut hänessä pelkotiloja niin, että hän ei enää ollut uskaltanut liikkua ulkona yksin.

Asianomistajan migreeni oli pahentunut ja muuttunut päivittäiseksi ja hänellä oli ollut paniikkikohtauksia.

Vainon uhrissa aiheuttamat pelko- ja ahdistustilat vaikuttavat uhrin sosiaaliseen toimintakykyyn ja elinpiiriin sitä kaventavasti (Nikupeteri 2017b, 11). Pelko ja ahdistus toimivat aineistossani uhrin toimijuutta ja toimintaa rajoittaen. Uhrin pelkäävät vainoajan reaktioita omaan toimintaansa liittyen:

Asianomistaja oli toivonut [vuosi ja vuodenaika], että vastaaja lopettaisi yhteydenotot, mutta asianomistaja ei kuitenkaan ollut uskaltanut painottaa tätä vastaajalle, koska pelkäsi vastaajan reaktiota.

Asianomistaja ei ollut uskaltanut enää liikkua yksin ulkona, vaan hänellä piti olla aina ystävä tai lapset mukana.

Sen lisäksi, että pelko rajoittaa uhrin toimintaa ja toimijuutta, voi pelko saada uhrin myös toimimaan:

Vastaaja on lisäksi lähettänyt asianomistajalle viestin ”Tapan”, josta asianomistaja on pelästynyt niin paljon, että on ottanut yhteyttä poliisiin.

Uhrien vainoon liittyvät tunnekokemukset liittyvät tiettyihin paikkoihin, tilanteisiin tai arkiin tapahtumiin. Vainoajan näkeminen tietyllä paikalla tai jokin tietyssä paikassa tapahtunut vainoteko voi leimata kyseisen paikan tietyllä tunteella. Nämä paikkoihin ja tilanteisiin liittyvät tunteet voivat herättää uhrissa pelkoa ja turvattomuutta ja näin kyseisistä paikoista voi tulla vaaran leimaamia. (Nikupeteri 2017b, 10.) Seuraavat aineisto-otteet havainnollistavat, kuinka pelko laajenee koskemaan uhrin työpaikkaa ja julkisia paikkoja, jotka uhrin alkavat kokea turvattomina:

Asianomistaja on vasta [vuosi ja vuodenaika] lakannut pelkäämästä, että vastaaja seuraa häntä. Tästä huolimatta edelleen asianomistaja pelkää mennä yksin tiettyihin kaupunginosiin.

Asianomistaja pelkää edelleen vastaajan tapaamista ja myös työpaikalleen menemistä, jos vastaaja ilmestyy sinne.

Aineistossani vainon uhrin kokema turvattomuus laajenee myös uhrin kodin piiriin saaden aikaan sen, että koti turvapaikkana menettää merkityksensä (Notko & Sevon 2008, 120).

Teko oli aiheuttanut asianomistajalle ahdistus- ja pelkotiloja, jotka olivat vakavasti häirinneet hänen sosiaalista toimintakykyään lopulta siinä määrin, ettei asianomistaja ollut enää uskaltanut yksin viettää aikaansa ja yöpyä kodissaan.

Vastaajan tekojen vuoksi asianomistaja kärsii voimakkaista pelkotiloista. Hän joutuu jatkuvasti tarkistamaan kotinsa läpikotaisin, jotta saa varmuuden siitä, ettei vastaaja ole asunnossa tai sen pihalla.

Vaino uhrissa herättämä pelko, ahdistus ja turvattomuus laajenevat koskemaan uhrin monia tai kaikkia elämänalueita. Seuraava aineisto-otteet kuvaavat, kuinka vainon aiheuttama turvattomuus laajenee koko uhrin elämää hallitsevaksi peloksi ja ahdistukseksi:

Vastaajan menettelystä oli lain esitöiden tarkoittamalla tavalla seurauksena asianomistajan elämänlaatua vakavasti häiritsevä tila, joka aiheutti asianomistajassa pelkoa vastaajan kohtaamisesta ja ahdistusta yhteydenottojen jatkua kaikesta huolimatta.

Jatkuvat yhteydenotot olivat vakavasti häirinneet asianomistajan elämänlaatua muodostumalla asianomistajan elämää hallitsevaksi peloksi ja ahdistukseksi.

Pelon ja ahdistuksen lisäksi aineistossani kuvataan myös muita vainoamisen uhrissa aiheuttamia tunnetiloja. Vaino herättää uhrissa erilaisia tunteita turhautumisesta ahdistukseen ja kuolemanpelkoon. Tunteiden intensiteetti vaihtelee riippuen vainokäyttäytymisen intensiteetistä. (Nikupeteri 2017b, 10.) Pelon lisäksi vaino aiheuttaa uhreissa epätoivoa, epävarmuutta ja toivottomuuden tunnetta siitä, loppuuko vaino koskaan (Nikupeteri 2017b, 11). Aineistossani keskeisinä vainon uhreissa herättäminä tunnetiloina tulevat esiin epätoivon, toivottomuuden, voimattomuuden ja avuttomuuden tunteet suhteessa vainoajan toimintaan:

Asianomistaja on häntä todistelutarkoituksessa kuultaessa kertonut vastaajan menettelyn aiheuttaneen hänessä pelko- ja ahdistustiloja sekä epätoivon tunnetta, koska hän ei mitenkään tuntunut pääsevän vastaajan yhteydenotoista eroon, vaikka oli pyytänyt vastaajaa lopettamaan yhteydenotot.

Asianomistaja on kertonut ajatelleensa, että mikään ei auta, kun vastaaja ei usko hänen kieltojaan.

Lisäksi aineistostani ilmenee, että uhrin ovat väsyneitä tilanteeseensa, he kokevat turhautumista ja ovat vihaisia vainoajan käytöksestä johtuen:

Vaikka vastaajan viestit olivat olleet ystävyyttä pyytäviä sekä tapaamista ehdottavia, oli viestien lähettämisen jatkuminen ollut asianomistajan mielestä todella rasittavaa, kun täysijärkinen, työssä käyvä ihminen ei ollut ymmärtänyt lopettaa, vaikka kuinka pyydettiin.

Vastaaja oli ilmestynyt [päivämäärä] asianomistajan työpaikalle. Vastaaja halusi keskustella asianomistajan kanssa, jonka johdosta asianomistaja oli ahdistunut ja vihainen.

Reaktiot vainon kohteena olevien naisten kokemaan pelkoon voivat olla sukupuolistuneita. Naisten kokema pelko voi tulla vähätellyksi ja uhrin nähdyiksi ylitunteellisina (Nikupeteri 2017b, 12) tai ylivarovaisina naisina, minkä seurauksena eri alojen ammattilaiset voivat tulkita virheellisesti naisten kokeman pelon ja turvattomuuden liioitteluksi tai kuvitelluksi (Nikupeteri 2017a, 802). Jos eri alojen ammattilaiset tulkitsevat naisten pelon liioiteltuna, syntyy tilanne, jossa uhri näyttäytyy epävakana vainoajan sijaan (Nikupeteri 2017b, 12; ks. myös Spitz 2003). Eron jälkeisen vainon kohteena olevat naiset eivät ylireagoi tai kärsi suhteettomista peloista. Pelko on legitiimi reaktio vainoon, joka lievimmilläänkin aiheuttaa uhrissa voimakasta ahdistusta on ja joka pahimmillaan on kohteelle erittäin vaarallista johtaen ajoittain sen kohteena olevien naisten kuolemiin. (DeKeseredy ym. 2017, 69; ks. myös Nikupeteri ym. 2017.)

5.2 Kipu, kärsimys ja fyysiset vammat

Vainon kohteena oleminen aiheuttaa uhrille kärsimystä. Aineistossani uhrin kärsimystä kuvaavat ilmaisut ovat toteamuksia siitä, että vainoaja on toiminnallaan aiheuttanut uhrille kärsimystä tai henkistä kärsimystä. Nämä kärsimyksen aiheuttamiseen liittyvät ilmaisut kietoutuvat voimakkaasti oikeudelliseen arviointiin, jossa uhrille aiheutunutta kärsimystä arvioidaan kärsimyskorvauksen vaatimisen ja määrän näkökulmasta. Osassa oikeustapauksista uhri on hakenut korvausta kärsimyksestä ja osassa ei.

Entisen puolison ja lasten isän aiheuttama pitkään jatkunut vakava häirintä ja väkivallan uhka on ollut omiaan aiheuttamaan uhrille kärsimystä.

Teolla on vakavasti loukattu asianomistajan rauhaa, mikä oli ollut omiaan aiheuttamaan kärsimystä.

Kärsimyksen lisäksi vainoajat aiheuttavat uhreilleen fyysisiä vammoja ja kipua. Aineistoni kahdestakymmenestä oikeustapauksesta vainoajat kohdistavat uhreihin fyysistä väkivaltaa viidessä oikeustapauksessa. Kaikissa näissä oikeustapauksissa kuvataan väkivallan uhrille aiheuttamia fyysisiä vammoja ja kaikissa paitsi yhdessä oikeustapauksessa pahoinpitelyn kuvataan aiheuttaneen uhrille kipua. Aineistossani esiintyy yleisluontoisia ilmaisuja kivun ja säryn aiheuttamisesta uhrille sekä joitakin tarkemmin yksilöityjä ilmaisuja, joissa uhrin leuan kuvataan olevan kipeä, lyönnistä seuranneen uhrille päänsärkyä sekä lyönnin aiheuttaneen kipua uhrin päähän ja sen säteilleen koko pään alueelle:

Menettelyllään vastaaja on aiheuttanut asianomistajalle ainakin kipua.

-- vastaaja löi asianomistajaa ensin huitaisutyylisesti käteen ja tämän jälkeen voimakkaasti naamaan nyrkillä. Isku osui naamaan poskiluuhun kasvojen oikealle puolelle. Lyönti aiheutti kipua päähän ja se heijastui myös koko pään alueelle.

Kivun lisäksi fyysisen väkivallan seurauksena uhreille aiheutuu erilaisia fyysisiä vammoja kuten mustelmia, haavoja ja naarmuja. Väkivallan seurauksena uhreille kuvataan aiheutuneen mustelmia kasvojen alueelle, silmän ympärille sekä käsivarsiin ja ranteisiin. Lisäksi uhreille aiheutuu haavoja nenänpieleen, huuliin, kyynärpäihin ja käsivarsiin. Aineistosta ilmenee uhreille aiheutuneen fyysisen väkivallan seurauksena turvotusta poskeen ja huuliin, nenäverenvuotoa sekä verenpurkauksia kielen alle. Yhdelle uhreista jää pahoinpitelystä kosmeettista haittaa eli kaksi heikosti erottuvaa arpea. Lisäksi eräs uhreista menettää tajuntansa pahoinpitelyn yhteydessä:

Menettelyn seurauksena asianomistaja on menettänyt hetkellisesti tajuntansa ja kaatunut, ja hänen nenästään on alkanut vuotaa verta.

Menettelystä on aiheutunut asianomistajalle lisäksi haava nenänpieleeseen, haava ja turvotusta ylähuuleen, verenpurkauma kielen alle sekä kipua alaleukaan.

Vaino aiheuttaa uhreilleen kärsimystä, kipua sekä erilaisia fyysisiä vammoja. Vainoon liittyvät fyysisen väkivallan teot voivat aiheuttaa uhrille fyysisiä vammoja ruhjeista ja mustelmista aina halvaantumisiin ja sisäelinten vammoihin saakka. Lisäksi väkivalta voi johtaa jopa uhrin kuolemaan. (Hautamäki 2013, 68.)

5.3 Häiriö, haitta ja taloudellinen vahinko

Vainoajien toiminta aiheuttaa uhreille häiriötä ja haittaa sekä taloudellista vahinkoa. Aineistossani vainoajat häiritsevät uhriensa työssäkäyntiä uhrin työpaikalle ja työtilaisuuksiin saapumalla. Työpaikalle saapumisen motiivina on joko halu keskustella uhrin kanssa, korttien ja lahjojen toimittaminen uhrille tai töissä olevan uhrin tarkkaileminen. Aineistossani ilmenee, kuinka vainon uhrin joutuvat tekemään etätöitä ja kulkemaan ajoittain taksilla töihin vainoajaa välttääkseen. Eräissä aineistoni oikeustapauksissa vainoaja myös häiritsee uhriensa asiakastapaamisia uhrin työhuoneen ulkopuolella metelöimällä ja eräissä oikeustapauksista vainoaja ilmoittaa uhrin työnantajalle perättömän tiedon uhrista. Teon tarkoituksena on selkeästi aiheuttaa uhrille haittaa ja mustamaalata uhria työnantajan silmissä.

Työssäkäynnin häiritsemisen lisäksi vainoajat häiritsevät uhriensa arkea ja kotirauhaa. Vainoajat häiritsevät uhrejansa näiden asunnolle, asunnon pihaan sekä asunnon ikkunoiden ja ovien taakse tulemalla. Vainoajat huutavat ja metelöivät uhrin asunnon ulkopuolella sekä koputtelevat uhrin asunnon oviin ja ikkunoihin. Vainoajat häiritsevät lisäksi uhrejaan uhrin asunnon ovikelloa soittamalla, ovea potkimalla ja hakkaamalla sekä esineitä ja viestilappuja asuntoon sisään postiluukusta työntämällä. Lisäksi vainoajat häiritsevät uhriensa kotirauhaa tunkeutumalla tai yrittämällä tunkeutua uhrin asuntoon. Vainoajat häiritsevät uhrejaan myös toistuvasti uhrille eri vuorokaudenaikoihin soittamalla ja viestejä lähettämällä. Uhriensa liikkumista vainoajat häiritsevät esimerkiksi uhrin auton toistuvasti tiensivuun kiilaamalla tai estämällä kotiin pyrkivän uhrin liikkumisen kohti asuntoaan. Seuraava aineisto-ote ilmentää, kuinka rahaa uhrin asuntoon postiluukusta aiemmin pudottanut vainoaja häiritsee uhria yöaikaan ovisummeria soittamalla:

[Päivämäärä] aamuyöllä vastaaja on soitellut asianomistajan ovisummeria ilmoittaen saapuvansa hakemaan rahansa, minkä seurauksena asianomistaja on soittanut hätäkeskukseen ja pyytänyt poliisia poistamaan vastaajan paikalta.

Vainoajien toiminta haittaa ja häiritsee uhrien elämää. Aineistossani vainoamisen aiheuttamat ahdistus- ja pelkotilat heikentävät uhrien toimintakykyä ja kaventavat heidän elinpiiriään (ks. myös Nikupeteri 2017b, 11). Osa aineistoni uhreista ei uskalla poistua yksin kotiaan, liikkua ulkona tai mennä tiettyihin kaupunginosiin yksin. Osa uhreista ei myöskään uskalla viettää aikaa tai yöpyä yksin kodissaan. Lisäksi osa aineistoni naisista on joutunut muuttamaan pois asunnostaan vainoajan häirinnän seurauksena. Aineistossani tulee selkeästi esiin vainon aiheuttama kokonaisvaltainen häiriö uhrien elämälle. Vaino heikentää uhrien elämänlaatua, riistää uhreilta rauhan ja estää normaalin elämän elämisen:

Yhteydenottojen tekotapa on ollut sellainen, että asianomistajan elämänlaatu on vakavasti häiriintynyt niiden johdosta.

Asianomistaja on kertonut vastaajan tarkoituksena olleen pelotella ja sekoittaa asianomistajan elämä. Asianomistajalla ei ollut enää mitään rauhaa, eikä hän voinut vastaajan häirinnän vuoksi elää normaalia elämää.

Vaino muodostaa uhrin elämänlaatua vakavasti häiritsevän tilan. Seuraava aineisto-ote ilmentää, kuinka vainoajan toiminnan seurauksena uhrin elämää hallitseva pelko ja ahdistus vaikuttaa uhrin elämänlaatuun häiritsevästi:

Teolla on vakavasti loukattu asianomistajan rauhaa, mikä on ollut omiaan aiheuttamaan kärsimystä. Jatkuvat yhteydenotot olivat vakavasti häirinneet asianomistajan elämänlaatua muodostumalla asianomistajan elämää hallitsevaksi peloksi ja ahdistukseksi.

Häiriön ja haitan lisäksi vainoajat aiheuttavat uhreille taloudellista vahinkoa oikeudenkäyntikuluina, ylimääräisinä terapiakuluina sekä uhrin tai uhrin hallussa olevaa omaisuutta vahingoittamalla ja varastamalla. Lisäksi vainon kohteena oleville naisille aiheutuu ylimääräisiä taloudellisia kustannuksia heidän pyrkiessään välttämään vainoajaansa.

Omaisuuteen kohdistuvaa väkivaltaa käytetään usein viestimään naiselle, mitä mies on kykenevä tekemään, mikäli nainen ei toimi kuten mies haluaa (Stark 2007, 251). Aineistossani vainoajat vahingoittavat uhrin asuntoa, tämän hallussa olevaa vuokra-asuntoa sekä uhrin asuman talon yhteisiä tiloja. Vainoajat vahingoittavat uhrin tai tämän hallussa olevaa asuntoa etenkin asuntoon tunkeutumisen yhteydessä. Aineistossani vainoajat tunkeutuvat uhri asuntoon rapun ovilasin rikki potkaisemalla sekä uhrin asunnon ovea vahingoittamalla siten, että pääsevät sisään uhrin asuntoon.

Vastaaja on oikeudettomasti vahingoittanut asianomistajan hallitsemaa omaisuutta lyömällä ja potkimalla ainakin kahdella eri kerralla asianomistajan vuokra-asunnon ulko-ovea, WC:n ovea ja olohuoneen seinä siten, että ne ovat vahingoittuneet. Menettelyllään vastaaja on aiheuttanut asianomistajalle taloudellista vahinkoa.

Vastaaja on oikeudettomasti vahingoittanut asianomistajan hallussa olevaa omaisuutta rikkomalla asianomistajan vuokra-asunnon ulko-oven ikkunalasia ja yrittämällä irrottaa asunnon ikkunalistoja.

Vainoajat aiheuttavat uhreilleen taloudellista vahinkoa myös uhrin irtainta omaisuutta vahingoittamalla, varastamalla ja tuhoamalla. Eräässä oikeustapauksessa vainoaja leikkaa uhrinsa vaatteita rikki saksilla ja toisessa tapauksessa vainoaja tunkeutuu uhrin asuntoon lapsen avatessa hänelle oven ja varastaa asunnosta uhrin omistamaa elektroniikkaa ja sähkölaitteita sekä uhrin passin, jonka vainoaja myöhemmin polttaa:

Vastaaja on oikeudettomasti vahingoittanut asianomistajan omaisuutta leikkaamalla saksilla asianomistajan parit alushousut, parit rintaliivit, noin 6–7 paitaa, farkut ja kylpytakin rikki.

Vastaaja on anastanut asianomistajan omaisuutta menemällä asianomistajan asuntoon tämän luvatta, lapsen avatessa oven, ja ottamalla asunnosta haltuunsa television, pelikoneen, kahvinkeitin ja asianomistajan passin.

Yhdessä oikeustapauksista vainon uhri on joutunut jatkamaan terapiaa omakustanteisesti vainoajan vainokäyttäytymisestä johtuen:

Asianomistaja on oikeudessa todistelutarkoituksessa kuultaessa kertonut, että oli joutunut jatkamaan psykoterapiaa omakustanteisesti vastaajan menettelystä johdosta. Terapiassa käsitellyt aiheet olivat olleet alun perin eri syyt, kuin minkä asian vuoksi asianomistaja oli jatkanut psykoterapiaa omakustanteisesti.

Lisäksi uhreille koituu ylimääräisiä taloudellisia kustannuksia heidän pyrkiessään välttämään vainoajaansa. Aineistossani vainoajat ovat aiheuttaneet uhreille taloudellista vahinkoa erilaisina muuttokustannuksina uhrin joutuessa muuttamaan pois asunnostaan vainoajaa välttääkseen. Uhreille on myös aiheutunut ylimääräisiä kustannuksia heidän joutuessa kulkemaan taksilla töihin vainoajaa välttääkseen.

5.4 Uhrin selviytymisstrategiat

Vainon syvälliseksi ymmärtämiseksi tarvitaan ymmärrystä uhrin reaktioista vainoon ja vainotekoihin. Vainoajat ovat lähtökohtaisesti pääasiallisia toimijoita vainossa, kun taas uhrin käyttäytyminen on usein reaktiivista suhteessa vainoajan toimintaan. Tästä huolimatta

vainoajan ja uhrin toiminta ja toimintamallit ovat keskeinen osa vainoyhtälöä. (Spitzberg & Cupach 2014, 223.) Selviytyminen (*coping*) on laaja konstruktio, jota on käsitteellistetty monin tavoin. Ymmärrän selviytymisen käsitteen Spitzbergin ja Cupachin tavoin laajasti viittauksena kaikkiin keinoihin ja strategioihin, joita uhrin käyttävät pyrkiessään vastaamaan vainokäyttäytymiseen ja yrittäessään tehdä tilanteestaan siedettävämmän ja paremmin hallittavissa olevan. Selviytymisstrategiat sisältävät kaikki ne keinot, joilla uhri pyrkii vainon lopettamiseen sekä kaikki ne kognitiiviset ja emotionaaliset pyrkimykset vainon kohteena olemisen kokemuksen uudelleen määrittämiseksi siten, että vainon kohteena oleminen olisi vähemmän ahdistavaa ja häiritsevää. (Mt. 2014, 225–226.)

Spitzberg & Cupach ovat luoneet luokituksen vainon uhrien selviytymisstrategioista (*victim coping responses, victim coping tactics*) suhteessa vainoajaan. Luokitus jakautuu viiteen selviytymisstrategiaan, jotka ovat mukana reagointi (*moving with or towards*), vastaan reagointi (*moving against*), pois päin reagointi (*moving away*), sisäänpäin reagointi (*moving inward*), ja ulospäin reagointi (*moving outward*). (Spitzberg & Cupach 2014, 228; ks. myös Piispa ym. 2017, 157.) Hyödynnän tätä luokitusta omassa aineistossani esiin tulevien uhrien selviytymiskeinojen luokittelun pohjana. Myös selviytymisstrategioiden tarkastelun kohdalla on syytä huomioida aineistoni tuottaman tiedon rajallisuus. Tuomioasiakirjoihin on kirjoitettu asioita valikoidusti asiakirjan tarkoituksen ja institutionaalisten ehtojen mukaan (Hautanen 2010, 68–69). Tällöin asiakirjojen tuottama tieto uhrien selviytymisstrategioista on rajallista. Tästä huolimatta aineistosta on löydettävissä uhrien soveltamia selviytymisstrategioita.

Mukana reagointi sisältää kaikki pyrkimykset ja toimet vainoajaan vaikuttamiseksi vuorovaikutuksen keinoin. Mukana reagoinnissa uhri pyrkii keskustelun ja neuvottelun keinoin vaikuttamaan vainoajaan joko järkeen tai tunteisiin vetoamalla. Mukana reagoinnin muotoja ovat muun muassa huutaminen, riitely, kritisointi, sovittelu sekä kaikki muu sellainen vainoajan kanssa vuorovaikutuksessa oleminen, jonka pyrkimyksenä on neuvotella yhteinen ymmärrys rajoista tai suhteen muodosta. Myös vainoajan uhkaamisessa on kyse mukana reagoinnista eikä vastaan reagoinnista, koska myös uhkaamisessa ongelmaan suhtaudutaan siten, että sen nähdään olevan ratkaistavissa vuorovaikutuksen keinoin. (Spitzberg & Cupach 2014, 228.)

Aineistossani mukana reagointi selviytymisstrategiana tulee esiin uhrien vainoajalle kohdistettuina pyyntöinä ja käskyinä lopettaa vainokäyttäytyminen. Uhrin kieltävät vainoajaa

ottamasta heihin enää yhteyttä ja kieltävät vainoajiaan tulemasta enää työpaikalleen. Uhrit pyytävät vainoajaa jättämään heidät rauhaan sekä pyytävät työpaikalleen tullutta vainoajaa poistumaan. Uhrit ilmoittavat vainoajalle, etteivät halua enää vainoajalta yhteydenottoja ja etteivät he enää halua keskustella vainoajan kanssa tai tavata tätä. Uhrit ilmoittavat vainojilleen, etteivät he enää koskaan palaa yhteen. Uhrit myös uhkaavat vainoajaansa lähestymiskiellolla ja poliisien soittamisella, ellei vainoja poistu uhrin työpaikalta.

Mukana reagointi selviytymisstrategiana sisältää usein negatiivissävytteisiä vuorovaikutuksen muotoja kuten huutamista, vainoajan uhkaamista ja kritisointia. Negatiivissävytteiset vuorovaikutuksen muodot edustavat kuitenkin vuorovaikutuksellista lähestymistapaa suhteessa vainoajaan ja tämän suorittamaan häirintään. Vuorovaikutuksellisesta lähestymistapaa hyödyntäessään uhrit olettavat vainoajalta ja tämän käyttäytymiseltä jonkinasteista rationaalisuutta, johon suostuttelun sekä järkeen ja tunteisiin vetoamisen keinoin on mahdollista vaikuttaa. Kun vainoajan rationaalisuuteen vuorovaikutuksen keinoin vetoaminen osoittautuu toimimattomaksi, voivat vainon uhrit reagoida aggressiolla. Uhrit käyttävät yleensä aggressiota puolustautuakseen tai pelotteena, kun taas vainoajat käyttävät aggressiota hallinnan ja omistamisen saavuttamiseksi. (Spitzberg & Cupach 2014, 230–231.) Seuraava aineistolainaus ilmentää, kuinka uhri on olettanut vainoajan toimivan rationaalisesti eli lopettamaan vainoamisen pyydettyä:

Asianomistaja oli pitänyt vastaajaa järkevänä ihmisenä, joka uskoisi, kun häntä pyydettiin lopettamaan tällainen menettely, mutta vastaaja ei ollut uskonut.

Vastään reagointi selviytymisstrategiana sisältää kaikki tarkoitukselliset pyrkimykset ja toimet vainoajalle vahingon aiheuttamiseksi joko materiaalisen vahingon muodossa, fyysisesti vainoajaa vahingoittamalla tai vainoajan elämänlaatua heikentämällä. Keskeisenä pyrkimyksenä on vahingoittaa vainoajaa vuorovaikutukseen osallistumisen sijaan. Vastään reagoinnin sivuaikomuksena voi olla myös estää tai muuten lamauttaa vainoajan kykyä jatkaa vainokäyttäytymistään. Vastään reagointi sisältää fyysiset hyökkäykset vainoajaa vastaan ja lisäksi tilanteet, joissa vainon uhri usuttaa kolmannen osapuolen hyökkäämään vainoajaa vastaan puolestaan. Oikeudellisten keinojen hyödyntämisen määrittymisessä vastään reagoinniksi on keskeistä uhrin pyrkimys vahingon aiheuttamiseen vainoajalle rangaistusseuraamusten muodossa. Vastään reagoinniksi määrittyy myös rikossyytteen nostaminen vainoajaa vastaan. Muita mahdollisia vastään reagoinnin muotoja ovat pyrkimykset vahingoittaa vainoajan uraa tai toimeentuloa. (Spitzberg & Cupach 2014, 228, 231.)

Aineistossani vastaan reagoinniksi voidaan kaikissa oikeustapauksissa tulkita oikeusprosessin käynnistäminen, jonka myötä vainoaja on kaikissa aineistoni oikeustapauksissa saanut tuomion vainoamisesta. Lisäksi osassa oikeustapauksia uhri on vaatinut vainoajalta vahingonkorvauksia. Muita vastaan reagoinnin muotoja aineistossani on rikosilmoitusten tekeminen vainoajasta sekä osassa oikeustapauksista esiin nouseva uhrin suorittama todisteiden kerääminen vainoajan vainokäyttäytymisestä. Uhrit ottavat kuvia asuntonsa läheisyydessä oleskelevasta vainoajasta ja kirjaavat ylös kerrat, joilla törmäävät vainoajaan tai tämän autoon. Vastaan reagointia on myös se, kun eräässä oikeustapauksessa uhri raapii häneen kiinni käynnyttä vainoajaa kasvoista, vaikka kyse onkin aggression käyttämisestä itsensä puolustamiseksi. Vastaan reagointia esiintyy myös yhdessä aineistoni oikeustapauksessa, jossa uhri sotkee ja yrittää vahingoittaa vainoajan autoa, jonka havaitsee kotinsa lähetyvillä:

Asianomistaja on myöntänyt sen, että hän oli vastaajan ilmoittamalla tavalla laittanut naulat vastaajan auton takapyörien taakse ja huulipunalla sotkenut autoa - -

Poispäin reagointi sisältää kaikki pyrkimykset ja toiminnan vainoajan kanssa kontaktin välttämiseksi. Poispäin reagointi selviytymisstrategiana sisältää sellaisten paikkojen välttämisen, joissa vainoaja on tai saattaa mahdollisesti olla. Poispäin reagointia ovat kaikki ne toimet, joilla uhri pyrkii suojaamaan itseään vainoamiselta ja estämään vainoajan suorittamaa häirintää jatkossa. Poispäin reagointia voi olla esimerkiksi kodin turvallisuuden vahvistaminen, asuinpaikan ja työpaikan vaihtaminen sekä arkisten rutiinien muuttaminen. Uhrit voivat reagoida vainoajasta poispäin erilaisin vainoajan yhteydenottoja rajoittavin keinoin, kuten estämällä vainoajan numeron ja vaihtamalla omaa puhelinnumeroaan. (Spitzberg & Cupach 2014, 228, 232.)

Aineistossani vainon uhrit reagoivat vainoajasta poispäin lakkaamalla vastaamasta vainoajan yhteydenottoihin ja lukemasta vainoajan lähettämiä viestejä. Lisäksi vainon kohteena olevat naiset vaihtavat puhelinnumerojaan vainoajan yhteydenottoja välttääkseen. Vainoajat kuitenkin jatkavat yhteydenottoja uhrien uusiin liittymiin sekä soittavat uhreille tuntemattomasta numerosta. Lisäksi vainoajat lähettävät uhreille sähköposteja useista eri uhritte ennestään tuntemattomista sähköpostiosoitteista.

Uhrit reagoivat poispäin vainoajastaan myös lähestymiskieltoa tälle hakemalla. Olen kategorisoinut lähestymiskielton hakemisen poispäin reagoimiseksi vastaan reagoinnin sijaan, sillä vaikka kyseessä on oikeudellinen toimi, ei sen tarkoituksena ole oikeudellisten

seuraamusten tai muun vahingon aiheuttaminen vainoajalle, vaan rauhan saaminen vainoajalta ja siten vainoajasta pois päin reagoiminen. Tätä ilmentää myös seuraava aineisto-ote:

Asianomistaja oli jopa yrittänyt hakea lähestymiskieltoa, saadakseen olla rauhassa vastaajalta.

Uhrit reagoivat vainoajastaan pois päin lisäksi päivittäisiä kulkureittejään vaihtelemalla ja päivärutiineihinsa muutoksia tekemällä. Aineistossani osa uhreista tekee etätöitä tai oleskelee tuttaviansa luona vainoajaa välttääkseen. Uhrit myös kulkevat ajoittain taksilla töihin vainoajan välttämiseksi ja lopulta muuttavat asunnostaan pois saadakseen rauhan vainoamiselta. Lisäksi pois päin reagoimista eli vainoajan välttämisyrittämisestä ilmentää tilanne, jossa vainoaja lähettää uhrille viestin, jossa mainitsee, että vainoja ja uhri saattavat olla kyseisenä iltana samassa paikassa. Tämän seurauksena uhri ei lähde ulos, sillä ei halua törmätä vainoajaan. Uhrit reagoivat vainoajasta pois päin myös väkivaltatilanteissa pakenemalla vainoajaa asunnon wc-tiloihin ja pitämällä ovea kiinni tai lukitsemalla oven. Lisäksi yhdessä aineistotapauksista pahoinpidelty uhri pääsee pakenemaan naapuriin turvaan hälyttämään apua.

Sisään päin reagoimista sisältää kaikki pyrkimykset ja toimet, joiden pyrkimyksenä on voimautua, eheytyä ja vahvistua keskittyen omaan itseensä lähteenä hallita vainon aiheuttamaa häiriötä kolmansista osapuolista riippumattomasti. Esimerkkejä sisään päin reagoimisesta ovat terapiassa käyminen ja muu vainon käsitteleminen ja pohtiminen sekä aktiivisena pysyminen. Lisäksi sisään päin reagoimista ovat erilaiset tavat varautua mahdollisiin kohtaamisiin vainoajan kanssa kuten itsepuolustus kursseilla käyminen, aseiden ostaminen tai pippurisumutteen kantaminen mukana. (Spitzberg & Cupach 2014, 228.) Sisään päin reagoimista kuvaavia ilmaisuja esiintyy aineistossani niukemmin. Yhdessä oikeustapauksista uhri reagoi sisään päin terapiaa jatkamalla vainoajan käytöksestä johtuen. Lisäksi yhdessä oikeustapauksessa uhrin kuvataan joutuneen tekemään kotonaan erilaisia järjestelyjä sen varalta, että vainoaja tulee hänen asunnolleen, mutta näitä järjestelyjä ei avata asiakirjassa kyseistä mainintaa enempää.

Ulospäin reagoimista sisältää kaikki pyrkimykset ja toimet hankkia ulkopuolisten apua ja tukea. Ulkopuolisten avulla ja tuessa on kyse pyrkimyksestä saada ohjausta, tietoa ja sosiaalista tukea. Ulospäin reagoimista on myös kolmannen osapuolen valjastaminen välittäjäksi ottamaan yhteyttä vainoajaan pyrkimyksenä estää ja välttää vainoajan uhriin kohdistuvaa vainokäyttäytymistä jatkossa. Esimerkkejä ulospäin reagoimisesta ovat erilaisten ammattilaisten konsultaatiot ja ammattiavun pyytäminen, mukaan lukien eri viranomaiset, asianajajat, väkivaltaan erikoistuneet ammattilaiset sekä hengelliset auktoriteetit. Lisäksi ulospäin

reagoimista on avun ja tuen pyytäminen perheeltä, ystäviltä ja muilta läheisiltä. Jos kyse on yhteydenotoista kolmansiin osapuoliin, joiden pyrkimyksenä on aiheuttaa vahinkoa vainoajalle, kyse on vastaan reagoinnista. Terapiaan hakeutuminen puolestaan määrittyy sisäänpäin reagoimiseksi, kun pyrkimyksenä ei ole ainoastaan ohjauksen pyytäminen vaan syvempi vainon käsittely. (Spitzberg & Cupach 2014, 228, 232.)

Aineistossani vainon uhrin reagoivat ulospäin hätäkeskukseen soittamalla. Uurit soittavat hätäkeskukseen ja kysyvät, miten heidän tulisi toimia tai pyytävät poliisia poistamaan vainoajan asuntonsa ulkopuolelta. Aineistosta käy ilmi, että uurit ovat joutuneet ilmoittamaan vainoamisesta useita kertoja hätäkeskukseen ja poliisille. Lisäksi uurit reagoivat ulospäin pyytämällä apua läheisiltään. Eräässä oikeustapauksista vainon uhri on pyytänyt hänen ja vainoajan yhteistä ystävää välittämään vainoajalle viestin, ettei vainoaja enää ottaisi yhteyttä uhriin. Lisäksi eräässä oikeustapauksissa uhrin uusi puoliso tulee keskustelemaan vainoajan kanssa uhrin työpaikalle, kun vainoaja ei suostu poistumaan sieltä uhrin pyynnöistä ja käskyistä huolimatta. Eräässä oikeustapauksista poissa kotoa oleva vainon uhri pyytää läheisistään hakemaan lapset julkiselta paikalta, kun nämä ovat nähneet vainoajan kotinsa lähettyvillä eivätkä uskalla mennä kotiin, koska pelkäävät vainoajan tulevan sinne. Ulospäin reagointia on myös se, kun eräässä aineistoni oikeustapauksessa vainon uhri pakenee väkivaltilanteessa naapuriin hakemaan apua ja soittamaan hätäkeskukseen.

Yksittäisiä selviytymisstrategioita harvoin käytetään eristeyksissä muista selviytymisstrategioista. Sen sijaan niitä yhdistellään ja ne vaikuttavat toisiinsa joko selviytymisstrategian tehokkuutta lisäten tai heikentäen. (Spitzberg & Cupach 2014, 234.) Seuraava tapaus ilmentää, kuinka uhri ensin reagoi vainoajaa vastaan vainoajaa kasvoista raapimalla, mutta sitten vaihtaa selviytymisstrategiaansa mukana reagoimiseen keskustellessaan vainoajan kanssa. Kyseisessä oikeustapauksessa vainon uhri vaihtaa selviytymisstrategiaansa ymmärrettyään, ettei vastaan reagointi selviytymisstrategiana ole toimiva, vaan voi johtaa tilanteen eskaloitumiseen:

Hieman sen jälkeen, kun asianomistaja oli myöhään illalla [päivämäärä] saapunut asuntoonsa, oli vastaaja aivan yllättäen tullut esiin asunnon vaatekaapista ja käynyt asianomistajaan kiinni. Vastaaja ei ollut tehnyt väkivaltaa, mutta piti asianomistajasta kiinni ja sanoi ”en tee sinulle pahaa”. Asianomistaja oli säikähtänyt tilannetta kovasti, huutanut, repinyt itseään vapaaksi ja raapinut vastaajaa kasvoista. Tätä jatkui hetken, kunnes asianomistaja ymmärsi, että hänen on rauhoituttava, jottei tilanne eskaloitu pahemmaksi. Asianomistajan rauhoituttua vastaaja oli ollut asunnossa noin tunnin ja he olivat keskustelleet.

Ulkopuolisen näkökulmasta vainon uhrien käyttämät selviytymisstrategiat voivat toisinaan vaikuttaa ja myös ollakin epäloogisia tai tehottomia suhteessa vainon rajaamiseen. Keskeistä on kuitenkin ymmärtää, että vainon kohteena olevat naiset yrittävät selviytyä hyvin haastavissa ja jopa hengenvaarallisissa tilanteissa. (Piispa ym. 2017, 156.) Vainon kohteena eläminen edellyttää naisilta vahvaa toimijuutta sekä erilaisia tilanne- ja kontekstisidonnaisia selviytymisstrategioita (Nikupeteri 2016, 130).

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tarkastelin tutkielmassani naisiin kohdistuvaa eron jälkeistä vainoa sukupuolistuneena väkivaltana. Tutkimuskysymyksiinäni olivat, millaisena vaino sukupuolistuneena väkivaltana näyttäytyy käräjäoikeuksien tuomioissa ja millaisia seurauksia vainolla on sen kohteena oleville naisille. Tavoitteenani oli tuottaa tietoa eron jälkeisestä vainosta ilmiönä ja syventää omaa henkilökohtaista vainotietoani.

Tutkielmani vastaa tutkimuskysymyksiini seuraavasti. Eron jälkeinen vaino sukupuolistuneena väkivaltana ilmenee toistuvina yhteydenottoina uhuriin, vainon uhrin uhkaamisena, uhuriin kohdistettuna fyysisenä väkivaltana, uhrin seuraamisena ja tarkkailemisena, syyllistämisenä ja halventamisena sekä uhrin pakottamisena ja kontrolloimisena. Lisäksi tutkielmani tuloksissa tulee selkeästi esiin lasten välineellinen rooli vainossa. Tutkielmani tulokset ilmentävät, että vainon kohteena oleminen aiheuttaa uhreille kielteisiä seurauksia. Vaino aiheuttaa sen kohteena oleville naisille pelkoa, ahdistusta ja turvattomuutta, kipua, kärsimystä ja fyysisiä vammoja sekä häiriötä, haittaa ja taloudellista vahinkoa. Lisäksi uhrin joutuvat soveltamaan erilaisia selviytymisstrategioita pyrkiessään tekemään vainon kohteena olemisesta vähemmän vaarallista ja häiritsevää.

Tutkielmani tulokset havainnollistavat, että vainon kohteena olevien naisten tunnemaailmaa hallitsee voimakas pelko ja ahdistus. Uurit kärsivät erilaisista fyysisistä ja psyykkisistä pelkoon ja ahdistukseen liittyvistä reaktioista kuten unettomuudesta ja paniikkikohtauksista. Tutkielmani tulokset ilmentävät, kuinka vainon uhrissa aiheuttamat pelko- ja ahdistustilat vaikuttavat uhrin sosiaaliseen toimintakykyyn, toimijuuteen ja elinpiiriin niitä kaventavasti (ks. myös Nikupeteri 2017b, 11). Pelko ulottuu koskemaan uhrin työpaikkaa ja julkisia paikkoja, jotka uurit alkavat kokea turvattomina (ks. myös Nikupeteri 2017b, 10). Lisäksi vainon uhrin kokema turvattomuus laajenee myös uhrin kodin piiriin saaden kodin turvapaikkana menettämään merkityksensä (ks. myös Notko & Sevon 2008, 120).

Vainon uhrissa herättämä pelko, ahdistus ja turvattomuus ulottuvat koskemaan uhrin monia tai kaikkia elämänalueita laajeten koko uhrin elämää hallitsevaksi peloksi, ahdistukseksi ja turvattomuudeksi. Kyse ei ole yksittäisten rikollisten tekojen aiheuttamasta pelosta ja ahdistuksesta, vaan vainon luomasta kokonaisvaltaisesta, uhrin eri elämänalueille ulottuvasta turvattomuudesta, joka rajoittaa uhrien elintilaa ja toimijuutta. Tutkielmani tulokset ilmentävät myös selkeästi vainon aiheuttamaa kokonaisvaltaista häiriötä uhrien elämälle. Vainoajat häiritsevät uhrinsa työssäkäyntiä, kotirauhaa ja liikkumista. Vaino luo uhrien eri elämänalueille

tunkeutuvan häiritsevän tilan, joka yhdistyy kokonaisvaltaiseen turvattomuuteen rajaten vainon uhrin toimijuutta ja elinpiiriä entisestään. Vaino heikentää uhrien elämänlaatua, riistää uhreilta rauhan ja häiritsee arkielämän rutiineja.

Olen tarkastellut tutkielmassani eron jälkeistä vainoa sukupuolistuneena väkivaltana. Väkivallan sukupuolistuneisuuden teoreettinen viitekehys on tutkielmassani relevantti, sillä vaino ilmiönä on sekä sukupuolistunut että sukupuolittunut (Nikupeteri 2016, 47; Spitzberg & Cupach 2007; Tjaden & Thoennes 1998, 3–5). Sukupuolistuneen väkivallan viitekehys ilmentää, etteivät naisten vainokokemukset ole kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta kontekstistaan irrallisia, vaan rakentuvat kontekstisidonnaisesti (Edwards 2011, 335–337; Lidman 2015). Siihen miten vaino ymmärretään ja millaisena sitä auttamisjärjestelmässä tulkitaan, vaikuttaa ymmärrys sukupuolesta (Nikupeteri 2016, 65). Vainoteot mahdollistuvat ja naisten vainokokemukset muotoutuvat sosiaalisesti ja kulttuurisesti määrittynneiden naiseuden, äitiyden ja entisen kumppanin roolien pohjalta (Nikupeteri 2016, 48). Sukupuolen ja väkivallan yhteen kietoutuneisuuden tarkasteleminen eron jälkeisen vainon kontekstissa on tärkeää, sillä sukupuoleen liittyvät lukkiuttavat tulkinnat voivat estää vainon tunnistamista, ellei niitä tiedosteta ja osata kyseenalaistaa (Nikupeteri 2016, 65).

Eron jälkeisen vainon sukupuolistuneisuus tulee esiin tutkimustuloksissani muun muassa vainoajien uhreihinsa kohdistamana pakottamisena ja kontrolloimisena. Vainoaminen on yksi yleisimmistä pakottavan kontrollin käyttäytymismalleista (Stark 2007, 256) ja vaino ilmenee usein vaikeasti tunnistettavissa olevana pakottamisena ja kontrolloimisena sen sijaan, että se näyttäytyisi selkeästi nimettävissä ja tunnistettavissa olevina erillisinä tekoina (Nikupeteri 2016, 126; Radford & Hester 2006; Stark 2007; Anderson 2010). Pakottava kontrolli muodostuu rakenteeltaan, ilmenemiseltään ja seurauksiltaan sukupuolistuneeksi strategiaksi (Stark 2007, 230; ks. myös Nikupeteri & Laitinen 2013, 33). Vainon ja väkivallan ymmärtäminen pakottavana kontrollina voi mahdollistaa sen tunnistamisen, että vainoa toteutetaan myös vanhemmuuden, äitiyden ja isyyden kautta (Nikupeteri 2016, 135).

Tutkielmani tulokset ilmentävät lasten välineellistä roolia vainossa. Äitiys mahdollistaa vainoajille keskeisen vainoamisen, yhteydenpidon ja vallankäytön väylän. Vaino merkityksellistyy usein äitiyden kautta ja vainoa toteutetaan uhrin äitiyttä hyväksikäyttäen. Äitiys on haavoittamiselle altista (Nikupeteri 2016, 128) ja tarjoaa miehelle kontrollin välineen suhteessa naiseen (Laitinen 2011, 65). Vaino voi ilmetä erilaisina tekoina, joissa vanhemman vastuuta, velvollisuuksia ja oikeuksia väärinkäytetään. Vanhemmuuteen liitetyt

sukupuolistuneet sosiaalisen ja moraalisen järjestyksen käsitykset voivat mahdollistaa naisen kohdistuvan kontrollin ja väkivallan jatkumisen. (Nikupeteri 2016, 135.) Äitiys voi siis toimia keskeisenä pakottavan kontrollin elementtinä (Heward-Belle 2017). Väkivallan tekemisen ja vainoamisen kietoutuminen vanhemmuuteen, isyyteen ja äitiyteen sekä niihin liittyviin velvollisuuksiin ja oikeuksiin edellyttää ammattilaisilta kykyä tunnistaa niissä piilevä vahingoittavuus. Jos vahingoittamisen ulottuvuutta ei tunnisteta voi vainon jatkaminen mahdollistua ammattilaisten oikeuttamana esimerkiksi tilanteissa, joissa ammattilaiset pyrkivät mahdollistamaan isän oikeuden lapsiinsa huolimatta isyyden välineellisestä roolista vainon toteuttamisen väylänä. (Nikupeteri 2016, 135.)

Vainon sukupuolistuneisuutta ilmentävät myös vainon uhrille aiheuttamat seuraukset. Naisten ja miesten tunnereaktiot ja -kokemukset läheisen toteuttamaan vainoon ja väkivaltaan ovat usein erilaisia (Nikupeteri 2016, 23). Naiset kokevat vainon ja väkivallan yleensä intensiivisempänä, pelottavampana ja kokonaisvaltaisempana miehiin verrattuna, jolloin naisten kokemus vainottuna olemisesta muodostuu omanlaisekseen (Emerson ym. 1998, 304; Sheridan & Lyndon 2012; Romito & Grassi 2007). Toisaalta myös reaktiot vainon kohteena olevien naisten kokemaan pelkoon voivat olla sukupuolistuneita. Naisten kokema pelko voi tulla vähätellyksi ja uhrin nähdyksi ylitunteellisina (Nikupeteri 2017b, 12) tai ylivarovaisina naisina, minkä seurauksena ammattilaiset voivat tulkita virheellisesti naisten kokeman pelon ja turvattomuuden liioitteluksi tai kuvitelluksi (Nikupeteri 2017a, 802). Eron jälkeisen vainon kohteena olevat naiset eivät kuitenkaan ylitseä tai kärsi suhteettomista peloista. Pelko on legitiimi reaktio vainoon, joka lievimmilläänkin aiheuttaa uhrissa voimakasta ahdistusta on ja joka pahimmillaan on kohteelle erittäin vaarallista tai jopa tappavaa. (DeKeseredy ym. 2017, 69; ks. myös Nikupeteri ym. 2017.)

Jotta vainon uhreja voidaan auttaa, tulee ammattilaisten kyetä tunnistamaan vaino ilmiönä (Nikupeteri 2016, 6). Pelkkä vainon tunnistaminen ei kuitenkaan riitä, vaan jotta uhrien avuntarpeisiin voidaan vastata, tulee ammattilaisten kyetä ymmärtämään vainon luonne väkivaltaana (Nikupeteri 2016, 157). Jotta vainon uhrin voidaan tunnistaa, tarvitaan riittävää vainotietoa sekä kykyä vallitsevien naiseuteen ja äitiyteen liittyvien sukupuolistuneiden käsitysten ja asenteiden tiedostamista (Nikupeteri 2016). Vainotieto ei voi olla pelkästään väkivaltaan erikoistuneilla ammattilaisilla olevaa asiantuntijuutta, vaan vainon kohteena olevat naiset tulee tunnistaa koko palvelujärjestelmässä. Kuitenkin etenkin lastenvalvojilla ja muilla eroauttamisen ammattilaisilla tulee olla riittävä ymmärrys vainosta ilmiönä ja sen aiheuttamista seurauksista uhreille ja heidän lapsilleen. Mikäli vainon uhrin eivät tulle

tunnistetuiksi tai ammattilaiset positioivat heidät virheellisesti esimerkiksi vieraannuttaviksi vanhemmiksi, haavoittaa se vainon uhreja entisestään ja toisaalta mahdollistaa vainon jatkumisen siihen puuttumisen sijaan. (Nikupeteri 2016, Häkkänen-Nyholm 2017, 99.) Vaino haastaa sosiaalityön asiantuntijuutta ja edellyttää ammattilaisilta riskin tunnistamista ja arviointia sekä moniammatillista työskentelyä (Nikupeteri & Laitinen 2017, 19; Nikupeteri 2016).

Tutkielmani tavoitteena oli tuottaa tietoa eron jälkeisestä vainosta ilmiönä ja syventää omaa henkilökohtaista vainotietoani. Olen saavuttanut molemmat tavoitteeni. Suomessa eron jälkeisen vainon ilmenemistä ja sen aiheuttamia seurauksia vainon uhreille ei ole aiemmin tutkittu tuomioasiakirjakontekstissa. Tutkielmani tulokset ovat samansuuntaisia aiemman vainotutkimuksen ja tutkielmani teorialukujen sisällön kanssa. Koen, että laadullinen sisällönanalyysi menetelmävalintana on ollut onnistunut.

Tutkielmaprosessin aikana minua on pohdituttanut erityisesti maahanmuuttajataustaisten naisten erityisen haavoittuvainen asema vainon uhreina, jota voi vahvistaa muun muassa puutteellinen ymmärrys suomalaisesta oikeusjärjestelmästä ja erilaisista juridisista prosesseista, kuten lähestymiskiellon hakemisesta. Lisäksi kielimuuri voi toimia avun saamista ja hakemista hankaloittavana tekijänä. Maahanmuuttajataustaisten naisten kokemaan vainoon puuttumiseksi tarvitaan kulttuurisensitiivistä vainotutkimusta sekä kulttuurisensitiivisiä käytäntöjä asiakastyössä. Kulttuurisensitiivisen osaamisen lisäksi tarvitaan ymmärrystä esimerkiksi kunniaväkivallasta ja sen ulottuvuuksista osana maahanmuuttajataustaisiin naisiin kohdistuvaa vainoa. Kulttuurisensitiivisyyteen ja kunniaväkivaltaan kiinnittyvän vainotutkimuksen lisäksi tärkeänä jatkotutkimusaiheena näen eron jälkeisen vainon tutkimisen sukupuolistuneen väkivallan teoreettisesta viitekehyksestä käsin tapauksissa, joissa vaino kohdistuu mieheen tämän entisen naispuolisen kumppanin taholta. Myös samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteisiin liittyvän eron jälkeisen vainon tutkimus on vähäistä ja siten aihe, jota tulisi tutkia lisää.

LÄHTEET

- Aaltio, Iris & Puusa, Anu 2020: Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. Helsinki, 177–188.
- Alastalo, Marja & Vuori, Jaana 2021: Dokumentit. Teoksessa Vuori, Jaana (toim.): Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Tampere. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/dokumentit/>. Viitattu 2.5.2021.
- Alasuutari, Pertti 2011: Laadullinen analyysi 2.0. Vastapaino. Tampere.
- Anderson, Scott 2010: The Enforcement Approach to Coercion. *Journal of Ethics and Social Philosophy* 5(1), 1-31. ojsadmin,+Journal+manager,+5-1-Anderson.pdf. Viitattu 20.3.2022.
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas 1966: *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Penguin Books. London.
- Brady, Patrick & Nobles, Matt 2015: The Dark Figure of Stalking: Examining Law Enforcement Response. *Journal of Interpersonal Violence* 32(20), 3149–3173.
- Brewster, Mary 2003: Power and Control Dynamics in Prestalking and Stalking Situations. *Journal of Family Violence* 18(4), 207–217. Power and control dynamics in prestalking and stalking situations.: EBSCOhost (ulapland.fi). Viitattu 17.4.2022.
- CAPS-hankkeen nettisivut. [https://www.ulapland.fi/FI/Kotisivut/CAPS-hanke-\(2017-2022\)](https://www.ulapland.fi/FI/Kotisivut/CAPS-hanke-(2017-2022)). Viitattu 30.4.2022.
- Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto 2007: Tutkijan arkipäivän etiikka. Vastapaino. Tampere.
- Council of Europe 2011: Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Council of Europe Treaty Series No. 210 (CETS 210). Istanbul. <https://rm.coe.int/16800d383a>. Viitattu 30.4.2022.
- Crossman, Kimberly 2015: What makes control coercive? University of Illinois at Urbana-Champaign. Urbana, Illinois. CROSSMAN-DISSERTATION-2015.pdf (illinois.edu). Viitattu 18.4.2022.
- Crossman, Kimberly & Hardesty, Jennifer & Raffaelli, Marcela 2016: ”He Could Scare Me Without Landing a Hand on Me”: Mothers’ Experiences of Nonviolent Coercive Control During Marriage and After Separation. *Violence Against Women* 22(4), 454–473. “He Could Scare Me Without Laying a Hand on Me” (ulapland.fi) Viitattu 29.3.2022.
- De Fazio, Laura 2009: The Legal Situation on Stalking among the European Member States. *European Journal on Criminal Policy and Research* 15(3), 229–242.
- DeKeseredy, Walter & Dragiewicz, Molly & Schwartz, Martin 2017: *Abusive endings. Separation and divorce violence against women*. University of California Press. Oakland, California.
- Dennison, Susan & Thomson, Donald 2005: Criticism or Plaudits for Stalking Laws? What Psycholegal Research Tells Us About Proscribing Stalking. *Psychology, Public Policy, and Law* 11(3), 384–406. Criticisms or Plaudits for Stalking Laws? What Psycholegal Research Tells U...: EBSCOhost (ulapland.fi). Viitattu 21.3.2022.

- Dovelius, Anna & Öberg, Jonas & Holmberg, Stina 2006: Stalking in Sweden. Prevalence and prevention. The Swedish National Council of Crime Prevention. Stockholm. https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800024961/1371914734163/2006_stalking_in_sweden.pdf. Viitattu 30.1.2022.
- Edwards, Alice 2011: Violence against women under international human rights law. Cambridge University Press. Cambridge, New York.
- Emerson, Robert & Ferris, Kerry & Gardner, Carol Brooks 1998: On Being Stalked. *Social Problems* 45(3), 289–314.
- Eriksson, Maria 2010: Justice or Welfare? Nordic Women's Shelters and Children's Rights Organizations on Children Exposed to Violence. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 11(1), 66–85.
- Eskola, Jari 2015: Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä. 4. uudistettu painos. 1. painos 2001. 185–206.
- Eskola, Jari & Paso, Mirjami 2003: Narratiiveja korkeimmasta oikeudesta. Teoksessa Eskola, Jari & Koski-Jännes, Anja & Lamminluoto, Eija & Saaranen, Anita & Saastamoinen, Mikko & Valtanen, Katja (toim.): Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita. Kuopio University Press. Kuopio. 207–231.
- FRA – European Union Agency for Fundamental Human Rights 2014a: Violence against Women: An EU-wide survey. Main results. Luxembourg. [fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf](https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf) (europa.eu). Viitattu 9.5.2022.
- FRA – European Union Agency for Fundamental Human Rights 2014b: Violence Against Women: An EU-wide Survey. Results at a Glance. Luxembourg. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_en.pdf. Viitattu 30.4.2022.
- Fleury, Ruth & Sullivan, Cris & Bybee, Deborah 2000: When Ending the Relationship Does Not End the Violence. *Women's Experiences of Violence by Former Partners. Violence Against Women* 6(12), 1363–1383.
- Fontana, Andrea 2001: Postmodern Trends in Interviewing. Teoksessa Gubrium, Jaber & Holstein, James (toim.): *Handbook of Interview Research. Context & Method*. Sage Publications. Thousand Oaks, California. 161–175.
- Goode, Matthew 1995: Stalking: Crime of the '90s? *Criminal Law Journal* 19(1), 21–31.
- Goussinsky, Ruhama & Yassor-Borochowitz, Dalit 2012: "I killed her, but I never laid finger on her" – A phenomenological difference between wife-killing and wife-battering. *Aggression and Violent Behavior* 17(6), 553–564.
- GREVIO Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence 2019: Baseline Evaluation Report Finland. Istanbul Convention. Council of Europe. <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d>. Viitattu 15.5.2021.
- Günther, Kirsi & Hasanen, Kirsi & Juhila, Kirsi 2021: Johdanto: Analyysi ja tulkinta. Teoksessa Vuori, Jaana (toim.): Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Tampere. Johdanto: Analyysi ja tulkinta - Tietoarkisto (tuni.fi). Viitattu 30.4.2022.

- Habermas, Jürgen 1976: Tieto ja intressi. Teoksessa Tuomela, Raimo & Patoluoto, Ilkka (toim.): Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet. Osa I. Suom. Paavo Löppönen. Gaudeamus. Helsinki. 118–141.
- Hamberger, Kevin & Larsen, Sadie & Lehrner, Amy 2017: Coercive control in intimate partner violence. *Aggression and Violent Behavior* 37, 1–11.
- Hautamäki, Jari 2013: Mikä minuun meni? Tositarinoita suomalaisesta perheväkivallasta. Gummerus Kustannus Oy. Helsinki.
- Hautanen, Teija 2010: Väkivalta ja huoltoriidat. *Acta Universitatis Tamperensis* 989. Tampere University Press. Tampere.
- Hearn, Jeff 1998: *The Violences of Men: How Men Talk About and How Agencies Respond to Men's Violence to Women*. Sage Publications. London. ProQuest Ebook Central - Reader (ulapland.fi). Viitattu 30.4.2022.
- Hester, Marianne & Stark, Evan 2019: Coercive Control: Update and Review. *Violence Against Women* 25(1), 81–104. Coercive Control: Update and Review (sagepub.com). Viitattu 29.3.2022.
- Heward-Belle, Susan 2017: Exploiting the 'good mother' as a tactic of coercive control: Domestically violent men's assaults on women as mothers. *Affilia: Journal of Women and Social Work*, 32(3), 374–389. Exploiting the 'good mother' as a tactic of coercive control (ulapland.fi). Viitattu 2.4.2022.
- Hiidenmaa, Pirjo 2000: Poimintoja virkakielen rekisteristä. Teoksessa Heikkinen, Vesa & Hiidenmaa, Pirjo & Tiililä, Ulla (toim.): Teksti työnä, virka kielenä. Gaudeamus. Helsinki.
- Hiitola, Johanna 2015: Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisuus huostaanottoasiakirjoissa. *Acta Universitatis Tamperensis* 2026. Tampere University Press. Tampere. 978-951-44-9721-6.pdf (tuni.fi). Viitattu 12.4.2022.
- Husso, Marita 2003: Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino. Tampere.
- Häkkänen-Nyholm, Helinä 2017: Vainon uhri vai vainon uhriksi tekeytyvä lapsen vanhemmasta vieraannuttaja? Teoksessa Laitinen, Merja & Kinnunen, Jaana & Hannus, Riitta (toim.): Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41. Ensi- ja turvakotien liitto ry. 83–101. https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/varjosta_valoon. Viitattu 4.4.2022.
- Häkkänen-Nyholm, Helinä & Salo, Verna 2019: Miten vainoamisesta tuomitaan: Oikeuskäytäntö Suomessa 2015–2016. *Defensor Legis* 3, 296–308.
- Hämäläinen, Juha 1987: Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus laadullisen sosiaalitutkimuksen ”käsityötaitoon”. Kuopion yliopiston julkaisuja. Yhteiskuntatieteet. Tilastot ja selvitykset 2/1987. Kuopion yliopisto. Kuopio.
- Jokinen, Arto 2000: Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri. Tampere University Press. Tampere.
- Juhila, Kirsi 2021: Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa Vuori, Jaana (toim.): Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Tampere. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-ominaispiirteet/>. Viitattu 2.5.2021.

- Juuti, Pauli & Puusa, Anu 2020a: Johdanto. Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. Helsinki. 9–19.
- Juuti, Pauli & Puusa, Anu 2020b: Tieteenfilosofia ja laadullisen tutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. Helsinki. 23–24.
- Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna 2015: Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. United Press Global. Tallinna.
- Karkulehto, Sanna & Rossi, Leena-Maija 2017: Johdanto. Lukemisen etiikkaa ja politiikkaa. Sukupuolen ja väkivallan risteyksessä. Teoksessa Karkulehto, Sanna & Rossi, Leena-Maija (toim.): Sukupuoli ja väkivalta. Lukemisen etiikkaa ja politiikkaa. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1431. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki. 9–26.
- Kejonen, Martti 2006: ”Kohtaavathan suoratkkin avaruudessa”. Tapaustutkimus teollisen työpaikan henkilöstöryhmien puhetavoista. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 78. Joensuun yliopisto. Joensuu.
- Kekäle, Jouni & Puusa, Anu 2020: Tiedesodat. Realistinen ja konstruktionistinen maailmankäsitys. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. Helsinki. 41–55.
- Keskinen, Suvi 2005: Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 431. Tampere University Press. Tampere. KeskinenSuvi.indb (tuni.fi). Viitattu. 30.4.2022.
- Korpinen, Johanna 2008: Istuntoja institutionaalisen katseen alla. Lastensuojelun suulliset käsitteilyt hallinto-oikeudessa. Acta Universitatis Tamperensis 1322. Tampere University Press. Tampere.
- Kotanen, Riikka 2013: Näkymättömästä näkökulmaksi. Parisuhdeväkivallan uhrit ja oikeudellisen sääntelyn muutos Suomessa. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2013:5. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Kuronen, Marjo 2009: Feministinen tutkimus ja sosiaalityön tutkimus – kohtaamisia ja kohtamattomuutta. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.): Sosiaalityö ja teoria. PS-kustannus. Jyväskylä. 111–130.
- Kuula, Arja 2011: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Tampere. 2. uudistettu painos. 1. painos 2006.
- Kääriäinen, Aino 2003: Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja 1/2003. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Laitinen, Merja 2004: Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tutkimus lapsina lähisuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Vastapaino. Tampere.
- Laitinen, Merja 2007: Sensitiivisiä prosesseja. Teoksessa Laitinen, Merja & Virokannas, Elina & Juhila, Kirsi & Julkunen, Ilse & Karisto, Antti: Suunniteltua ja sattumaa. Väitöskirjojen synty sosiaalityön tutkijakouluryhmässä. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 57. Lapin yliopisto. Rovaniemi. 65–90.

- Laitinen Merja 2011: Naiseuden narratiivit. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.): Veitsen terällä. Naisuus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki. 55–76.
- Lidman, Satu 2015: Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia. Gaudeamus. Helsinki.
- Logan, TK & Walker, Robert 2009: Partner Stalking. Psychological Dominance or "Business as usual"? *Trauma, Violence and Abuse* 10(3), 247–270.
- Markkola, Pirjo 2008: Lähdekritiikki – niin hiljaista ettei sitä huomaa. Teoksessa Lempiäinen, Kirsti & Löytty, Olli & Kinnunen, Merja (toim.): Tutkijan kirja. Vastapaino. Tampere. 168–177.
- McGlynn, Clare & Rackley, Erika 2016: Not "revenge porn," but abuse: Let's call it image-based sexual abuse. *Inherently Human: Critical Perspectives on Law, Gender and Sexuality* 41. Not 'revenge porn', but abuse: let's call it image-based sexual abuse | *Inherently Human* (wordpress.com). Viitattu 27.3.2022.
- McGlynn, Clare & Rackley, Erika 2017: Image-based Sexual Abuse. *Oxford Journal of Legal Studies* 37(3), 534–561. *Law Journal Library - HeinOnline.org* (ulapland.fi). Viitattu 27.3.2022.
- Mechanic, Mindy 2001: Stalking Victimization: Clinical Implications for Assessment and Intervention. Teoksessa Davis, Keith & Frieze, Irene & Maiuro, Ronald (toim.): *Stalking: Perspectives on Victims and Perpetrators*. Springer Publishing Company. New York. 31–61.
- Mehtola, Sirkku & Särkelä Riitta 2017: Esipuhe. Teoksessa Laitinen, Merja & Kinnunen, Jaana & Hannus, Riitta (toim.): *Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41. Ensi- ja turvakotien liitto ry. 9–11. https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/varjosta_valoon. Viitattu 14.5.2021.
- Melton, Heather & Sillito, Carrie 2012: The Role of Gender in Officially Reported Intimate Partner Abuse. *Journal of Interpersonal Abuse* 27(6), 1090–1111.
- Miles, Matthew & Huberman, Michael 1994: *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook*. Sage Publications. Thousand Oaks.
- Miller, Laurence 2012: Stalking: Patterns, motives, and intervention strategies. *Aggression and Violent Behavior* 17(6), 495–506.
- Miller, Neal 2001: *Stalking Laws and Implementation Practices: A National Review for Policymakers and Practitioners*. Department of Justice. Institute of Law and Justice. Washington DC. file:///C:/Users/Janika%20Paananen/Downloads/SSRN-id322283.pdf. Viitattu 9.3.2021.
- Myers, Margaret 2000: Qualitative Research and the Generalizability Question: Standing Firm with Proteus. *The Qualitative Report* 4(3). <https://pdfs.semanticscholar.org/3291/4572ec13424b8d6b343119b0cdad8266ab35.pdf>. Viitattu 17.5.2021.
- Mäkelä, Klaus 2005: Sosiaalitutkimuksen eettinen sääntely. *Yhteiskuntapolitiikka* 70(4), 386–395.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma 2010. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:5. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki. Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma (valtioneuvosto.fi). Viitattu 29.4.2022.

- Nevala, Sami 2017: Coercive Control and Its Impact on Intimate Partner Violence Through the Lens of an EU-wide Survey on Violence Against Women. *Journal of Interpersonal Violence*, 32(12), 1792–1820. Coercive Control and Its Impact on Intimate Partner Violence Through the Lens of an EU-Wide Survey on Violence Against Women (ulapland.fi). Viitattu 2.4.2022.
- Niemi, Johanna 2010: Koti – vaarallisin paikka vai rauhan tyysija? *Lakimies* 108(7–8), 1249–1265.
- Niemi, Johanna & Kainulainen, Heini & Honkatukia, Päivi 2017: Johdanto. Teoksessa Niemi, Johanna & Kainulainen, Heini & Honkatukia, Päivi (toim.): Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino. Tampere. 11–16.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna & Honkatukia, Päivi & Ruuskanen, Minna 2006: Diskurssianalyysi ja oikeuden tekstit. Teoksessa Niemi-Kiesiläinen, Johanna & Honkatukia, Päivi & Karma, Helena & Ruuskanen Minna (toim.): Oikeuden tekstit diskursseina. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja No 13. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki. 21–41.
- Nikupeteri, Anna 2016: Vainottuna. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen. *Acta Universitatis Lapponiensis* 336. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Nikupeteri, Anna 2017a: Professionals’ critical positionings of women as help-seekers: Finnish women’s narratives of help-seeking during post-separation stalking. *Qualitative Social Work* 16(6), 793–809. Professionals’ critical positionings of women as help-seekers: Finnish women’s narratives of help-seeking during post-separation stalking (ulapland.fi). Viitattu 9.5.2022.
- Nikupeteri, Anna 2017b: Stalked Lives: Finnish Women’s Emotional Experiences of Post-Separation Stalking. *Nordic Social Work Research* 7(1), 6–17. Stalked lives: Finnish women’s emotional experiences of post-separation stalking (ulapland.fi). Viitattu 9.5.2022.
- Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2013: Vaino naisiin kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana. *Naistutkimus-kvinnoforskning* 26(2), 29–43.
- Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2015: Children’s Everyday Lives Shadowed by Stalking: Postseparation Stalking Narratives of Finnish Children and Women. *Violence and Victims* 30(5), 830–845.
- Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2017: Vaino väkivaltana ja yhteiskunnallis-ammattillisena kysymyksenä. Teoksessa Laitinen, Merja & Kinnunen, Jaana & Hannus, Riitta (toim.): Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41. Ensi- ja turvakotien liitto ry. 19–41. https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/varjosta_valoon. Viitattu 30.4.2022.
- Nikupeteri, Anna & Lappi, Carita & Lohiniva-Kerkelä, Mirva & Kauppi, Arto & Laitinen, Merja 2017: Potentiaalisesti tappava parisuhde? Erotilanteen uhkaavuus ja uhrien suojaamisen edellytykset sukupuolistuneen väkivallan viitekehityksessä. *Oikeus* 46(3), 290–309. 182580001.pdf (ulapland.fi). Viitattu 21.4.2022.
- Notko, Marianne & Sevón, Eija 2008: Äitiys ja koti naisten keskinäisissä jännitteisissä perhesuhteissa. Teoksessa Sevón, Eija & Notko, Marianne (toim.): Perhesuhteet puntarissa. Helsinki University Press. Helsinki. 111–130.
- Nousiainen, Kevät & Pentikäinen, Merja 2017: Naisiin kohdistuva väkivalta ihmisoikeuskysymyksenä. Teoksessa Niemi, Johanna & Kainulainen, Heini & Honkatukia, Päivi (toim.):

Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino. Tampere. 51–67.

- Nurmenniemi, Jenni 2010: Raportti lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka-verkkokyselystä. Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 33. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/etiikkaraportti.pdf>. Viitattu 30.4.2022.
- Ornstein Petra & Rickne, Johanna 2013: When Does Intimate Partner Violence Continue After Separation? *Violence Against Women* 19(5), 617–633.
- Pietarinen, Juhani 2002: Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.): Tutkijan eettiset valinnat. Gaudeamus. Helsinki. 58–69.
- Piispa, Minna 2006: Parisuhdeväkivalta. Teoksessa Piispa, Minna & Heiskanen, Markku & Kääriäinen, Juha & Siren, Reino: Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki. 41–81.
- Piispa, Minna & Hannus, Riitta & Valtonen, Ulla 2017: Vainon tunnistaminen, riskiarviointi ja turvasuunnitelma. Teoksessa Laitinen, Merja & Kinnunen, Jaana & Hannus, Riitta (toim.): Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41. Ensi- ja turvakotien liitto ry. 153–167.
- Piispa, Minna & Heiskanen, Markku & Kääriäinen, Juha & Siren, Reino 2006: Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki.
- Pitman, Torna 2017: Living with Coercive Control: Trapped within Complex Web of Double-Standards, Double-Binds and Boundary Violations. *British Journal of Social Work* 47(1). 143–161. Living with Coercive Control: Trapped within a Complex Web of Double Standa...: EBSCOhost (ulapland.fi). Viitattu 18.4.2022.
- Puusa, Anu 2020: Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. Helsinki. 145–156.
- Puusa, Anu & Julkunen, Saara 2020: Uskottavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. Helsinki. 189–201.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli 2020a: Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. Helsinki. 75–85.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli 2020b: Laadullisen tutkimuksen tieteenfilosofinen tausta. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. Helsinki. 25–40
- Pösö, Tarja 2004: Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen STAKES:n tutkimuksia 133. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi.
- Radford, Lorraine & Hester, Marianne 2006: *Mothering through domestic violence*. Jessica Kingsley Publishers. London. ProQuest Ebook Central - Reader (ulapland.fi). Viitattu 20.3.2022.

- Robinson, Amanda & Myhill, Andy & Wire, Julia 2018: Practitioner (mis)understandings of coercive control in England and Wales. *Criminology & Criminal Justice* 18(1), 29–49. Practitioner (mis)understandings of coercive control in England and Wales (ulapland.fi). Viitattu 2.4.2022.
- Romito, Patrizia & Grassi, Michele 2007: Does violence affect one gender more than the other? The mental health impact of violence among male and female university students. *Social Science and Medicine* 65(6), 1222–1234.
- Ronkainen, Suvi 1999: Ajan ja paikan merkitsemät. *Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Gaudeamus. Helsinki.
- Ronkainen, Suvi 2017: Mitä väkivalta on? Erontekojen tärkeydestä, yhteyksien näkemisestä. Teoksessa Niemi, Johanna & Kainulainen, Heini & Honkatukia, Päivi (toim.): Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino. Tampere. 19–35.
- Ronkainen, Suvi & Näre, Sari 2008: Intiimin haavoittava valta. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 7–40.
- Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija 2013: Tutkimuksen voimasanat. Sanoma Pro Oy. Helsinki. 1.–2.painos.
- Ruuskanen, Minna 2006: Tuomioistuintratkaisut diskurssianalyysin kohteena. Teoksessa Niemi-Kiesiläinen, Johanna & Honkatukia, Päivi & Karma, Helena & Ruuskanen Minna (toim.): Oikeuden tekstit diskursseina. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja No 13. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki. 43–60.
- Sheridan, Lorraine & Lyndon, Amy 2012: The Influence of Prior Relationship, Gender, and Fear on the Consequences of Stalking Victimization. *Sex Roles* 66(5–6), 340–350.
- Sheridan, Lorraine & North, Adrian & Scott, Adrian 2014: Experiences of Stalking in Same-Sex and Opposite-Sex Contexts. *Violence and Victims* 29(6), 1014–1028.
- Smartt, Ursula 2001: The Stalking Phenomenon: Trends in European and International Stalking and Harassment Legislation. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 9(3), 209–232.
- Spitz, Mary-Ann 2003: Stalking: Terrorism at Our Doors – How Social Workers Can Help Victims Fight Back. *Social Work* 48(4), 504–512. Stalking: Terrorism at Our Doors-How Social Workers Can Help Victims Fight Back - ProQuest. Viitattu 21.4.2022.
- Spitzberg, Brian 2002: The tactical topography of stalking victimization and management. *Trauma, Violence & Abuse* 3(4), 261–288.
- Spitzberg, Brian & Cupach, William 2007: The state of the art of stalking: Taking stock of the emerging literature. *Aggression and Violent Behavior* 12(1), 64–86.
- Spitzberg, Brian & Cupach, William 2014: *The Dark Side of Relationship Pursuit. From Attraction to Obsession and Stalking*. 2. painos. 1. painos 2004. Routledge. New York.
- Stark, Evan 2007: *Coercive Control. How Men Entrap Women in Personal Life*. Oxford University Press. New York.
- Strawhun, Jenna & Adams, Natasha & Huss, Matthew 2013: The Assessment of Cyberstalking: An Expanded Examination Including Social Networking, Attachment, Jealousy, and Anger in Relation to Violence and Abuse. *Violence and Victims* 28(4), 715–730. The Assessment

of Cyberstalking: An Expanded Examination Including Social Networking, Attachment, Jealousy, and Anger in Relation to Violence and Abuse - ProQuest. Viitattu 17.4.2022.

- Tjaden, Patricia & Thoennes, Nancy 1998: Stalking in America: Findings from the national violence against women survey. U.S Department of Justice. Office of Justice Programs. National Institute of Justice. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/169592.pdf> Viitattu 21.11.2020.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Viitattu 18.5.2021.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK 2019: Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf. Viitattu 18.5.2021.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. 1. painos 2002. Tammi. Helsinki.
- Uusivuori, Helena 2011: Tanssin jälkeen. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.): Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 113. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Hämeenlinna.
- Vehkalahti, Kaisa & Rutanen, Niina & Lagström, Hanna & Pösö, Tarja 2010: Kohti eettisesti kestävä lasten ja nuorten tutkimusta. Teoksessa Lagström, Hanna & Pösö, Tarja & Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.): Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 101. Nuorisotutkimusseura. Helsinki. 10–23.
- Vilka, Hanna 2021: Tutkita ja kehitä. 5., päivitetty painos. 1. painos 2005. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Virkki, Tuija 2017: At the Interface of National and Transnational: The Development of Finnish Policies against Domestic Violence in Terms of Gender Equality. *Social Sciences* 6 (1), 31–49.
- Vuori, Jaana 2021: Johdatus laadulliseen tutkimukseen ja verkkokäsikirjaan. Teoksessa Vuori, Jaana (toim.): Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Tampere. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/johdatus-laadulliseen-tutkimukseen-ja-verkkokasikirjaan/>. Viitattu 3.3.2021.
- Williams, Stacey & Frieze, Irene & Sinclair, Colleen 2007: Intimate Stalking and Partner Violence. A Handbook of Gender-Inclusive Theory and Treatment. Teoksessa Hamel, John & Nicholls, Tonia (toim.): Family Interventions in Domestic Violence. Springer Publishing Company. New York. 109–123.
- Woodlock, Delanie 2016: The Abuse of Technology in Domestic Violence and Stalking. *Violence Against Women* 23(5), 584–602. The Abuse of Technology in Domestic Violence and Stalking (ulapland.fi). Viitattu 17.4.2022.
- World Health Organisation (WHO): World report on violence and health 2002: summary. Geneve. https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf. Viitattu 11.2.2022.
- YLE Uutiset 31.12.2009: Sellon ampumavälikohtaus. Elävä arkisto. Päivitetty 22.11.2011. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2009/12/31/sellon-ampumavälikohtaus>. Viitattu 14.5.2021.

Californian Penal Code §646.9. Elements of Stalking.

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7§:n ja poliisilain 5 luvun 9§:n muuttamisesta (HE 19/2013).

Laki lähestymiskiellosta (4.12.1998/898).

Laki rikoslain muuttamisesta (13.12.2013/879); vainon kriminalisointi.

Perustuslaki 2: 9§ (11.6.1999/731); liikkumisvapaus-

Tietosuojalaki (5.12.2018/1050).

Valtioneuvoston asetus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta (53/2015).